

A-461

NYVTÁRA

352

BÖLCSÉSZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

Lázár György

SZLOVÁKOK MAGYARORSZÁGON

1945-48

Budapest, 1980.

NEMZETISÉGI KÉRDÉS MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK

VILÁGHÁBORU UTÁN /1945-1948/

A második világháboru után a népi demokratikus Magyarország igen nehéz és keserves nemzetiségi örökséget vett át a bukott Horthy-rendszertől - annak ellenére, hogy hazánk területén 1945-ben számottevő nemzetiségi lakosság nem élt. A dualizmus korának erőszakos magyarosító nemzetiségi politikája, az "egy politikai nemzet" koncepciója szinte jóvátehetetlen károkat okozott - az egyébként oly szorosán egymásra utalt - a magyar és szomszéd népek kapcsolatában. A Horthy-rendszer az ország területén élő nemzetiségeket elnyomta, s a trianoni béke revíziójának követelését a szomszéd népek elleni uszításra és gyűlöletkeltésre használta fel. Az elveszett területek visszaszerzésének jelszavával sodorta háboruba hazánkat a náci Németország oldalán, s az "országgyarapítás" során visszakerült területek nemzetiségi lakosságát a dualizmus koránál fokozottabb mértékben nyomta el.

Nemzetiségi örökségünknek azonban olyan haladó hagyományai is vannak, amelyekre méltán lehetünk büszkék. Leghaladóbb politikusaink már a múlt században sikraszálltak a nemzetiségi kérdés igazságos rendezéséért, a szomszédos népekkel történő megbékélésért. /Lásd Kossuth Duna-konföderációs tervét, Mocsáry Lajos tevékenységét./ Haladó hagyományaink között szerepel az 1849-es nemzetiségi törvény, a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikája. A Horthy-korszakban a munkásmozgalom az, amely a legkövetkezetesebben száll szembe a rendszer hivatalos, szomszédos népek ellen uszító revíziós politikájával.

A történelmi előzmények után érthető, hogy a nemzeti-ségi kérdés megoldásának igen nagy volt a jelentősége a felszabadulás utáni Magyarországon. "Ez a kérdés a mai Magyarországon, legalábbis mennyiségileg nem jelent számottevő problémát, mint-hogy a nemzetiségek összlétszáma a magyar lakossághoz viszonyítva rendkívül alacsony, s a nemzetiségek nem alkotnak összefüggő területet, az országban szétszórtnak élnek. A nemzeti kérdés megoldásának Magyarországon mégis nagy jelentősége volt és van, hiszen ezzel is demonstrálhatjuk és bizonyíthatjuk, hogy az új Magyarország szakított történetének átkos hagyományával, a nemzetiségek elnyomásával."^{1/} /Arató Endre/

A felszabadulást követő első években Magyarországon heves harc folyt a hatalom kérdésének végleges eldöntéséért a munkásosztály és a burzsoázia között. A Kommunista Párt már a felszabadulás előtt sikraszállt a szomszédos népekkel történő megbékélésért, a nemzetiségi kérdés igazságos megoldásáért. A hatalomért folyó harc idején a Kommunista Párt és a vele szövetséges baloldali erők szívesen küzdöttek azért, hogy végleges vereséget mérjenek azokra a reakciós erőkre, melyek a nemzeti kérdésben a sovinizmus és a nacionalizmus politikáját képviselték.

A fiatal magyar demokrácia félreérthetetlenül elhatárolta magát a Horthy-rendszer nemzetiségi politikájától, jelentős erőfeszítéseket tett a szomszéd népekkel történő baráti együttműködés kialakítása érdekében. 1945 nyarán az Ideiglenes Nemzeti Kormány Belügyminisztériuma rendeletervezetet készített a nemzetiségi egyenjogúság biztosítása tárgyában.^{2/} A rendelet bizto-

sította, hogy a nemzetiségek szabadon használhassák anyanyelvüket a magán- és közéletben egyaránt. Lehetővé tette számukra a szabad szervezkedést, kimondotta, hogy rendelkezhetnek lapokkal, kulturintézményekkel, egyesületeik a kormány támogatását élvezik. A kormány kötelezettséget vállalt, hogy a nemzetiségi iskolák a magyar iskolákkal egyenértékű támogatást kapnak.

A demokratikus fejlődés vívmányaiból kezdettől fogva a magyar dolgozókkal egyenlő mértékben részesültek a nemzetiségi dolgozó tömegek is. Érdeemes megemlíteni, hogy a földreform során a földnélküli magyar parasztság tömegei mellett jelentős nemzetiségi tömegek jutottak földhöz.

Megkezdődött a nemzetiségi iskolaszervezet kiépítése is. 1945. október 24-én adták ki az Ideiglenes Kormány 10.030/1945. M.E. sz. rendeletét a nemzetiséghez tartozó tanulók nemzetiségi oktatása tárgyában. ^{3/} Nem elsősorban a demokratikus magyar kormányzaton múlt, hogy a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos, jószándéku és becsületes erőfeszítéseknek 1945-48 között a mindennapi élet gyakorlatában nem mindig sikerült maradéktalanul érvényt szerezni. ^{4/}

A magyarországi nemzetiségi kérdés szocialista, marxista-leninista alapon történő megoldásához nehéz és ellentmondásos ut vezetett. 1945-48 között nemzetiségi politikánk súlyos gondokkal és nehézségekkel küszködött. A legnagyobb problémát a szóban forgó időszakban zajló kitelepítési akciók okozták, mivel ilyen körülmények között a demokratikus szellemű nemzetiségi politika kialakítására irányuló törekvések szinte emberfeletti nehézséggel találták szembe magukat.

A telepítések kérdése Magyarországon először a magyarországi németekkel kapcsolatosan vetődött fel, már 1945 tavaszán. Az ugynevezett svábkérdés felvetésében a kezdeményező szerepet a Nemzeti Parasztpárt játszotta.^{5/} A magyarországi németek kitelepítésének kérdése olyan történelmi helyzetben került napirendre, amikor a náci háborus bűnösök gáztetteinek következtében általános volt mind Európában, mind pedig hazánkban a németekkel szembeni harag és bosszuvágy, a megtorlás vágya. A magyarországi németek között valóban sok volt a háborus bűnös /gondoljunk pl. a Volksbund tevékenységére!/, 1945-48 között azonban velük szemben az egyéni elbírálás helyett sokszor a kollektív felelősségre vonás módszere érvényesült.

A koalíciós időszak nemzetiségi politikájának egyik ellentmondása abban foglalható össze, hogy míg a demokratikus magyar kormányzat jelentős erőfeszítéseket tett a magyarországi szlovákok, délszlávok, románok jogai biztosítása érdekében, addig a második világháború befejezését követően kialakult bonyolult nemzetközi és belpolitikai helyzet viszonyai között a negyvenes években a magyarországi németekkel szemben súlyos hibák elkövetésére került sor, melyeket csak az 1950-es években javítottak ki.

A másik sajátos ellentmondás az volt, hogy az előbbi nemzetiségekkel szemben sem érvényesülhetett maradéktalanul a demokratikus szellemű nemzetiségi politika, mivel a telepítési akciók hatása valamilyen formában - a magyarországi románokat csak egészen elenyésző százalékban - őket is érintette. Sokszor már pusztán a kitelepítés lehetősége is félelemmel és szorongással

töltötte el a nemzetiségi lakosságot. Ezzel is magyarázható pl., hogy 1946 tavaszán a magyarországi délszlávok egy része magyar-nak vallotta magát a délszláv lakosság összeírása során.^{6/}

1945-48 között a demokratikus magyar nemzetiségi politika számára az egyik legnagyobb gondot és nehézséget a magyar-csehszlovák lakosságcsere kérdése jelentette. A lakosságcsere gondolatát az akkori csehszlovák kormányzat vetette fel. 1946. február 27-én a magyar és a csehszlovák kormány megkötötte az ugynevezett lakosságcsere egyezményt, melynek értelmében Csehszlovákiából annyi magyart telepítenek ki, ahány szlovák Magyarországon önként jelentkezik áttelepülésre.^{7/}

1946 tavaszán a magyarországi szlovákok között Csehszlovák Áttelepítési Bizottság fejtett ki propagandatevékenységet, azaz a céllal, hogy közülük minél többet megnyerjenek az áttelepülés ügyének. Azokra a szlovákokra, akik ragaszkodtak szülőföldjükhöz és nem akartak áttelepülni, demagóg ígéretekkel, valamint fenyegetéssel és erőszakkal igyekezett a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság nyomást gyakorolni. Az is megtörtént, hogy a Bizottság tagjait fegyveres csehszlovák katonák kísérték propaganda utjaikra. Az áttelepítési propagandába /amint erről később részletesebben is szó lesz/ a magyarországi Antifasiszta Szlovák Frontja elnevezésű szervezet is aktívan bekapcsolódott.

A lakosságcsere kérdése körül kialakult ellentétek nagymértékben nehezítették, hogy a magyar és szlovák dolgozó nép, mely oly sokat szenvedett a háboruban, élve a felszabadulás után kibontakozó népi demokratikus fejlődés lehetőségeivel, már 1945-ben szoros kapcsolatot létesíthessen egymással a baráti együtt-

működés szellemében. A magyar-csehszlovák lakosságcsere körül fellobbanó nacionalista szenvedélyek - akkor, amikor mindkét országban javában tartott a hatalomért folyó harc a burzsoázia és a munkásosztály között - igen nagy károkat okoztak, mert ezeket a szenvedélyeket mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában a reakció messzemenően igyekezett felhasználni a baloldali erők pozícióinak gyöngítésére.

Az 1945-48 közötti időszak magyarországi nemzetiségi politikáját jellemezve elmondhatjuk, hogy éppen a kitelepítések miatt nem tudott hazánkban teljes erővel kibontakozni a demokratikus nemzetiségi politika. A telepítések igen nagy károkat okoztak, mert megnehezítették az itt maradt nemzetiségi lakosság beilleszkedését a szocializmust építő Magyarország társadalmába, kedveztek a nacionalista szenvedélyek fellobbanásának, s végül, de nem utolsósorban, lassították az internacionalista kapcsolatfelvétel folyamatát a szocializmus útját választó szomszéd népekkel.

Nemzetiségi kérdés Magyarországon a második
világháboru után

1. Arató Endre: A magyar-cseh-szlovák viszony ötven éve.
Kossuth, 1969. 95-96. old.
2. Csatári Dániel: Román-magyar kapcsolatok. Kossuth, 1958.
221. old.
3. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből.
Tankönyvkiadó, 1962. A rendelet szövege a 872-873. oldalon
olvasható.
4. Például az 1945-46-os tanévben igen nagy erőfeszítéseket
tettek annak érdekében, hogy Békéscsabán szlovák gimnáziumot
hozzanak létre. A magyar-csehszlovák lakosságcsere kérdésé-
nek napirendre kerülése miatt az érdekelt szlovák lakosság
meglehetősen tartózkodóan viszonyult a szlovák gimnáziumhoz,
az iskolát tanulók hiányában nem tudták megnyitni. /Ld. a
29.035/1946. sz. VKM. ügyiratot, valamint a Viharsarok 1945.
november 14-i számában "Három tanuló jelentkezett, egyelőre
nem nyílik meg a csabai szlovák gimnázium" című tudósítást./
A gimnáziumot csak 1949-ben sikerült megnyitni, a magyar-
csehszlovák lakosságcsere befejeződése után.
5. A németek kitelepítésének gondolata már 1945 áprilisában fel-
vetődött - tehát jóval korábban a potsdami értekezlet /1945.
július 17. - augusztus 2./ ezzel kapcsolatos elvi jellegű
határozatánál. A kitelepítés kérdésében a Nemzeti Parasztpárt
egyes képviselői igen szélsőséges nézeteket hangoztattak.

Például Bodor György a Szabad Szó 1945. április 11-i számában az összes magyarországi német lakos kitelepítését követelte /ld. "Hol laknak a magyarországi németek?" című irását/. Kovács Imre pedig "Egy batyuval..." című irásában /megjelent a Szabad Szó 1945. április 22-i számában/ azt követelte, hogy "Takarodjanak, úgy ahogy jöttek, egy batyuval a hátukon." A többi koalíciós párt /a szociáldemokrata párt kéréssel/ csatlakozott a svábkitelepítés jelszavához, bár időnként olyan hangok is hallatszottak, melyek mindenfajta kitelepítést elutasítottak. /Lásd például a kisgazdapárti Kis Ujság 1945. május 16-i számában G.G. aláírással megjelent

"Német kérdés helyett - magyar kérdés" című irást./

A potsdami konferencia határozata után Magyarországról ¹⁷⁰ ~~1970~~ ezer németet telepítettek ki. /Lásd Nemzetiségi kérdés-nemzetiségi politika, Kossuth, 1968. 15. oldal./

6. 42.188/1946. VKM. XII.V.ü.o.sz. ügyirat, Uj Magyar Központi Levéltár. 1946. nyarán a párizsi békekonferencián felmerült ugyan egy önkéntes alapon történő magyar-jugoszláv lakosságcsere gondolata /legfeljebb 40-40 ezer önként jelentkező kicseréléséről volt szó/, a magyar-jugoszláv lakosságcsere azonban szinte abban a pillanatban, ahogy gondolata felmerült, le is került a napirendről. /Lásd: Közvetlen tárgyalások indultak meg Párizsban Magyarország és a szomszéd államok között. Megbeszélések a jugoszláv-magyar lakosságcsere ügyében = Délmagyarország, 1946. augusztus 25./ A magyarországi délszlávok közérzetét sokkal negatívabban befolyá-

solta az a félelem, amelyet más nemzetiségek kitelepítésének példája ébresztett egy részükben /pl. a több nemzetiségű területeken/, valamint később a magyar-jugoszláv államközi kapcsolatok átmeneti megromlása, amely a Tájékoztató Iroda 1948-as Jugoszláviával, illetve a Jugoszláv Kommunista Párttal kapcsolatos határozata után következett be.

7. A szlovák-magyar lakosságcseréhez = Szabad Nép, 1946. március 20.

I. fejezet

A magyar-csehszlovák lakosságcsere történelmi előzményei

A magyarországi szlovákok kitelepítése magyar-csehszlovák lakosságcserevel már a háboru alatt felmerült az akkori londoni emigráns csehszlovák kormány részéről. A második világháboru és a csehszlovákiai antifasiszta ellenállás idején kialakult az ugynevezett tiszta szláv "nemzeti" Csehszlovákia koncepciója. Ennek értelmében a háboru utáni Csehszlovákiának meg kell szabadulnia nemszláv nemzetiségeitől - a németektől és a magyaroktól - kitelepítések és lakosságcsere útján, s az ország szláv jellegének megerősítése érdekében "haza" kell telepíteni a külföldön /Magyarországon, Jugoszláviában, Romániában, Ausztriában, stb./ élő szlovákokat.

A "tiszta nemzeti, szláv" Csehszlovákia koncepciójának kialakításában a kezdeményező szerepet Benes[✓] elnök^{1/} játszotta. Benes[✓] a cseh burzsoázia vezető politikusa volt, az emigrációban ő volt a londoni emigráns csehszlovák kormány vezetője. Benes[✓] a nemzetiségek likvidálását tűzte ki célul, azzal érvelve, hogy a két világháboru közötti polgári demokratikus Csehszlovákiában a nemzetiségek széles körű kisebbségi jogokat élveztek, ennek ellenére 1938 őszén, amikor Csehszlovákia a német, magyar és lengyel fasizmus hódító területszerző törekvéseinek áldozatul esett, nemzetiségei hűtlenül cserben hagyták. Benes[✓] szerint a jövőben az u.n. "tiszta nemzeti, szláv" Csehszlovákia megterem-

tése garantálhatja csak azt, hogy az országon belül ne legyenek olyan népcsoportok, melyek idegen hódító, reviziós törekvések esz-
közéül válhatnak. Éppen ezért el kell távolítani az ország terü-
letéről a német és a magyar nemzetiséget, ez a németek esetében
egyoldalú kitelepítéssel történne, a magyarokat pedig a magyar-
országi szlovákokkal cserélnék ki. /Benes[✓] azt állította, hogy a
szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok száma megköze-
litően azonos! /

A magyar-csehszlovák lakosságcsere gondolatát azonban
megfelelő koncepcióval is alá kellett támasztani. A szlovákiai
magyarok esetében Benes[✓] azt hangoztatta, hogy 1938 őszén, amikor
a köztársaság válságos helyzetbe került, elárulták Csehszlovákiát.
Tény, hogy a szlovákiai magyarok körében - a haladó mozgalmakon
kívül - volt bizonyos mértékű befolyása a Horthy-rendszer által
pénzelt irredenta mozgalomnak is, valamint háborus bűnösök is vol-
tak közöttük, akik valóban kiszolgálták a hódító német és magyar
törekvéseket. Benes[✓] azonban elhallgatta azt a körülményt, hogy
az antifasiszta ellenállási mozgalomban Csehszlovákia földjén
magyarok is részt vettek, közülük nem egy a harcban életét is ál-
dozta. Szlovákiában 3-5 ezer főt tett ki azoknak a magyaroknak a
száma,^{2/} akik fegyverrel a kézben küzdöttek a fasizmus ellen.

A csehszlovákiai magyarok kitelepítésének szükségessé-
gét tehát így indokolták. Azonban szükség volt arra is, hogy a
magyarországi szlovákok Szlovákiába történő áttelepítésének szük-
ségességét is megfelelő koncepcióval tudják alátámasztani a külön-
böző diplomáciai fórumokon, valamint nem utolsósorban a magyaror-
szági szlovák lakosság körében folytatott agitáció során.

A magyarországi szlovákok "haza" telepítését is a tiszta szláv, "nemzeti" állam eszméjével indokolták. A tiszta nemzeti szláv állam hívei azzal érveltek, hogy a magyarországi szlovákok teljes elnemzetlenítésre vannak ítélve, ha nem térnek "haza", mindig kisebbségi sorsban fognak élni, ellenben ha áttelepülnek Szlovákiába, vagyis saját "nemzeti" államukba, megszűnik számukra a kisebbségi sors, s mint a szlovák nemzet teljes jogu tagjai, élvezhetik az ezzel járó előnyöket.

Ez igen hatásosan és tetszetősen hangzó érvelés volt. A "tiszta szláv" Csehszlovákia hívei a magyarországi szlovákok áttelepítésének propagálásakor saját hasznukra fordították azt a reális történelmi ténytet, hogy a háboru előtt a két ország eltérő társadalmi, gazdasági és politikai viszonyai következtében a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok helyzetében valóban jelentős különbségek voltak.

A polgári demokratikus Csehszlovákiában a két világháboru között "a nemzetiségek, ha korlátozott mértékben is, használhatták nyelvüket, és voltak iskoláik, sőt néhány középiskolájuk is. Mindez Csehszlovákia nemzetközi kötelezettségeiből, valamint burzsoá demokratikus jellegéből fakadt. A polgári rendszer nem tudta /nem is akarta/ megoldani a nemzeti kérdést, mégis alkalmazott bizonyos fokú demokratizmust". /Arató Endre/^{3/}

Horthy Magyarországon a polgári demokratikus Csehszlovákiában nagyobb összefüggő tömbökben élő magyarság helyzetéhez képest a zömmel szórványtelepüléseken élő szlovákság helyzete lényegesen rosszabb volt. Középiskolával egyáltalán nem rendelkeztek, az alsófoku iskolák pedig elsősorban a rendszer magyarosító

törekvéseit szolgálták, így ezek nem voltak - nem is lehettek - olyan intézmények, amelyeknek elsődleges feladata az anyanyelv és a nemzetiségi kultúra ápolása lett volna.^{4/}

A "tisztá nemzeti, szláv" állam hívei azt állították, hogy a felszabadult, népi demokratikus Magyarország is éppen úgy elnyomja a területén élő szlovákokat, mint a megbukott Horthy-rendszer. Azt állították, hogy ilyen körülmények között a magyarországi szlovákok nemzeti jogai csak úgy biztosíthatók, ha "haza" települnek.

A cél valójában nem a magyarországi szlovákok "haza" telepítése, hanem annak bebizonyítása volt, hogy van Magyarországon olyan szlovák nemzetiségi lakosság, melynek száma megközelíti a szlovákiai magyarok számát, következésképpen a lakosságcsere végrehajtható oly módon, hogy az előbbieket kicserélik az utóbbiakkal. Az igazi cél a szlovákiai magyar lakosság Szlovákia földjéről való eltávolítása volt, a magyarországi szlovákok áttelepítésének kérdése ehhez képest alárendelt szerepet játszott.

A "tisztá nemzeti, szláv" Csehszlovákia koncepcióját Csehszlovákia Kommunista Pártja is elfogadta. Korábban a két világháború közötti időszakban a párt a nemzetiségi kérdésben internacionalista politikát folytatott, a párt soraiban a legöntudatosabb nemzetiségi dolgozók is megtalálhatók. A második világháború előtt a CSKP volt az egyetlen, jelentős politikai erő, amely a nemzetiségek érdekeiért következetesen sikraszállt, míg a nemzetiségek hivatalosan elismert pártjai - melyeknek élén a nemzetiségi burzsoáziák vezetői állottak - nemegyszer cserben hagyták saját tömegeiket jogaikért folytatott küzdelmükben.

Csehszlovákia 1938-39-ben történő szétesésének, a háboru eseményeinek hatására, akkor, amikor a német és magyar fasizmus gáztetteinek következtében a cseh és szlovák nép pusztai fizikai léte is veszélybe került, a korábbi, háboru előtti nacionalista nézetek is erősebben jelentkeztek, mint korábban bármikor. A nemzeti tragédia után a nacionalizmus hatása a cseh és szlovák munkásosztály sorait sem kerülte el, mindez nem maradt következmény nélkül Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájára sem. A második világháboru időszakában a párt a nemzeti kérdésben, feladva internacionalista irányvonalát, a cseh burzsoázia nézeteihez közelálló álláspontot foglalt el. Azt állította, hogy Csehszlovákia 1938-39-es katasztrófájáért a fő felelősség a nemzetiségeket terheli, magáévá tette a tiszta szláv Csehszlovákia koncepcióját, és egyetértett a külföldi szlovákok "haza" telepítésével. Vitathatatlan tény, hogy a Horthy-fasizmus először politikai síkon képviselt, majd a náci Németországgal való szövetségben fegyveresen is alátámasztott revíziós követeléseinek szerepet játszottak a csehszlovák nép történelmi katasztrófájának bekövetkeztében. Az sem vonható kétségbe, hogy ehhez a politikához a Szlovákiában élő magyar nemzetiség bizonyos politikai szervezetei és tényezői is segédkezet nyújtottak. Mindazonáltal az is nyilvánvalónak tűnik, hogy a "csehszlovák kérdés" 1938-39-ben nem az említett magyar revíziós érdekek erővonalainak mozgásától függött elsősorban, hanem a náci Németország egyre agresszívabb, - akár a nyílt katonai összeütközést is vállaló - vezető köreiből hatalmi politikájától. Mindez természetesen nem kisebbíti Horthyék és szlovákiai csatlósáik háborus felelősségét, de alapul sem szolgálhat a szlovákiai magyarságot 1945-48 között sújtó hátrányos megkülönböztetésekhez.

A történeti hitelesség kedvéért azt is el kell mondani, hogy később a CSKP elítélte a magyarok 1945-48 közötti jogfosztását, s igen nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a magyar nemzetiséggel szemben elkövetett hibákat kijavítsák. A CSKP Központi Bizottságának 1954 decemberi határozata egyértelműen elítélte a magyarokat 1945-48 között sújtó diszkriminatív rendszabályokat, s megállapította, hogy a magyarokkal szemben elkövetett hibákért a szlovák állami szervek és Szlovákia Kommunista Pártjának szervei egyaránt felelősséggel tartoznak.^{5/}

A csehszlovákiai németek és magyarok jogfosztása a felszabadulást követő első években "a tiszta nemzeti, szláv" Csehszlovákia koncepciója alapján következett be. 1945-48 között Csehszlovákiában éles harc folyt a hatalomért a burzsoázia és a proletariátus között. A nemzetiségi kérdés helytelen kezelése következtében a csehszlovákiai baloldal értékes szövetségeseinek támogatását veszítette el. /Köztudott, hogy a két világháború között a CSKP-nak erős volt a befolyása a szlovákiai magyar dolgozók között! /

"Kiindulva abból, hogy a magyar nemzetiségűek Szlovákia lakosságának kb. egyhatodát tették, és ennek az egyhatodának a keretén belül a munkások és alkalmazottak ugyanugy képviselve voltak, mint egész szlovákiai viszonylatban", valamint abból,

"hogy a magyar nemzetiségű munkások és alkalmazottak kb. 80.000-es csoportot alkottak, ... Szlovákiában a munkásosztály az 1945-1948-as években a burzsoáziával folytatott harcában lényegében ennyivel meggyengült." /Juraj Zvara/^{6/}

1945-48 között a csehszlovákiai német és magyar nemzetiség jogfosztásának legfőbb kiindulópontjául az u.n. Kassai Kormányprogram szolgált, amelyet 1945. április 5-én hirdettek ki. Hivatalosan ez a dokumentum tette kormányprogrammá a németek és a magyarok kitelepítését, a következő indokolással: "Azok a szörnyű tapasztalatok, amiket a csehek és a szlovákok a német és magyar kisebbséggel szereztek, amely kisebbségek tulnyomó többségükben a köztársaság ellen irányuló külső hódítás eszközei lettek, ... az új Csehszlovákiát mély és tartós beavatkozásra kényszerítik."

A kormányprogram kimondotta, hogy az ország német és magyar nemzetiségű polgárai közül azoknak, akiknek az 1938. évi müncheni határozat előtt csehszlovák állampolgárságuk volt és aktívan részt vettek az antifasiszta harcban, állampolgárságukat megerősítik, de "A többi német és magyar csehszlovák állampolgársága érvénytelenítve lesz." Ezzel kapcsolatban a Kassai Kormányprogram megjegyezte, hogy ezek a polgárok újból kérhetik Csehszlovákiába való optálásukat, de a csehszlovák hatóságok fenntartják a jogot, "hogy minden egyes kérvényt egyénileg bírálják felül." 7/

1945. augusztus 7-én a pozsonyi Pravda /a Szlovák Kommunista Párt lapja/ első oldalán nagybetűs cím tudatta a világgal, hogy "A németeket és a magyarokat megfosztották csehszlovák állampolgárságuktól." Az alcím azt is tudatta, hogy "Azok, akik a fasizmus ellen harcoltak, továbbra is csehszlovák állampolgárok maradnak. Szlovákiában az állampolgárságról az SzNT dönt." 8/

A csehszlovák kormány fő célja az volt, hogy a Kassai Kormányprogram szellemében az egész szlovákiai magyar lakosságtól megszabaduljon. A magyar sajtó eleinte csak szórványosan - 1945 tavaszától kezdve - foglalkozott a szlovákiai magyarság jogfosztásának kérdésével, később azonban 1945-48 között a magyar sajtó hasábjain a szlovákiai magyarok sérelmeivel kapcsolatos hírek szinte állandósultak. Azok, akik Csehszlovákia két világháború közötti polgári demokratikus hagyományai kapcsán illuziókat tápláltak, most csalódottan és értetlenül figyelték a szlovákiai magyarság jogfosztásának folyamatát.^{9/}

Gyöngyösi János magyar külügyminiszter Schoenfeldet, a SzEB mellett működő amerikai követet már 1945 májusában figyelmeztette a szlovákiai magyarok üldözésének veszélyére.^{10/} 1945 áprilisától 1946 júliusáig a magyar kormány 184 tiltakozó jegyzéket adott át a budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökének, Vorosilovnak a szlovákiai magyar kisebbség helyzetével kapcsolatosan.^{11/}

1945 őszére a szlovákiai magyarság helyzete tovább romlott. Magyarország és Csehszlovákia között a feszültség tovább fokozódott. Elkerülhetetlenné vált, hogy a két fél valamilyen formában megkísérelje vitás kérdéseit rendezni. A szövetséges hatalmak szorgalmazták, hogy Magyarország és Csehszlovákia kezdjen kétoldalu tárgyalásokat a magyarországi szlovákok és a szlovákiai magyarok kérdésének megoldására. Gyöngyösi 1945 decemberében, valamint 1946 februárjában Prágában folytatott tárgyalásokat a csehszlovák kormány képviselőivel, melyek eredményeként 1946. február 27-én Budapesten aláírták a lakosságcserére vonatkozó magyar-csehszlovák megállapodást.

I. fejezet

J e g y z e t e k

1. Benes emigrációs tevékenységére vonatkozóan, a tiszta szláv nemzeti állam koncepciójának kialakulásával kapcsolatban lásd: Dr. Eduard Benes: Paměti /Emlékek/ Praha, 1947. 330. oldalon, Dokumenty z historie československéj politiky 1939-1943 /A csehszlovák politika történetének okiratai 1939-1943/ Otáhalová-Červinková, Praha 1966. 198. old. Juraj Zvara 1965-ben megjelent munkájában idézi Benes következő kijelentését: "Már 1938 novemberében megmondtam, hogy az elháríthatatlanul elkövetkező háborúért a kisebbségek bűnhődnek majd." /Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában Bratislava, 1965. 43. old./
2. Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918-1975. Magvető, 1977. 335. old.
3. Arató Endre: A magyar-cseh-szlovák viszony ötven éve, Kossuth, 1969. 37. old.
4. Bellér Béla: Az ellenforradalmi rendszer nemzetiségi politikájának kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975. 269-270., 289. oldalak.
5. Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarság... i.m. 369. o.
6. Juraj Zvara: A magyar dolgozók részvétele a szocialista Csehszlovákia építésében. /A Magyarok Csehszlovákiában című kötetben, Bratislava, 1969. 209-210. old./

7. Cesta ke květnu /Utunk májushoz/ Praha, 1965. Dokumentumgyűjtemény. 384-385. old.
8. A csehszlovákiai németeket és magyarokat állampolgárságuktól megfosztó rendeletet /33/1945. sz. elnöki dekrétum/ Benes 1945. augusztus 2-án írta alá. A német és magyar nemzetiségű lakosság zaklatása azonban már korábban megkezdődött. A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. február 27-i 4/1945. sz. rendelete kimondotta a németek, magyarok és az árulók 50 ha-nál nagyobb földbirtokának elkobzását. A 26/1945. sz. SzNT rendelet pedig kimondotta: "A Nemzeti bizottságoknak csak csehszlovák állampolgár lehet tagja, aki valamilyen szláv nemzethez tartozik, állandó lakhellyel bír a Járási Nemzeti Bizottság hatáskörébe tartozó járásban, és betöltött 18. életévét." /Közli Samuel Cambel: ^{uČ!} Revolnony rok /Forradalmi év/ 1945. Bratislava 1965. 266. old./
9. Rendezni végre... Száva István vezércikke = Népszava, 1945. május 20.
10. S.D. Kertesz: Diplomacy in a Whirlpool, Notre Dame - Indiana, USA 1953. /Diplomácia egy forgószélben/ 111. old.
11. U.o. 122. old.

II. fejezet

Válaszut előtt a magyarországi szlovákság

A magyarországi szlovákok kitelepítését nem a fiatal magyar demokrácia kezdeményezte. A magyar kormány hivatalos megnyilatkozásaiban többször is kifejezésre juttatta, hogy a maga részéről a magyarországi szlovákokkal kapcsolatban nem kezdeményez semmiféle kitelepítést vagy lakosságcserét, mert ezt nem tartja sem igazságos, sem humánus eljárásnak. A magyar kormány garanciát vállalt a szlovákság jogainak biztosítására, figyelembe véve sajátos nemzetiségi igényeit is, ellenben követelte, hogy a szlovákiai magyarság üldözését a csehszlovákiai hatóságok szüntessék meg.

A magyar kormány ugyanakkor többször leszögezte, hogy nem kíván akadályt gördíteni azoknak a szlovákoknak az utjába, akik önkéntes alapon át akarnak települni Szlovákiába, de senkit sem akar arra kényszeríteni, hogy szülőföldjét elhagyja, mert ez ellenkezne az igazság és a demokrácia alapelveivel.

A "tisztá nemzeti, szláv" Csehszlovákia hívei azonban arra törekedtek, hogy az összes szlovákiai magyar kitelepítésével a szlovákiai magyar nemzetiséget felszámolják, a magyarországi szlovákok áttelepítésének ügye /a "haza" telepítés/ is ezt a célt volt hivatva szolgálni. A "tisztá szláv állam" hívei nem sokat törődtek az érintettek szándékaival és akaratával, akiknek tulnyomó többsége ragaszkodott szülőföldjéhez, s azt semmiféle koncepció vagy elmélet kedvéért nem akarta elhagyni.

Csehszlovákia akkori hivatalos körei előszeretettel hangoztatták azt, hogy "Nálunk csak nagyon kevéssel több magyar él, mint amennyi a szlovák Magyarországon."^{1/}

Ennek következtében a lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között nemcsak szükséges, de reálisan megvalósítható terv. Ezzel szemben magyar részről joggal állapították meg, hogy a terv irreális, mert Magyarországon jóval kevesebb szlovák él, mint amennyi magyar Szlovákiában, s így a tervezett lakosságcsere megvalósítása után is maradna magyar kisebbség Szlovákiában. A hivatalos statisztikai adatok - még ha feltételezzük is, hogy a nemzetiségi lakosság száma mind nálunk, mind Szlovákiában a valóságban ennél magasabb - jól tükrözik az arányokban meglévő különbséget.

Hivatalos népszámlálási adatok szerint 1930-ban 104 819 magyar állampolgár vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, míg ugyan-
ebben az esztendőben Szlovákiában 571 988 csehszlovák állampolgár vallotta magát magyarnak. /Egész Csehszlovákiában pedig - Kárpát-ukrajna területét is beleszámítva 691 923 volt a magyar nemzetiségű állampolgárok száma./^{2/}

A magyar demokrácia helyzetét igen nagymértékben megnehezítette, hogy a "tisztá nemzeti, szláv" Csehszlovákia követőinek Magyarországon belül is volt támasza: az Antifasiszta Szlávok Frontja nevű szervezet. Ez a szervezet 1945. február 18-án alakult meg Battonyán, mint a magyarországi szlovákok és délszlávok közös szervezete. Az AFS-nek /ez volt a szervezet szlovák rövidítése/ két tagozata volt: szlovák és délszláv. A továbbiakban a szlovák tagozat tevékenységével foglalkozom részletesen.

Ez utóbbi tevékenységét kezdettől fogva elfogult magyarellenesség és éles nacionalizmus jellemezte.

A szlovák tagozat élén két reakciós pap állott: Francisci Mihály békéscsabai evangélikus és Horák Sándor budapesti katolikus lelkész.

Francisci Mihály a felszabadulás előtt testestül-lelestül kiszolgált a Horthy-rendszert, a Békéscsabán megjelenő szlovák nyelvű egyházi kalendáriumba /Čabiansky Kalendar/ a második világháború idején Hitlert, Mussolinit és Horthyt dicsőítő cikkeket írt.^{3/} A felszabadulás után megjátszotta a demokratát, az antifasiszta szlávot, aki sikraszáll az "elnyomott" magyarországi szlávok érdekeiért. 1945-ben ő lett az Antifasiszta Szlávok Frontja szlovák tagozatának elnöke.

Horák Sándor felszabadulás előtti tevékenységéről nem sokat tudunk. A Sloboda című lapnak adott egyik interjújában elmondotta, hogy a szlovák fasiszta állam kikiáltása és a bécsi döntés után érkezett Magyarországra, állítólag azért, hogy a bécsi döntés értelmében Magyarországhoz csatolt szlovákok lelkipásztora legyen.^{4/} Ő volt az Antifasiszta Szlávok Frontja szlovák tagozatának alelnöke.

A Front élén tehát reakciós papi vezetés állt, mely szemben állt a magyar demokrácia erőfeszítéseivel. Arra törekedett, hogy a magyar és a csehszlovák demokrácia között megakadályozza a közeledést és az együttműködést, a nemzetiségi vidékeken tudatosan szította a nemzetiségi ellentéteket. Horák és Francisci számára a kitelepítés kérdése kapóra jött, mert ennek kapcsán reakciós beállítottságuknak megfelelő olyan tevékenységet fejthettek

ki, mely alkalmas volt a fiatal magyar demokrácia támadására, a különböző nemzetiségű dolgozók nacionalista szellemű megosztásával a baloldal pozícióinak gyöngítésére.

Francisci és Horák mindent megtettek, hogy a magyar demokrácia eredményeit és erőfeszítéseit lejárássák. Azt állították, hogy a népi demokratikus Magyarország éppen úgy elnyomja a hazai nemzetiségeket, mint a bukott Horthy-rendszer.^{5/} Arra törekedtek, hogy a hatalomért folyó harc idején nacionalista alapon szembeállítsák egymással a szlovák nemzetiségű és a magyar dolgozókat, s ezzel is gyengítsék a haladás táborát.

Francisci és Horák, valamint az általuk irányított Antifasiszta Szlovák Frontja átvette a "tisztá nemzeti, szláv" államról vallott korabeli hivatalos csehszlovák álláspontot. Azt állították, hogy a magyarországi szlovákok, ha nem települnek "haza" Szlovákiába, nemzeti szempontból elhalásra, asszimilációra vannak ítélve.^{6/} Elfogadták a széles körben propagálták a szervezet lapjában azt a hivatalos korabeli csehszlovák állítást, hogy a csehszlovák köztársaság 1938-as bukásáért a nemzetiségek - a németek és a magyarok - felelősek, éppen ezért elkerülhetetlen lépés a szlovákiai magyarok kitelepítése, s helyükbe a csehszlovák állam szláv jellegének megerősítése érdekében a magyarországi szlovákok "haza" telepítése.

A Front tevékenységével - bár szavakban állandóan a reakciót támadta - a különböző nemzetiségű dolgozók megosztásával a reakció malmára hajtotta a vizet, s igen nagy károkat okozott a magyar és a szlovák nép kapcsolatában. A "tisztá nemzeti szláv" állam koncepciójának elfogadása valójában azt jelentette, hogy

az AFS nem a nemzetiségi érdekek képviselőjét tekintette igazi küldetésének, hanem a nemzetiségek felszámolásának koncepcióját vallotta.

A magyarországi szlovákság döntő többsége nem akart áttelepülni, mert ragaszkodott szülőföldjéhez. Az Antifasiszta Szlovák Frontja ennek ellenére az összes magyarországi szlovák nevében beszélt és nyilatkozott, s azt állította, hogy minden magyarországi szlovák át akar települni "igazi" hazájába. A Front tevékenysége igen nehéz helyzetbe hozta a magyar kormányt, mert a csehszlovák kormány a különböző hivatalos megnyilatkozások alkalmával hatásos érveként hozhatta fel a kitelepítés és a lakosságcsere ügyének alátámasztására a magyarországi szlovákok "elnyomását".

Francisci és Horák igazi feladatának nem a magyarországi szlovákok érdekeinek képviselőjét tekintették, hanem a "tisztá nemzeti, szláv" Csehszlovákia, a "haza" telepedés kérdésének ürügyén arra törekedtek, hogy a fiatal magyar demokráciát a baloldali erők pozícióit gyöngítsék s a nemzetiségi vidékeken kiélezzék a nemzetiségi ellentéteket. A két lelkész klikkje az Antifasiszta Szlovák Frontját saját karriervágyának kiélelése, korrupciós hajlamaik kielégítésére használta fel, félrevezetve és becsapva sok, jóhiszemű és becsületes szlovákot, akik Horák és Francisci igazi arcát csak később ismerték fel.

Horák és Francisci kártékony tevékenységét nagymértékben megkönnyítette, hogy az akkori bonyolult csehszlovákiai belpolitikai helyzet következtében a haladó csehszlovák erők is egyetértettek a kitelepítés jelszavával a "tisztá nemzeti, szláv" Csehszlovákia eszméjével. A Front vezetői propagandájukban saját hasznukra

tudták fordítani azt a körülményt is, hogy a magyarországi szlovákokat a Horthy-rendszer idején valóban elnyomták, s az akkori rendszer kultur- és iskolapolitikája ténylegesen sérelmes volt a hazai nemzetiségek számára.

1945-47 között a bonyolult nemzetközi helyzet, valamint az a körülmény, hogy Magyarországon ebben az időben a hatalomért folyó harc javában tartott, megkönnyítette, hogy a Front tetszetős /valójában demagóg/ jelszavakkal harcot hirdessen a "magyar" reakció ellen, s a Horák-Francisci-féle klikk megjátssza az "antifasiszta" szlávot, a demokratát. A Front demagóg jelszavai sok tisztességes és becsületes szlovákot félrevezettek.

Az AFS a kitelepülés propagálását a különböző rendezvényeken és gyűléseken eleinte csak célzások formájában kezdte meg, a hangnem még nem annyira szélsőséges, mint a későbbi időben. 1945. augusztus 19-én a Front Maglódon tartott nagygyűlést.^{7/} Horák Sándor, az AFS alelnöke volt a gyűlés szónoka. Beszédében még cáfolta azokat a híreket, melyek szerint azokat a szlovákokat, akik szlováknak vallják magukat, kitelepitik. Kijelentette: különbség van a magyarországi németek és a szlovákok között. Míg a németek államot alkottak az államban, addig Horák szerint a szlovákok voltak a legjobb állampolgárok, fizették az adót, vérüket adták az országért, joguk van tehát ezen a földön maradni. Aki közülük Csehszlovákiába akar áttelepülni, elmehet, de a köztársaság ezek közül csak azt fogadja be, aki megérdemli - jelentette ki Horák az említett gyűlésen.

Az Antifasiszta Szlávok Frontja küldöttségeket indított 1945 nyarán Csehszlovákiába, hogy követelje a magyarországi szlovákok áttelepülését. A szlovák lapok beszámolója szerint,

Jugoszláviából és Romániából is hasonló célokkal keresték fel Csehszlovákiát a szlovák küldöttségek.^{8/}

Az események később egyértelműen bebizonyították, hogy azok a kritikai megjegyzések, amelyekkel az AFS a magyarországi nemzetiségi politikát illette, csupán demagógia volt, a cél az volt, hogy az új demokratikus Magyarország erőfeszítéseit minden eszközzel lejárássa, s hogy a hazai szlovákság áttelepítését tűz-zel-vassal keresztülvigye, hozzájárulva ezzel mind a szlovákiai magyarság, mind a hazai szlovákság széles tömegeinek földönfutóvá tételéhez.

A Front minden eszközét kezdettől fogva a fenti cél érdekében használta fel: a sajtót /Sloboda/, a kulturális megmozdulásokat, a különböző rendezvényeket. Az AFS demagóg módon a hazánkban élő valamennyi szláv elnyomásáról beszél, s mesterségesen igyekezett a rendezvények résztvevőiben valamiféle megfoghatatlan, ködös, zavaros "szláv" nacionalizmust felkorbácsolni. Ezt a célt szolgálta például az a Pilisszentkereszten 1945. július 8-án megrendezett zarándoklat,^{9/} ahol Horák Sándor mondott beszédet, vagy az 1945. augusztus 19-én megnyitott békéscsabai szlovák könyvkiállítás, ahol a megnyitó beszédet Francisci Mihály tartotta,^{10/} de még más példákat is lehetne említeni. Sok szlovák volt, akit a Front demagógiája, harca a "reakció ellen", tetszetős "szláv" nacionalizmusa megtévesztett, s ezért később jelentkezett az áttelepülésre. A Front lelkiterrorral igyekezett nyomást gyakorolni azokra a szlovákokra, akik nem voltak hajlandók áttelepülni.

A Front céljai elérése érdekében semmiféle eszköz alkalmazásától sem riadt vissza. A kitelepítéssel kapcsolatosan különböző híreket és rémhíreket terjesztett a szlováklakta településeken.

A magyarországi szlovákság 1945 nyarán a lakosságcsere kérdésének kapcsán választul elé került. Hazai szlovák lakosságunkat a kitelepítéssel kapcsolatos hírek és rémhírek nyugtalan-sággal és félelemmel töltötték el. Szükségessé vált, hogy a magyar kormány a magyar-csehszlovák lakosságcsere kérdésében és a csehszlovákiai magyarság helyzetével kapcsolatos álláspontját a magyar nyilvánosság előtt kifejtse. Erre 1945. július 1-én Békés-csabán, az egyik legnagyobb magyarországi szlovák lakta településen megrendezett kisgazdapárti nagygyűlésen került sor. A gyűlés előadója Gyöngyösi János külügyminiszter volt.

Gyöngyösi János beszédében részletesen foglalkozott a szlovákiai magyarok ellen hozott diszkriminációs intézkedésekkel. Utalt arra, hogy Benes^V 1945. május 9-i pozsonyi beszédében kijelentette: a csehek és a szlovákok a németekkel és a magyarokkal nem tudnak, de nem is akarnak egy országban élni.

A magyar lakosság egy részét internálták, a pozsonyi patrongyárba zárták.

A magyar kormány e jelenségek mellett már nem mehetett el szótlánul. Benes^V - talán ennek következtében - 1945. június 14-i beszédében már nemzetközi ügynek mondta a németek és a magyarok kérdését, s a cseheket és a szlovákokat türelemre intette. A CsKP szintén nemzetközi ügynek minősítette a németek és a magyarok ügyét. Mivel már nemzetközi téren is felvetették a népcsere kérdését, itt az ideje - mondotta a külügyminiszter -, hogy a magyar kormány hivatalosan is állást foglaljon az ügyben. Gyöngyösi beszédében hangoztatta: nem véletlen, hogy éppen Békés-csabát, az egyik legnagyobb magyarországi szlovák lakta települést választotta ennek helyszínéül.

"Én őszintén fájjalom - mondotta a miniszter -, hogy ezt a kérdést itt és ilyen formában fel kellett vetni. Nagyon jól tudom, hogy sok olyan csabai szlovák van, vagy ahogy itt nevezik magukat és mi neveztük őket, sok olyan csabai tót, akinek a lelkében ugyanaz a fájdalom visszhangzik, mint az enyémben. /Felkiáltások: Ugy van!/ Kétszáz esztendő még egy nép életében is jelentős idő és különösen sok egy olyan szorgalmas, verejtékező és dolgozó nép életében, mint a csabai és általában az alföldi szlovákság életében, akik kétszáz évvel ezelőtt vallási üldöztetések elől menekültek ide és itt nemcsak otthonra, de házára is találtak. /Felkiáltások: Ugy van!/ Ha bekövetkezne, amit nem kívánunk, hogy egy részétől és bizonyára csak azoktól, akik ezt önként keresik, el kellene válnunk, nem táplálunk irántuk a szívünkben semmi haragot, semmi ellenszenvet. Találják meg ezek boldogulásukat új hazájukban, abban a közösségben, amelyben talán úgy érzik, hogy jobban tudnak élni és szolgálni ott az emberiség és a haladás ügyét. /Felkiáltások: Menjen, aki akar! Mi nem megyünk!/"11/

A külügyminiszter beszédében kijelentette, hogy a magyar kormány nem kezdeményez népcserét, mert ezt nem tartja humanus eljárásnak, de ha a magyarországi szlovákság részéről merülne fel ilyen igény, az persze egészen más megvilágításba helyezné a kérdést. Akik távozni akarnak, ugyanazokat a biztosítékokat megkapják, mint amilyeneket a Szlovákiából kiutasított magyarok megkapnak vagy meg fognak kapni. Akik maradnak, azok számára a kormánya legteljesebb nemzetiségi egyenlőséget biztosítja.

A jelenlévő szlovákság nagy tapsviharral és tetszésnyilvánítással fogadta a külügyminiszter szavait. A szlovákok nevében Csiáki János gazda kért szót, aki a következőket mondotta:

"Engedje meg külügyminiszter ur, hogy mi, szlovákok, ezt az alkalmat megragadjuk arra, hogy egy nyilatkozatot tegyünk és egy kérést terjesszünk elő.

Egyesek hónapok óta agitálnak köztünk, hogy szakadjunk el, vagy telepedjünk át Csehszlovákiába. Az ígéretekkel nem fukarkodnak. Azt ígérik, hogy aki egyesületükbe belép /az Antifasiszta Szlávok Frontjáról van szó L.Gy./, nem fog jóvátételt fizetni és a hozzátartozóját kiszabadítják a hadifogságból.

A mi őseink azért jöttek erre a földre, mert itt szabadon gyakorolhatták vallásukat és használhatták anyanyelvüket. Kijelentjük, hogy minket soha senki sem nyomott el, mi a magyarokkal teljesen egyenjogú polgárai voltunk ennek a hazának. /Felkiáltások: Ugy van! Ugy van!/ Soha senki nem tiltotta meg nekünk azt, hogy anyanyelvünkön beszéljünk, imádkozzunk, hiszen mi állapíthatjuk meg istentiszteleteink és iskoláink nyelvét. /Ugy van! Ugy van!/ Gazdaságilag nem voltunk elnyomva, hiszen a mienk ez az áldott nagy határ és soha egyetlenegy szlováktól sem vettek el még egy barázdát sem azért, mert szlovákul beszélt, vagy szlováknak vallotta magát. Volt ebben az országban a multban valamilyen politikai, gazdasági elnyomás, de az egyformán sujtotta a szlovákot és a magyart. Mi nem voltunk itt másodrangú nép /Ugy van!/. Egyforma terheket viseltünk, együtt védtük ezt a földet, egyformán áldoztunk érte életet és vért, egyforma jogaink voltak. Kijelentjük, hogy mi a jövőben is itt akarunk élni a magyarokkal sorsközösségben, testvéri egyetértésben. /Lelkes éljenzés./

Mi innen nem akarunk és nem fogunk elmenni, erre minket hiába csábítanak. /Éljenzés, ujjongás, taps./ Kérjük külügyminiszter urat, hozza tudomására mindenkinek, aki most sorsunkba bele akar avatkozni, hogy mi itt akarunk élni, itt eresztettünk gyökeret, ha innen erőszakkal kitelepítenek, elpusztulunk. /Helyeslés, taps./ Követeljük, hogy a magyaroknak Csehszlovákiában adjanak olyan jogokat, mint amilyen jogunk nekünk itt van, akkor béke lesz a két állam között. /Ugy van! Ugy van!/ Ha mégis lesz áttelepítés, telepítsék át azokat, akik önként akarnak átmenni. /Felkiáltások: Menjen, aki akar! Mi nem megyünk!/

Mi egész szívvel valljuk - fullad zokogásba az öreg gazda szava -, hogy a nagyvilágon e kívül nincsen számunkra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élünk, halnunk kell..."^{12/}

Kétségtelen, hogy Csiáki János beszédében a kitelepítéssel kapcsolatos hírek és rémhírek hatására kissé idealizálta a magyarországi szlovákok felszabadulás előtti életét is, de az nem vitás, hogy szavai hűen fejezték ki azoknak a szlovákoknak érzéseit és gondolatait, akik ragaszkodtak szülőföldjükhöz.

Gyöngyösi meghatódva hallgatta végig az öreg gazda szavait, majd arra kérte az alföldi szlovákságot, állásfoglalásukat és kéréseiket memorandum formájában is juttassák el hozzá, ő azt majd a szövetséges hatalmak elé terjeszti a magyar kormányon keresztül.

Csiáki János - és az ő személyén keresztül mindazon szlovákok ellen, akik nem voltak hajlandók "hazatérni", az Antifasiszta Szlovák Frontja lapjában, a Slobodában durva kirohanást intézett.^{13/} A Sloboda élesen támadta a szlovák nemzetiségű kommunistákat is, mert ezek kezdettől fogva elleneztek az áttelepülést.

Az áttelepülni nem akaró, szülőföldjéhez ragaszkodó szlovákság körében kétféle magatartás figyelhető meg 1945 és 1948 között. Egy részük - a többség - nemzetiségét magyarnak vallja, ily módon is elhatárolva magát az Antifasiszta Szlávok Frontja erőszakos szlovák nacionalizmusától és az áttelepülés gondolatától, s bár a magyar kormány törvényes rendelkezései garantálták a magyarországi szlovákok jogait, ezekkel nem él az adott időszakban. /Éppen ezért pl. a magyarországi szlovák iskolák megteremtésére irányuló törekvések szinte emberfeletti nehézségekkel találták szembe magukat, amint ezt a VII. fejezetben részletesen is kifejtem./ Az áttelepülni nem akaró szlovákság másik csoportja tudatosan elhatárolja magát az áttelepülés gondolatától, aktivan bekapcsolódik az új demokratikus Magyarország építésébe, de nem tagadja meg a szlovák nemzetiségét sem. A legöntudatosabban ezt a magatartást a magyarországi szlovákok között a kommunisták képviselték. Kezdetől fogva elleneztek az AFS hivatalos politikáját, s ezért nem véletlen, hogy a Sloboda élesen támadta a szlovák nemzetiségű kommunistákat, "renegátok" -nak titulálva őket.

A szlovák kommunisták aktivan bekapcsolódtak a politikai és közéletbe. Pl. szlovák volt Szobek András, Békés megye akkori főispánja, Hirka János nevét már a felszabadulás előtti alföldi munkásmozgalomban is jól ismerték, Békéscsabán az MKP városi vezetőinek tekintélyes hányada szintén szlovák volt.

A kommunisták kezdeményezésére Tótkomlóson a Függetlenségi Front pártjai 1945 nyarán szlovák nyelvű lap kiadását határozták el "Slobodny Hlas" címmel. "A tótkomlósi szlovák hetilap,

a Slobodny Hlas" /Szabad Hang/ 2 oldal terjedelemben 1945. július 8-án jelent meg, 2500 példányban. A lap megjelenéséről a Kossuth Rádió is kedvező hírként számolt be.

Nem úgy a Sloboda, amely a lapban vetélytársat látott, és a Slobodny Hlas kétségtelenül meglevő helyesírási hibáit felnagyította. A Slobodny Hlas helyesírási hibáktól kijavított első számát a Sloboda 1945. július 21-i száma elrettentő példaként közli. A lapot Admecz Ernő, Szokol Pál és Hirka János szerkesztették.^{14/} A lap - szemben az AFS orgánumával, a Slobodával - a magyar és a szlovák dolgozók összefogását sürgette az ország újjáépítése és a reakció maradványainak gyökeres kiirtása érdekében.^{15/} A lap kiadásával kapcsolatos nehézségek és személyi ellentétek miatt azonban csak néhány száma jelent meg.

A magyarországi szlovák dolgozók kezdettől fogva ugyanolyan mértékben részesültek a demokratikus fejlődés vívmányaiból, mint a magyar dolgozók. Ezt tanusítják azok a levelek is, amelyeket a Szabad Nép szerkesztősége 1945 nyarán szlovák levelezőktől kapott. "Mi politikai és gazdasági téren - írják a csabai szlovákok - egyenjogúak vagyunk. A szlovák lakta területeken a földigénylő bizottságok tagjai mind szlovákok. Ugyanúgy részesültünk a földjuttatásban, mint a magyarok..." Hasonló levelet irtak a tótkomlósi szlovákok is. "Mi nem akarunk népcserét - írják -, mert számunkra a népcsere már megtörtént. Megtörtént akkor, amikor a tótkomlósi szlovák szegényparasztok, akiknek Tótkomlóson föld már nem jutott - a szomszédos Békéssámsonból a Zichy-féle földbirtokból kaptak földet. Csak nem képzelik Pozsonban, hogy mi elhagyjuk azt a demokratikus országot, amely a magyar földbirtokos földjéből juttat szlovák szegényeinek?"^{16/}

A Magyar Kommunista Párt már a felszabadulás előtt, a háboru idején is követelte a nemzetiségi kérdés igazságos megoldását. Az 1945-ös választások előtt közzétett állásfoglalásában a párt hangsúlyozta, hogy "A honi és külföldi sovinizmus elleni harcunk egyik fontos fejezete a mi nemzetiségi politikánk."

Ennek megfelelően "A demokratikus Magyarország véget vet annak az igaztalan elnyomásnak, amely a múltban a magyarországi szlovákokat, szerbeket, románokat sujtotta."^{17/}

Békés megyében - tekintettel a megyében viszonylag nagyobb számban élő nemzetiségi lakosságra - a munkáspártok már 1945 tavaszán figyelemre méltó kezdeményezésekkel léptek fel a nemzetiségi kérdés megoldása érdekében.

Mengyán György békéscsabai középiskolai tanár 1945 májusában a Nevelők Szakszervezete szemináriuma keretében előadást tartott "A nemzetiségi kérdés új megvilágításban" címmel. Az előadást hozzászólások is követték, melyek között szlovák nyelvű is volt. Elsősorban a letűnt Horthy-rendszer asszimilációs politikája kapott kemény és éles bírálatot. Az eseményt a Viharsarok 1945. május 26-i számában megjelent korabeli tudósítás a következő szavakkal kommentálta: "Szükség volt a nemzetiségi kérdés felvetésére éppen Békéscsabán, mert féltő, hogy a demokrácia adta jogok és lehetőségek felhasználásával akadnak olyan elemek, amelyek nyelvi és faji különbözőségek ürügyén, ismét éket akarnak verni a dolgozó társadalomba."^{18/}

Tótkomlóson 1945 szeptember elején a Kommunista Párt szlovák nyelvű pártiskolát nyitott.^{19/}

Az MKP Békés megyei szervezetének 1945 őszén közzétett választási programja nagy figyelmet szentelt a nemzetiségi kérdésnek is. A program követelte, hogy létesítsenek a megyében szlovák elemi és középiskolákat, az utcák neveit ne csak magyarul, hanem szlovákul is tüntessék fel, elő kell segíteni a szlovák sajtótermékek terjesztését, a szlovák kulturélet felvirágoztatását, s végül, de nem utolsósorban biztosítani kell a szlovák nyelv közhivatalokban való használatának jogát valamennyi szlovákjku polgár számára.

Az MKP Békés megyei szervezetének választási felhívása kifejezte azt a reményt, "hogy ebben a szellemben demokratikus nemzetiségi politikával a régi rendszer átkos hagyatékaként reánk maradt surlódásokat örök időkre meg lehet szüntetni."^{20/}

1945 novemberében a választásokon a Kisgazdapárt szerezte meg az abszolút többséget. A párton belül igen erős volt a különböző irányzatokhoz tartozó reakció befolyása, ennek következtében a Kisgazdapárt győzelme egyuttal a reakció átmeneti felülkerekedését eredményezte. Ennek hatására a reakció mind gazdasági, mind politikai téren fokozta támadását, s leplezetlenül hirdette a régi imperialista Magyarország helyreállításának jelszavát, fokozta revizionista-soviniszta uszítását. A Kisgazdapárt lapja, az Igazság, a szomszéd népekkel szembeni bizalmatlanság és gyűlölet keltésére irányuló cikkeket közölt. A Magyarországon élő délvidékiek, erdélyiek, felvidékiek reakciós szervezetei is aktivizálódtak, a Horthy-korszak revizionista-soviniszta jelszavait ismételték.^{21/}

A választások után kialakult helyzet kedvezőtlenül hatott a magyar és a szlovák nép viszonyára is.

Érdekesség kedvéért megjegyzem, hogy a munkáspártok a választások során nagyon szép sikereket értek el a szlovák lakta településeken, például Tótkomlóson a Kommunista Párt 3860 szavazatot kapott, a Kisgazdapárt 1842-t, Pitvaroson a Kommunista Párt 792-t, a Szociáldemokrata Párt 702 szavazatot kapott, a Kisgazdapárt csak 119-et, Csévén a munkáspártok 839 szavazatot szereztek, a Kisgazdapárt csak 351-et.^{22/}

A történeti hitelesség kedvéért azt is meg kell állapítani, hogy a Kisgazdapárt heterogén, gyűjtőpárt jellege nemcsak abban mutatkozott meg, hogy itt gyülekeztek a különböző irányzathoz tartozó jobboldali erők, hanem abban is, hogy a párton belül volt olyan baloldal, amely őszintén törekedett a munkáspártokkal való együttműködésre és a szomszéd népekkel történő megbékélésért harcolt. Ez a tény részben ellensúlyozta a választások utáni, a baloldali erők számára átmenetileg kedvezőtlenül alakult helyzetet.

A választások után kialakult helyzetet, a reakció átmeneti megerősödését az akkori csehszlovák hivatalos körök annak az állításnak az igazolására igyekeztek felhasználni, hogy az új demokratikus Magyarország éppen olyan revizionista és irredenta külpolitikát folytat, mint a Horthy-rendszer. Azt állították, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség a revizionizmus és az irredentizmus eszköze, a köztársaság biztonsága éppen ezért azt követeli, hogy minél előbb megszabaduljon a területén élő magyaroktól. Azt követelték a magyar kormánytól, hogy járuljon hozzá a szlovákiai magyarság Magyarországra történő áttelepítéséhez, valamint a magyarországi szlovákok "haza" telepítéséhez.

A kampányhoz a Sloboda is csatlakozott cikkeiben, s azt állította, hogy a magyarországi szlovákok nemzeti jogukat csak "otthon", Szlovákiában kaphatják meg. Az Antifasiszta Szlovák Frontja lelkesen üdvözölte az 1946. február 27-én aláírt magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezményt. Amikor 1946 tavaszán az egyezmény értelmében Csehszlovák Áttelepítési Bizottság kezdte meg tevékenységét a magyarországi szlovák településeken, az AFS saját rendezvényeivel is csatlakozott az áttelepülés propagálásához. Ettől kezdve a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság, valamint az Antifasiszta Szlovák Frontja tevékenysége szinte elválaszthatatlanul összefonódott egymással. A Front erőszakkal és fenyegetéssel igyekezett nyomást gyakorolni azokra a szlovákokra, akik nem akartak áttelepülni.

II. fejezet

J e g y z e t e k

1. Benes kitart a lakosságcsere mellett = Szabad Nép, 1945. november 10.
2. A számok beszélnek. Mennyi magyar él Szlovákiában, s mennyi szlovák Magyarországon = Uj Magyarország 1945. július 3.
3. Sedmohradsko /Erdély/ Irta M.F. Megjelent az 1941-es Cabiánsky Kalendárban. Ugyanitt Nemcok szarvasi szlovák költő Povoden /Áradás/ című, 1940-ben írt költeményében Horthy Miklóst dicsőíti.
4. Z ťažkých čias na výsne krajských dní a rokov = Sloboda 1946. június 9.
5. Staré Záplaty na novom ruchu = Sloboda, 1946. január 5.
6. Euthanázia = Sloboda, 1945. szeptember 8.
7. Shromaždenie AFS v Maglóde = Sloboda, 1945. augusztus 25.
8. A jugoszláv Borba írja: Uszit a népek békéje ellen a szlovák reakció. A magyarországi szlovákok is tiltakoznak az áttelepülési hadjárat ellen = Szabad Nép, 1945. augusztus 12.
9. Pilišska puť = Sloboda, 1945. július 14.
10. Vystava slovenskej Knihy = Sloboda, 1945. szeptember 1.
11. Hivatalos kormánynyilatkozat a magyar-szlovák viszonyról, Gyöngyösi külügyminiszter békéscsabai beszéde a szlovákiai magyarok helyzetéről és a magyar-szlovák népességcseréről. Az alföldi tótság hűségnyilatkozata /Irta/ Gulyás Gábor = Kis Ujság, 1945. július 4.
12. Lásd ugyanott
13. Nas front = Sloboda, 1945. július 14.

14. Szincsek György - Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944-1970. Tótkomlós nagyközség tanácsa, 1972.
20. oldal.
15. Chceme demokraciu /Irtá/ Ján Hodák, Pitvaros = Slobodny Hlas,
1945. augusztus 5.
16. A jugoszláv Borba írja: Uszit a népek békéje ellen a szlovák reakció. A magyarországi szlovákok is tiltakoznak az áttelepülési hadjárat ellen = Szabad Nép, 1945. augusztus 12.
17. Nemzetiségi kérdés és magyar demokratikus külpolitika. A Magyar Kommunista Párt álláspontja. Budapest, 1945. 10. oldal.
18. Magyarul és szlovákul vitatták meg a nemzetiségi kérdést a békéscsabai nevelők = Viharsarok, 1945. május 26.
19. Az MKP a szlovák-magyar barátságért = Szabad Nép, 1945.
szeptember 6.
20. Szeretet és megértés alapján = Viharsarok, 1945. november 3.
21. Csatári Dániel: Román-magyar kapcsolatok. Kossuth, 1958.
216. old.
22. Védelmet a szlovákiai magyaroknak = Szabad Nép, 1945.
november 22.

III. fejezet

Az 1946. február 27-i csehszlovák-magyar egyezmény
Az Antifasiszta Szlovák Frontja szoros együttműködése
a Csehszlovák Áttelepülési Bizottsággal

1945 nyarán és őszén tovább folytatódott a csehszlovákiai nemzetiségek jogfosztása. Egyes helyi szlovák hatóságok - bár erre hivatalosan nem kaptak utasítást a csehszlovák kormánytól - már 1945 nyarán megkezdték a magyarok kiutasítását. Sokszor olyan magyar nemzetiségű személyeket tettek át a határon - teljesen önkényesen -, akik nem voltak háborus bűnösök, már 1938 előtt is a csehszlovák állam polgárai voltak, kiutasításuk tehát mindenképpen indokolatlan volt.

1945. október 25-én tették közzé a 108/1945.Sb. sz. elnöki dekrétumot az ellenséges vagyonok elkobzására, amely kimondta minden magyar személy minden vagyonának elkobzását. Az elkobzott vagyonok kezelésére nemzeti gondnokokat jelöltek ki.

1945 és 1947 között a felszabadulás után megkezdődő csehszlovák földreform elsősorban a német és a magyar birtokokat érintette. A cseh és a szlovák nagybirtokosok földjét - amennyiben nem kompromittálták magukat a németekkel való együttműködéssel - gyakorlatilag érintetlenül hagyták. Elkobozták a magyar nagybirtokokat, de a magyar nemzetiségű kis- és középbirtokos parasztság földjére is igényt tartottak. A magyar lakosság kitelepítése azonban elakadt, s ez gátolta a magyar parasztsággal szembeni földkobzó törekvések teljes mértékű kibontakozását. Csehszlovákiában a nagybirtokot teljesen és véglegesen az a földreform számolta fel, amely - immár osztályszempontok alapján a proletariátus 1948-as Februári Győzelme után bontakozott ki.

A magyar nemzetiség helyzete - amelynek tulnyomó többsége 1945 augusztus után csehszlovák állampolgárságától való megfosztása következtében teljesen jogfosztott helyzetbe került - egyre nehezebbé vált. A feszültség Magyarország és Csehszlovákia között 1945 őszén tovább fokozódott. A vitás kérdésekben mind a két fél gyökeresen eltérő álláspontot vallott. Csehszlovákia felelős vezetői a népcsere megvalósítását tekintették a legfontosabbnak, míg a magyar kormány többször is kifejtette azt az álláspontját, hogy a népcserét nem tartja humánus megoldási módnak, de a szlovákiai magyarság helyzetének könnyítése érdekében hajlandó a kompromisszumos megoldásra, s önkéntes alapon történő lakosságcsere végrehajtásához hozzájárulni. Ugyanakkor a magyar kormány ragaszkodott ahhoz, hogy a lakosságcsere után is Szlovákiában maradó magyarság számára biztosítsák mindazon jogokat, melyeket az a két világháború között a polgári demokratikus Csehszlovákiában élvezett. A csehszlovák kormány további célja ezzel szemben az volt, hogy az összes szlovákiai magyart kitelepitse, következésképpen az állampolgári és a nemzetiségi jogok biztosításától mereven elzárkózott.

Gyöngyösi János magyar külügyminiszter a vitás kérdések tisztázására 1945 december elején Prágába utazott. A december 3-6-a között folyó tárgyalásokon Csehszlovákiát Vlado Clementis külügyi államtitkár képviselte.^{1/} A tárgyalásokon a magyar külügyminiszter hajlandó volt a két ország közötti viszony normalizálása érdekében a magyarországi szlovákok önkéntes áttelepüléséhez hozzájárulni, sőt tudomásul vette még azt is, hogy a szlovák áttelepülők számának megfelelő magyar nemzetiségű lakost telepítsenek át Szlovákiából. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a problémát a

lakosságcserevel sem lehet megoldani, mert Szlovákiában sokkal több magyar van, mint amennyi szlovák él Magyarországon. Kijelentette: méltányolja Csehszlovákiának azt a szándékát, hogy tiszta nemzeti állammá kíván átalakulni, feltéve, ha tudomásul veszi, hogy a kérdés egyoldalú kitelepítéssel nem oldható meg, hanem főleg "földművelő magyaroknak a hozzájuk tartozó földdel, területekkel való átadásáról lehet szó."^{2/} Ha a csehszlovák kormány hajlandó volna a magyar lakosság nemzetiségi jogait garantálni, akkor - természetesen - ez utóbbi igény a magyar kormány részéről nem merülne fel - hangoztatta Gyöngyösi a tárgyalásokon.

Az első prágai tárgyalásokon /1945. december 3-6./ meg-
egyezésre még nem került sor, 1946. február elején Gyöngyösi új-
ból Prágába utazott, hogy folytassa tárgyalásait Clementis kül-
ügyi államtitkárral. A második prágai tárgyaláson /1946. február
6-10./ ^{3/} megegyezés jött létre a két kormány képviselője között a
magyar-csehszlovák lakosságcsereére vonatkozóan. Ennek az volt a
lényege, hogy Csehszlovákiából annyi magyart fognak Magyarorszá-
ra áttelepíteni, ahány szlovák Magyarországon önként jelentkezik
az áttelepülésre.

Az egyezmény aláírására 1946. február 27-én Budapesten
került sor, a magyar parlament pedig 1946. május 14-én hagyta jóvá.

A magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény mindkét fél
részéről kompromisszumot tételezett fel.^{4/} A magyar kormány - bár
nem értett egyet a népcsere elvével - hozzájárult ahhoz, hogy a
magyarországi szlovákok közül azokat, akik önként jelentkeznek, a
csehszlovák hatóságok áttelepítsék Szlovákiába. A csehszlovák

kormány kötelezettséget vállalt, hogy Szlovákiában csak annyi magyart jelöl ki áttelepülésre, ahány szlovák Magyarországon önként hajlandó áttelepülni. Ezzel a magyar kormánynak bizonyos mértékben sikerült korlátok közé szorítani a csehszlovák kormánynak az összmagyarság kitelepítésére irányuló szándékát. A magyar kormány hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország területén Csehszlovák Áttelepítési Bizottság fejtsen ki propagandát a szlovák lakosság között - azzal a kikötéssel, hogy tevékenysége ne sértse az ország szuverenitását - ugyanakkor tudomásul vette, hogy Csehszlovákiában a helyi hatóságok jelöljék ki az áttelepítendő magyarokat. A csehszlovák fél vállalta, hogy a multban előfordult kényszerkitelepítési akciókat, továbbá a magyarságot sújtó egyéb különleges intézkedéseket felfüggeszti.

Az Antifasiszta Szlovák Frontja a lakosságcsere egyezményt lelkesen üdvözölte és már a kezdet kezdetén kijelentette: minden eszközt mozgósítja, az áttelepülés sikeres megvalósítása érdekében az AFS teljes szervezetével és apparátusával kész bekapcsolódni az áttelepülési akció sikeres és eredményes végrehajtásába.^{5/} A Csehszlovák Áttelepülési Bizottság - a lakosságcsere egyezmény idevágó pontja értelmében - 1946. március 4-én kezdte meg tevékenységét. Az egyezmény értelmében több mint másfél hónapra át a CSÁB rendelkezésére állt a budapesti rádió is, ahol napi 30 perces szlovák nyelvű adásidőben propagandát fejthetett ki az áttelepülés érdekében.

A Bizottság feladata az volt, hogy a Magyarországi szlovákok között propagandát folytasson az áttelepülés érdekében. Az Antifasiszta Szlovák Frontja és a CSÁB között kezdettől fogva

szoros kapcsolat jött létre. A Front rendezvényein rendszerint az Áttelepitési Bizottság tagjai is megjelentek, s ugyanakkor a CSAB által szervezett propagandagyűlések megszervezésébe az AFS is aktivan bekapcsolódott. Bogyinka János 1946. március 3-án a Rákóczi uti evangélikus szlovák gyülekezetben tartott misét, s ezt az alkalmat használta fel arra, hogy a szószékről, az áttelepülés érdekében propagandát fejtsen ki.^{6/} A Sloboda 1946. március 9-i számában felhívást tett közzé, amelyben arra szólította fel a magyarországi szlovákokat, hogy támogassák a Csehszlovák Áttelepitési Bizottság tevékenységét.^{7/}

A Bizottság 16 körzetben kezdte meg propagandamunkáját. A 16 körzet székhelyei a következő települések voltak: Budapest, Maglód, Aszód, Kiskőrös, Esztergom, Bánhida, Rétság, Balassagyarmat, Salgótarján, Miskolc, Gyöngyös, Sátoraljauhely, Nyiregyháza, Szarvas, Békéscsaba, Tótkomlós. A bizottság vezetője dr. Okály Dániel volt.^{8/}

A bizottság eszközeit és céljait Juraj Zvara a következőkben foglalta össze:

"A budapesti Csehszlovák Áttelepitési Bizottság 1946. március 4-től június 25-ig óriási propagandát fejtett ki, hogy minél több szlovák nemzetiségű polgárt nyerjen meg az áttelepülésre. Az áttelepülési bizottság és több csehszlovák burzsoá szakértő abból indult ki, hogy Magyarországon mintegy 450-500 000 szlovák él, a kölcsönös csere tehát fokozatosan megoldja a csehszlovákiai magyarság kérdését. A toborzás folyamán szétosztottak 790 000 ujságpéldányt, 490 000 brosurát, 540 000 röplapot, sok ezer könyvet, 60 hangversenyt rendeztek, 133 községben 2777 népgyűlést szerveztek és 266 előadást tartottak a budapesti rádióban."^{9/}

A Bizottság tehát céljai elérése - tudniillik hogy minél több szlovákot nyerjen meg az áttelepülés gondolatának érdekében, igen változatos módszereket alkalmazott. A Bizottság tagjait gyakran fegyveres csehszlovák katonák kísérték propaganda körutjaira, s ez alkalmas volt arra, hogy megfélemlítsék azokat a szlovákokat, akik nem akartak áttelepülni.^{10/} Az egyezmény értelmében egy településen két népgyűlést tartottak. A szónokok általában azt hangoztatták, hogy a magyarországi szlovákok, ha nem települnek át, nemzeti elhalásra, asszimilációra vannak ítélve. Itt is megismételték azt a korabeli csehszlovák álláspontot, hogy a köztársaság felbomlásáért a nemzetiségeket terheli a felelősség. Hogy létrejöjjön a magyar és a csehszlovák állam között a baráti viszony, mindkét államnak elsődrendű érdeke, hogy megszabaduljon nemzetiségeitől, ezáltal lehet csak kiküszöbölni a nemzetiségi kérdést, ami a multban mindig csak viszály forrása volt - mondták a szlovák lakta településeken tartott gyűléseken a Szlovákiából érkezett szónokok.

A szónokok azzal érveltek, hogy Szlovákiában a "hazatérő" szlovákoknak már csak azért is jobb lesz az életük, mert Csehszlovákia gazdasági helyzete lényegesen jobb, mint Magyarországé. Cseres Tibor a Viharsarokban 1946. március 23-án megjelent cikkében megállapította, hogy Csehszlovákia háboru utáni gazdasági helyzete Magyarországéhoz képest valóban jobb, ezért az agitációnak van bizonyos tárgyi alapja. A cikk felhívta a figyelmet arra, hogy könnyen előfordulhat, hogy még magyarok között is akadnak olyanok, akik egy-egy szlávnevű ős jogán megkísérlik magukat átcsempészni a "jobb" világba.^{11/}

Békéscsabán a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1946. március 24-én és április 7-én tartott propagandagyűlést. Ezenkívül a szlovák lakta településeken csehszlovák filmeket vetítettek, a Szlovákiából érkező színjátzó és népi együttesek is felléptek. A Pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház társulata 1946. március 18-án érkezett Magyarországra, s többek között a következő helyeken lépett fel: Maglód, Péter, Benye, Irsa, Pilis, Sződ, Albert, Rákoskeresztur és Kerepes. A travanai Bradlan énekegyüttes 1946. március 19-én kezdte meg magyarországi tevékenységét. Természetesen ezek a rendezvények szerves részei voltak az áttelepülési propagandának.

Az Antifasiszta Szlávok Frontja a Bizottság tevékenységéhez saját rendezvényeivel is csatlakozott. 1946 márciusában például az AFS pitvarosi szervezete rendezett gyűlést. A szónok azt állította, hogy a pitvarosi szlovákság nem képes biztosítani jövőjét, ha Magyarországon marad, ezért a megoldás csak egy lehet: a kitelepülés.^{12/} Békéscsabán a Városi Színházban Ján Gercí /magyarországi szlovák népi író/ művét, a "Zora a sumrak" /Hajnal és alkonyat/ c. szindarabját adták elő 1946. március 14-én. A közönség soraiban a Csehszlovák Áttelepülési Bizottság tagjai is helyet foglaltak.^{13/}

A Sloboda változatlanul éles hangnemben támadta azokat a szlovákokat, akik nem akartak áttelepülni. Az AFS támadásának éle elsősorban a szlovák nemzetiségű kommunisták ellen irányult, minthogy ők ellenezték a legélesebben a magyarországi szlovákok között az áttelepülést.

Az Antifasiszta Szlávok Frontja kísérletet tett arra is, hogy megbontsa a magyar és a szlovák kommunisták egységét. Keleti

Ferenc a Viharsarokban megjelent cikkében ezeket a törekvéseket a következőképpen utasította vissza:

"A csabai, szlovákkomlói és a többi községek szlovák kommunistái magyar elvtársaikkal évtizedek óta összeforrtak a reakció elleni harcban. Összeforrtak és szétválaszthatatlanul harcolnak továbbra is mindannyiunk jólétéért és szabadságáért. Ne fájjon ez a "Sloboda"-nak, ne kísérletezzen közöttünk az ékveréssel, mert mi kommunisták kemény fából vagyunk és a keményfából az ék visszapattanhat."^{14/}

A kommunisták tiltakoztak a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság és az Antifasiszta Szlovák Frontja erőszakos agitációja ellen, amelyek a kitelepülés propagálásakor a rémhírek terjesztésétől sem riadtak vissza. Az alföldi szlovák kommunisták nevében Hodák János az MKP titkárainak kongresszusán kijelentette:

"Ma nincs nemzetiségi különbség Magyarországon - mondta Hodák. Egyedüli nehézség, hogy kevés a szlovák kulturanyag. Ma nehéz helyzetben vagyunk, a suttogó propaganda arra akar kényszeríteni bennünket, hogy települjünk ki Szlovákiába, mert aki nem megy önként, annak később elveszik a földjét és szétszórják a Dunántulon. Tiltakozunk az ellen, hogy azt is áttelepülésre kényszerítsék, aki nem akar menni. Aki itt marad, teljes jogú állampolgár lesz, megvédi a jogait a Magyar Kommunista Párt."^{15/}

A magyar kormány a szlovák lakosság megnyugtatósa érdekében több ízben is hivatalosan cáfolta azokat a rémhíreket, melyek szerint a magyar hatóságok később azokat a szlovákokat is kitelepítik, akik a kitelepítési akció során nem jelentkeztek áttelepülésre.

Békéscsabán a polgármester a következő felhívást intézte a szlovák lakossághoz: "Békés megye főispánja rendeletére értesitem azokat a lakosokat, akiket illet, hogy a Magyarországon visszamaradó szlovákokat sem kitelepíteni, sem széttelepíteni nem fogják és semmiképpen sem fognak hátrányos helyzetbe kerülni. Békéscsaba, 1946. VI. 4. Polgármester."^{16/}

A Csehszlovákiai Áttelepítési Bizottság a lakosságcsere egyezmény által legálisan biztosított népgyűléseken kívül minden alkalmat igyekeztek megragadni az áttelepülés propagálására. Gyakran a piacokon /ahol természetesen sok ember fordul meg/ is feltűntek a CSÁB tagjai, ahol rögtönzött röggyűléseket tartottak.^{17/}

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság tevékenysége során - ellentétben a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény előírásaival - nem egy esetben megsértette a magyar állam szuverenitását. A Bizottság tagjai erőszakkal és fenyegetéssel igyekeztek nyomást gyakorolni azokra a szlovákokra, akik elutasították az áttelepülést. A CSÁB több ízben kedvezőtlen szinten igyekezett feltüntetni a magyar demokrácia addig elért vívmányait, s nem fukarkodott a demagóg ígéretekkel sem. Ennek ellenére a magyarországi szlovákok döntő többsége nem jelentkezett az áttelepülésre, s később amikor az áttelepítési akció kezdetét vette, azok közül is sokan visszaléptek, akik az erőszakos propaganda hatására jelentkeztek.

Az áttelepülésre jelentkezők tekintélyes része valójában nem volt szlovák nemzetiségű. A demagóg ígéretek hatására, a könnyű meggazdagodás és jólét reményében sok magyar és német nemzetiségű lakos is jelentkezett. Feltehető, hogy egy részük jobboldali multjuk miatti felelősségre vonástól tartva írta alá az áttelepülésre szóló jelentkezési lapot. Az Áttelepítési Bizottság célja az volt,

hogy a magyarországi áttelepülők abszolút számát minél magasabbra növelje, éppen ezért a más nemzetiségűek jelentkezését nem utasította el. Így például tudomásul vette a mezőberényi németek jelentkezését, de Esztergom megyében is szép számmal kerültek fel németek az áttelepülők listájára.^{18/}

Bethlen Oszkár az MKP központi lapjában, a Szabad Nép 1946. április 21-i számában megjelent cikkében joggal állapította meg, hogy "Nem felel meg a magyar-csehszlovák egyezmény szellemének és szövegének sem, ha az így összetoborzott tarka nemzetiségű jelentkezők helyett dobják ki Szlovákia magyar lakosait."^{19/}

Benes[✓] 1946. április 10-én fogadta a magyarországi szlovákok küldötteit. Beszédében - amelyet a küldöttség tagjai előtt mondott - kijelentette: teljes és feltétel nélküli elnemzetlenítés vár azokra a szlovákokra, akik nem települnek át, hanem továbbra is Magyarországon maradnak.

Az MKP központi lapja, a Szabad Nép[✓] Benes állítását a következő szavakkal utasította vissza: "Tudvalevő, hogy a magyar demokrácia a nemzeti kisebbségek kérdésében nem a csehszlovák álláspontot vallja. Itt maradó szlovákjaink tehát Benes kijelentései ellenére nyugodtak lehetnek: szabad nemzeti fejlődésüket nem fenyegeti semmiféle veszedelem. Nemzeti - kisebbségi jogaik fölött őrt áll a Magyar Kommunista Párt, a magyar munkásosztály és az egész magyar demokrácia."^{20/}

1946. április 22-én a Magyar Kommunista Párt Békéscsabán nagygyűlést rendezett, amelynek fő előadója Rákosi Mátyás volt. Rákosit a megye szlovákjainak nevében Boldoczky János köszöntötte szlovák nyelvű beszédében. Megállapította, hogy a magyarországi szlovákok életében az ország felszabadulása gyökeres

változásokat hozott. A földosztásnál szlovákok és magyarok egyformán részesedtek a földből. Tótkomlóson, amikor kevés volt a föld, a tiszta magyar Békéssámsonból kaptak földet.^{21/}

Rákosi Mátyás beszédében részletesen foglalkozott a magyar-csehszlovák kérdéssel. Hangsúlyozta: a magyar kormány nem tartja helyesnek a népcseré elvét, s csak a magyar-csehszlovák viszony megjavításának reményében írta alá az egyezményt. Rákosi megállapította: A szlovákságnak főleg két rétege az, amely elutasítja az áttelepülést: egyrészt a módosabb gazdák, másrészt az öntudatos szlovák dolgozók, élükön a kommunistákkal. Elsősorban a szlovák nemzetiségű kommunisták azok, akik meg vannak győződve arról, hogy a fiatal magyar demokrácia gyökeret vert, s hogy felépítik azt az országot, ahol nem lesznek nemzetiségi, felekezeti, fajkülönbségek. A magyar kommunisták teljes erejükkel támogatják a szlovák nemzetiségű dolgozók demokratikusan gondolkodó táborát,^{22/} -mondotta Rákosi Mátyás az MKP vezetésének álláspontját tolmácsolva.

A csehszlovák hatóságok 1946 június 14-én nyújtották át a magyar kormánynak az áttelepülő magyarországi szlovákok névjegyzékét. A névjegyzéken 92.390 személy neve szerepelt. A névjegyzékek alaposabb megvizsgálása után azonban kiderült, hogy 29.950 személy neve jogtalanul szerepelt az áttelepülési jegyzéken.^{23/}

1946 nyarán egyértelműen bebizonyosodott, hogy a Francisci-Horák-féle klikk vezetése alatt álló Antifasiszta Szlovák Frontja nem tekinti igazi feladatának a magyarországi szlovákság érdekeinek képviselését, hanem épp ellenkezőleg: célja a nemzetiségek likvidálása. Horák Sándor azt hangoztatta, hogy az AFS igazi hivatásának

a kitelepítés minél eredményesebb végrehajtását tartja, és a Front, ha a lakosságcsere befejeződik, automatikusan meg fog szünni, hiszen küldetése ezáltal véget ér.^{24/} A Sloboda 1946. május 26-i számában Horák Sándor kijelentette: a nemzetiségi kérdés megoldását véleménye szerint csak a kötelező /!/?/ lakosságcsere végrehajtása biztosíthatja.^{25/} Ez volt az a központi gondolat, amelynek jegyében az Antifasiszta Szlovák Frontja 1946. július 27-28-án Békéscsabán kongresszust rendezett. A kongresszus szélsőséges, nacionalista, helyenként már-már a fasizmusra emlékeztető jelszavai azonban pontosan az ellenkező hatást váltották ki, mint amire a Francisci-Horák klikk számított.

A kongresszus sok olyan tisztességes, becsületes szlováknak nyitotta fel a szemét, akiket korábban a Front nacionalista és demagóg jelszavai megtévesztettek, s jelentkeztek az áttelepülésre. A kongresszus után magában a Frontban is kialakult egy ellenzék, mely élesen elítélte Horák és Francisci klikkjének reakciós és antidemokratikus módszereit.

III. fejezet

J e g y z e t e k

1. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok. Budapest, Kossuth 1975. 149. old.
2. Uo. 150. old.
3. Uo. 272. old.
4. Egy lépéssel előre... ERedmények és reménységek a második prágai tárgyalás után - írta Szalai Sándor = Uj Magyarország, február 27.
5. Pojdeme domov = Sloboda, 1946. március 9.
6. Po stopách Jána Kollára "Evanjelici-Slováci" = Sloboda, 1946. március 9.
7. Bratisla, Slováci v Madvarsku = Sloboda, 1946. március 9.
8. 16 körzetben dolgozik a csehszlovák áttelepülési bizottság = Szabad Nép, 1946. március 7.
9. Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában, Politikai Könyvkiadó, Bratislava 1955. 32. old.
10. A magyar kormány tiltakozik a csehszlovák határzár és a csehszlovák bizottság katonai kísérete ellen = Szabad Magyarország, 1946. március 9.
11. Valóság és ígélet írta Cseres Tibor = Viharsarok, 1946. március 23.
12. Valné shromazdenie AFS v Pitvarosé = Sloboda, 1946. március 12.
13. Uspešny divadelny večierok v Čobe = Sloboda, 1946. április 7.
14. Intelem az "anti"-fasisztákhoz! Írta Keleti Ferenc = Viharsarok, 1946. május 15.

15. "Tiltakozunk az ellen, hogy áttelepítésre kényszerítsék azt, aki nem akar menni: Szlovák nyelvű felszólalás a Magyar Kommunista Párt titkárainak kongresszusán = Viharsarok, 1946. március 30.
16. Keresztes Mihály főispán a Magyarországon maradó szlovákokhoz: Semmiképp nem fognak hátrányt szenvedni! Tömegesen jelentik be a feliratkozott szlovákok: nem megyünk! = Viharsarok, 1946. június 5.
17. Piaci röpgyűlésen izgattak a csehszlovák propagandisták a magyar demokrácia ellen = Viharsarok, 1946. május 11.
18. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok i.m. 274. old.
19. A lakosságcsere - írta Bethlen Oszkár = Szabad Nép, 1946. április 21.
20. Benes elnök = Szabad Nép, 1946. április 16.
21. Rákosi Mátyás nagy beszéde a magyar-csehszlovák kérdésről = Szabad Nép, 1946. április 24.
22. Uo.
23. Balogh Sándor: i.m. 294. old.
24. Z ťažkych číds na vyslne krajsích dní a rokoiv = Sloboda, 1946. június 9.
25. Preco podpúruje AFS presídlenie? /Irta/ Alexander Horák = Sloboda, 1946. május 26.

IV. fejezet

Kísérletek egy hibás koncepció gyakorlati megvalósítására

1946-ban a csehszlovák kormányzat tovább folytatta a szlovákiai magyarság jogfosztásának politikáját. Az 1946. február 21-én elfogadott választójogi törvény 2. §-a az összes németet és magyart kizárta a választójogból, még azokat is, akik fegyverrel a kézben harcoltak a fasizmus ellen.^{1/} Ez az intézkedés a hatalomért folyó harc idején igen nagy károkat okozott, mert a csehszlovákiai baloldalt értékes szövetségesek támogatásától fosztotta meg, s ezáltal a jobboldal pozícióit erősítette. Minthogy a törvény gyakorlatilag azokat a haladó, antifasiszta magyarokat is kizárta a politikai életből, akiknek csehszlovák állampolgárságát korábban elismerték, végképp lehetetlenné vált, hogy a szlovákiai magyarság saját sorsának alakulásába bármilyen formában beleszólhasson.

A magyar kormány képviselői 1946. február 27-én abban a reményben irták alá a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezményt, hogy könnyíteni tudnak a szlovákiai magyarság nehéz helyzetén. Az egyezmény tervezetéhez a két kormány képviselői jegyzőkönyvet mellékeltek, amelyben a csehszlovák fél vállalta, hogy a magyar lakosság sorsának végleges rendezéséig felfüggeszti a vagyonelkobzásokat, a további önkényes kiutasításokat, megszünteti a magyar lakosság belső kényszerszéttelepítését, s az elbocsátott magyar nemzetiségű tisztviselők részére szociális segélyt folyósít.^{2/}

A magyarokkal szembeni vagyonekhozások felfüggesztéséről a belügyminiszter 1946. február 14-i C.B.-2141-14/I-46-11/2 számu^{3/}, valamint az 1946. március 31-én közzétett 1700-27/3-46-82-Vb/L3 számu kormányrendelet intézkedett.^{4/} A fenti rendelkezéseket azonban nem tartották be, a magyarokkal szembeni vagyonekhozások a gyakorlatban tovább folytatódtak.^{5/}

A csehszlovák kormány nem mondott le arról, hogy a "tisztaszláv", "nemzeti" állam koncepciója jegyében az összes csehszlovákiai magyar kitelepítésével a szlovákiai magyar nemzetiséget felszámolja. Már a lakosságcsere egyezmény 1946. február 27-i budapesti aláírását követően, amikor a csehszlovák kormánydelegáció tagjai találkoztak a magyar koalíciós pártok képviselőivel, Clementis csehszlovák külügyi államtitkár közölte, hogy Csehszlovákia azoktól a magyaroktól is meg kíván szabadulni, akik a lakosságcsere befejezése után maradnak Csehszlovákiában. Ezek számát a külügyi államtitkár mintegy 200 ezer főre becsülte.^{6/}

A két kormány között a lakosságcsere egyezmény aláírása után is állandó volt a surlódás és a nézeteltérés. Igen sok vitára adott okot a magyar és a csehszlovák hatóságok között a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság magyarországi propagandatevékenysége 1946 tavaszán a szlovák lakta területeken. A CSÁB arra törekedett, hogy a magyarországi áttelepülők számát minél magasabbra növelje, ezzel szemben a magyar kormány - az 1946. február 27-i egyezmény előírásaira hivatkozva - nyomatékosan hangsúlyozta a magyarországi szlovákok áttelepülésre való jelentkezésének önkéntes jellegét, s tiltakozott a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság erőszakos módszerei ellen.

A CSÁB tevékenysége során becsléseket végzett a magyarországi szlovákok számára vonatkozóan, s az összlétszámot 477 ezer főben jelölte meg. A cél az volt, hogy igazolja azt a korabeli állítását, mely szerint Magyarországon nem sokkal kevesebb szlovák él, mint amennyi magyar nemzetiségű lakos Csehszlovákiában.

Ez a szám természetesen irreálisan magas volt. Hivatalos népszámlálási adatok szerint 1930-ban 104 819 magyar állampolgár vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, míg Szlovákiában 571 988 csehszlovák állampolgár vallotta magát magyarnak. /Egész Csehszlovákiában - Kárpátukrajna területét is bele számítva - 691 923 volt a magyar nemzetiségű állampolgárok száma./

Ezek után nincs mit csodálkozni azon, hogy Magyarországon jóval kevesebb volt azoknak a száma, akik áttelepülésre jelentkeztek /92 390 fő/^{7/}, mint amennyire a csehszlovák hatóságok előzetes becslései alapján a csehszlovák közvélemény számított, ráadásul a jelentkezők egy része nem volt sem szlovák, sem cseh, hanem magyar, vagy német nemzetiségű, Juraj Zvara szlovák történésznek igaza van akkor, amikor józanul és tárgyilagosan megállapítja, hogy "a csereakció ... nem érhetette el a kitűzött célt, vagyis az egész csehszlovákiai magyarság, illetve számottevő részének kicserélését... a magyarországi szlovákok számát helytelenül becsülték fel és ugyanugy a csehszlovákiai magyarok számát is."^{8/}

A csehszlovák kormány - még a párizsi békekonferencia /1946. július 29. - október 15./ megkezdése előtt - a lakosságcsere ügyében 1946 nyarán több jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, melyekben a magyar hatóságokat azzal vádolta, hogy szándékosan és tudatosan sabotálják a lakosságcsere egyezmény végrehajtását, s gátolják a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság munkáját.

A magyar kormány válaszjegyzékeiben ezt cáfolta, s kifogásolta, hogy a csehszlovák kormány nem tett megfelelő és erélyes intézkedéseket annak érdekében, hogy véget vessenek a szlovákiai magyar lakosság zaklatásának.^{9/}

1946 áprilisában a csehszlovák kormány kilátásba helyezte, hogy azok a magyarok, akik hajlandók magukat szlováknak vallani, visszakaphatják csehszlovák állampolgárságukat.^{10/} 1946. június 17-én jelent meg a szlovák belügyi megbízott 20 000-1-IV-1946. sz. rendelete a reszlovakizációról /visszaszlovákosításról/, amely választ elé állította a szlovákiai magyarokat: vagy hajlandók önként szlováknak vallani magukat, s ez esetben visszakaphatják csehszlovák állampolgárságukat, vagy megtagadják a reszlovakizálást, így viszont számolniuk kell azzal, hogy otthonaikat el kell hagyniuk, s az ország területéről kitelepitik őket. A rendelet egyik fő célja az volt, hogy Csehszlovákiában a párizsi békekonferencia idejére ne maradjon formálisan több mint 200 ezer magyar, akiknek Magyarországra történő áttelepítéséhez a csehszlovák kormány a konferencia jóváhagyását kívánta megszerezni.

A reszlovakizációs kampány során sok magyar, hogy a további zaklatásoktól megszabaduljon, reszlovakizált. Az akció során mintegy 400 ezer magyar nyilvánította magát szlováknak, de több járásban, elsősorban ott, ahol erős volt a magyar nemzetiségű kommunisták befolyása, a lakosság jelentős része megtagadta a reszlovakizálást.^{11/} /Pl. a komáromiban, párkányiban, felediben stb./

A kampányt erőszakos és türelmetlen nacionalista megnyilvánulások kísérték. Olyan hangok is hallatszottak, hogy "Nem elég a reszlovakizációs jelentkezést aláírni, de arra is szükség van és meg is fogjuk követelni, hogy tanuljanak és beszéljenek is

szlovákul, éljék bele magukat a szlovák viszonyok közé, mert senki se ringassa magát olyan fölösleges illuziókban, hogy itt Érsekújvárbán, Léván, Komáromban a jövőben még máshogy is lehessen élni és beszélni, mint szlovák módra." /Čas 1946. november 20./

Természetesen a reszlovakizált magyarok^{ok}-akiknek jelentős része nem is tudott jól szlovákul -, akik azért vallották magukat szlováknak, hogy a további zaklatásoktól megszabaduljanak, a valóságban ettől még nem váltak szlovákká. J. Mikló 1947. szeptember 7-én a Nás Národ-ban megjelent cikkében kénytelen elismerni, hogy az érsekújvári magyarok, akiknek 80 %-a reszlovakizált, a mindennapi életben alig használják a szlovák nyelvet.

A reszlovakizációs akció a szlovák és magyar nép kapcsolatát rendkívül károsan befolyásolta, tovább növelte a félelem és a szorongás légkörét a szlovákiai magyar és vegyes lakosságú területeken, káros utóhatásaival sajnos még napjainkban is számolnunk kell.

A csehszlovák kormány a párizsi békekonferencián kísérletet tett arra /1946. július 29. - október 15./, hogy a lakosságcsere egyezménytől függetlenül pontosabban azon felül 200 ezer magyar Magyarországra történő áttelepítését keresztülvigye. A konferencia ezt elutasította, s határozatot hozott, hogy az eredeti csehszlovák pótindítványt a következő szöveggel helyettesítve iktassák be a magyar békeszerződés 4. cikkelye után: "Magyarország kétoldali tárgyalásokat kezd Csehszlovákiával, hogy megoldja azoknak a magyar származású csehszlovákiai lakosoknak a problémáját, akik nem esnek az 1946. február 27-én megkötött lakosságcsere egyezmény hatálya alá, tehát annak értelmében nem települnének át.

Ha hat hónap alatt a két fél nem ér el megállapodást ebben a kérdésben, Csehszlovákiának joga lesz a külügyminiszterek tanácsához fordulni, közreműködését kérni a kérdés végleges megoldása érdekében".^{12/}

A magyarországi szlovákok egyes csoportjainak kitelepítését a csehszlovák hatóságok szórványos esetekben már 1946 nyarán elkezdték, nagyobb méreteket az akció 1946 őszén öltött.^{13/} Ez még nem jelentette a tényleges lakosságcsere kezdetét - vagyis szlovákiai magyarok cseréjét magyarországi szlovákokkal -, mert a magyar kormány ennek megindításához mindaddig nem volt hajlandó hozzájárulni, míg a főbb vitás kérdések nem tisztázódnak /Csehszlovákiában maradó magyarok további sorsa, áttelepítéssel kapcsolatos vagyoni jogi kérdések stb./. Abba azonban beleegyezett, hogy a csehszlovák hatóságok még a tényleges lakosságcsere megindítása előtt megkezdjék a magyarországi szlovákság egyes csoportjainak, főleg vagyontalan vagy kisföldű személyek áttelepítését.

A hazai szlovákok közül sokan, akik a nacionalista propaganda, a fenyegetések és az erőszak, valamint az ígérgetések és a csábítások hatására jelentkeztek az áttelepülésre, 1946 őszén meggondolták magukat, és egyre többen jelentették be, hogy nem óhajtanak áttelepülni. Pl. Békéscsabán eredetileg 14 600 személy jelentkezett áttelepülésre, 1946 őszén több mint 5 ezer visszalépett közülük.^{14/}

A csehszlovák kormány, miután a párizsi békekonferencia elutasította a 200 ezer magyar lakosságcsere felül történő kitelepítését, belpolitikai intézkedésekkel kísérelte meg a szlovákiai magyar nemzetiség felszámolását.

A párizsi békekonferencia határozata után ugyanis bebizonyosodott, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség felszámolásának nem lehet a fő eszköze a kitelepítés, miután az összes magyar Magyarországra történő áttelepítése megvalósíthatatlan.

1946. november 19-én megkezdődött a szlovákiai magyar lakosság egyes csoportjainak Csehországba történő deportálása. Az akció 99 napig tartott, 1947. február 25-én véget ért. A csehszlovák kormány hivatalosan csak március végén - április első felében nyilvánította megszüntnek a kényszerkitelepítést.

A deportálások célja az volt, hogy az összefüggő magyar tömbök felszámolásával, a magyar lakosságnak az ország területén történő szétszórásával mesterséges eszközökkel gyorsítsák meg asszimilációjukat, mivel a reszlovakizáció kudarca már 1946-ban nyilvánvalóvá vált. Hivatalosan az akciót munkaerőtoborzásnak nevezték, s a 88/1945. sz. elnöki rendeletre hivatkoztak, amely a lakosság közmunkára való rendeléséről intézkedett. Cseh- és Magyarországon a németek kitelepítése után igen nagy munkaerőhiány lépett fel, s ezt többek között a magyarok munkábaállításával kívánták pótolni. Azt állították, hogy az akció sikeres végrehajtása esetén jelentős mértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy Csehszlovákia kétéves gazdasági tervét /melynek fő feladata az volt, hogy az ország háborus romjait eltakarítsa/ eredményesen valósítsa meg. Samuel Cambel adatai szerint "Az akció keretében Dél-Szlovákia határvidékéről cseh mezőgazdasági üzemekbe 44 129 magyar nemzetiségű személyt helyeztek át, 4 000 gazdasági épülettel, 25 000 katasztrális holddal, 11 764 gazdasági egységgel."^{15/}

Az akció elsődleges célja azonban az volt, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség felszámolásának folyamatát erőszakos eszközökkel gyorsítsa meg. Ezt az a körülmény is bizonyítja, hogy az u.n. munkaerőtoborzás azokra, akiket Magyarországra való áttelepülésre jelöltek ki /vagy, akik ellen hazaárulás vagy a németekkel való együttműködés miatt eljárás folyt/, nem vonatkozott, hanem csak a többiekre,^{16/} gyakorlatilag azokra, akik nem voltak hajlandók reszlovakizálni, és akiknek a lakosságcsere akció keretein kívül, azon felül történő áttelepítéséhez a párizsi békekonferencia nem járult hozzá.

Samuel Cambel szerint a 99 napig tartó téli deportálás előkészületei már 1946 augusztusában kezdődtek: "... Pozsonyban, a központi és szlovák nemzeti szervek közös tanácskozásán 1946. augusztus 6-án és 7-én elhatározták, hogy a szükséges munkaerők biztosítása céljából a délszlovákiai magyar lakossággal szemben a köztársasági elnök 88/1945. sz. határozata értelmében kényszerít fognak alkalmazni. Ennek alapján rendelte el a központi kormányzat Dél-Szlovákia magyar lakosságának munkakötelezettségét, amivel egyuttal Dél-Szlovákia lakosságának szerkezeti összetételét is meg akarta változtatni."^{17/}

A Csehországba szállított magyarok házakat és egyéb ingatlan vagyonukat elveszítették, ezeket szlovákok kapták meg.

A magyar kormány 1946 november közepén a szlovákiai magyarok deportálásának hírére azonnal leállította a magyarországi szlovákoknak a csehszlovák hatóságok által megkezdett kitelepítését. A csehszlovák kormányhoz intézett magyar jegyzékek követelték, hogy a szlovákiai magyarság kényszerkitelepítését azonnal szüntessék be.

A csehszlovák kormány válaszjegyzékeiben cáfolta a magyar kormány vádjait, s a tényleges lakosságcsere mielőbbi megkezdését sürgette.^{18/} Az 1947. január 7-i csehszlovák jegyzék azt követelte, hogy ne számítsák be az áttelepítettek számába a már korábban áttelepített vagy átköltözött magyar személyeket, a Magyarországról áttelepülni akaró csehek és szlovákok újabb 30 napos jelentkezési időt kapjanak, s 1947. december 31-ig fejezzék be a lakosságcserét. A jegyzék követelte, hogy függetlenül a vagyoni és egyéb problémáktól, gyorsítsák meg a lakosságcserét. A csehszlovák fél hangoztatta, hogy kész a tárgyalások felvételére.^{19/} A magyar kormány 1947. január 14-i válaszjegyzéke megállapította, hogy a csehszlovák fél lényegében az 1946. február 27-i egyezményt akarja egyoldaluan megváltoztatni a saját előnyére, a magyar kormány ezzel szemben ragaszkodik az eredeti egyezményhez. A jegyzék arra is rámutatott, hogy a magyar közalkalmazottak nem kapják meg a részükre ígért szociális segílyt, tovább folytatják a vagyonekobzásokat és a magyarok kényszerkitelepitését, annak ellenére, hogy ezek beszüntetését a csehszlovák kormány az 1946. február 27-i egyezményben megígérte.^{20/} Amíg folytatódik az erőszakos szételepítés, a magyar kormány nem lát alapot a tárgyalások felvételére.

A Magyar Kommunista Párt tiltakozott a szlovákiai magyarok üldözése ellen /pl. Révai József a Szabad Nép 1946. november 24-i számában "Tiltakozunk" című cikkében ítélte el a csehszlovákiai kényszerkitelepitési akciókat/, ugyanakkor azonban azt is fontos feladatának tekintette, hogy következetesen küzdjön a szlovákellenes nacionalista és sovíniszta magyar megnyilvánulások

ellen. A párt véleménye szerint a sovinizmus és a nacionalizmus elleni harc szerves részét képezi az új, demokratikus szellemű magyar nemzetiségi politika következetes érvényre juttatása is.

A magyarországi szlovák kommunisták és az Antifasiszta Szlávok Frontja álláspontja a szlovákiai magyarok deportálásával kapcsolatban élesen eltért egymástól. Az előbbieket az internacionalizmus szép példáját mutatták, amikor a magyar elvtársaikkal közösen tiltakoztak a szlovákiai magyarok kényszerkitelepitése ellen. 1947 februárjában a Magyar Kommunista Párt Békés megyei szervezetének konferenciáján az alföldi szlovák kommunisták nevében Lomjanszki Jánosné tótkomlói asszony szólalt fel, aki szlovák nyelvű beszédében kijelentette:

"Mi szlovákok, tiltakozunk az ellen, hogy a magyarokkal Csehszlovákiában úgy bánjanak, ahogy az jelenleg történik. Az itt élő szlovákok barátságban akarnak magyar testvéreikkel élni. A cél is, az ellenség is közös számunkra. Éljen a magyar és a szlovák nép barátsága!"^{21/}

A konferencia egyetértett a beszédben elhangzottakkal és ennek megfelelően a következő határozatot hozta:

"A nemzetiségi kérdést illetően a konferencia elítéli a szlovákiai magyarok üldözését és az erőszakos áttelepítést. Ebben a sovinizmus megerősödését látjuk, amellyel komolyan veszélyezteti a dunavölgyi népek békés együttélését. Tudjuk azt, hogy az ottani demokraták is elítélik ezeket a módszereket, éppen ezért apellálunk a szlovák nép régi demokratikus felfogására és bizunk abban, hogy ... a magyar-üldözésnek vége lesz. A mi nemzetiségi

politikánk továbbra is a népek közötti barátság elmélyítése lesz és harcolunk a megyénkben élő nemzetiségek gazdasági és kulturális egyenjoguságáért."^{22/}

Az Antifasiszta Szlávok Frontja ezzel szemben tudatosan arra törekedett, hogy a különböző nemzetiségű dolgozókat egymással szembeállítsa. A Front 1946. július 27-28-i békéscsabai kongresszusa /a kongresszus eseményeivel a következő fejezetben részletesen is foglalkozom/ egyértelműen bebizonyította, hogy ez a szervezet a nemzetiségi érdekek igazi képviselőjére alkalmatlan, mert a nemzetiségek likvidálásának korabeli hivatalos csehszlovák koncepcióját vallja. A Front hivatalos vezetése kezdettől fogva elfogadta a "tisztá szláv Csehszlovákia" jelszavát, s ennek jegyében igyekezett tüzzel-vassal keresztülvinni a magyarországi szlovákok áttelepítését, akár volt ehhez kedve az érintetteknek, akár nem. Amikor 1946 novemberében a magyar kormány a szlovákiai magyarok deportálása miatt leállította a magyarországi szlovákok áttelepítését, az Antifasiszta Szlávok Frontja ez ellen 1946 december elején a magyar miniszterelnöknek átadott memorandumban tiltakozott.^{23/} A Sloboda ezzel egyidőben nyíltan védelmébe vette a szlovákiai magyarság széttelépítésére irányuló deportálási akciót, és a korabeli csehszlovák sajtó nyomán azt állította, hogy nem deportálásról, hanem csupán munkaerőtoborzásról van szó.^{24/}

1947. január 26-án a magyar külügyminiszter, Gyöngyösi János Pozsonyban találkozott Clementis csehszlovák külügyi államtitkárral, hogy kísérletet tegyen a vitás kérdések tisztázására.^{25/} A találkozó eredménytelenül végződött, minthogy a csehszlovák fél nem volt hajlandó megszüntetni a magyar lakosság Csehországba

történő kényszerkitelepitését, a magyar kormány pedig csak ennek fejében lett volna hajlandó hozzájárulni a lakosságcsere tényleges elkezdéséhez.

1947. március 2-7-e között a két kormány képviselői Prágában ültek ismét tárgyalóasztalhoz. Bár ezuttal a tárgyalófeleknek számos részletkérdésben sikerült egymással megegyezni, a tárgyalások mégis eredménytelenül végződtek, mert a csehszlovák kormány a deportálások ügyét belügynek minősítette és nem ismerte el a magyar kormány illetékességét arra, hogy ebbe a kérdésbe belszóljon.^{26/}

Csehszlovákia a nemzetközi életben egyre kinosabb helyzetbe került amiatt, hogy a magyar sajtó híradásai nyomán az európai sajtó az egész európai közvéleményt felrázta a szlovákiai magyarság kényszerkitelepitése ügyében. /Pl. a Svájcban megjelenő "Sie und Er" c. képes lap riportot közölt a szlovákiai magyarok deportálása ügyében.^{27/} Emellett belpolitikai nehézségek is támadtak amiatt, hogy a szlovákiai magyar területek mezőgazdasági termelésében komoly zavarok keletkeztek.

Joggal feltételezhető, hogy - egyéb tényezők mellett - a fent említett jelenségeknek igen nagy volt a szerepük abban, hogy az 1947 április első felében ismét meginduló magyar-csehszlovák tárgyalásokon a csehszlovák fél kötelezte magát arra, hogy a magyar lakosság kényszerkitelepitését azonnal megszünteti. A magyar kormány csak ezután járult hozzá ahhoz, hogy a tényleges lakosságcsere már 1947 áprilisában megkezdődjék.^{28/}

A szlovákiai magyarok deportálásának idején egyre erősebben hallatta hangját a magyarországi jobboldal, amely arra törekedett, hogy a súlyos és megoldatlan belpolitikai problémákról elterelje a tömegek figyelmét és elkeseredésüket a kommunista párt és általában a baloldal ellen irányítsa, "amely - ugymond - tétlenül nézi az egyik szomszédos, népi demokratikus országban folyó magyarüldözést."^{29/} Napvilágot láttak olyan elfogult és nacionalista nézetek is, amelyek a csehszlovák demokrácia tényleges eredményeit is kétségbevonták, s a magyarokkal szembeni diszkriminációs intézkedések kapcsán olyasmint hangoztattak, hogy a csehszlovák nép éretlen a demokráciára, a szlovákok döntő többsége fasiszta stb. A kommunisták következetesen felléptek az ilyen nézetek ellen, s harcoltak a magyar, mind a szlovák sovinizmus ellen. Balogh Edgár, a romániai kommunista mozgalom egyik vezető egyénisége /aki korábban Csehszlovákiában játszott fontos szerepet a két világháború közötti haladó magyar értelmiség "Sarló" mozgalmában, majd a munkásmozgalomban/ a csehszlovákiai nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos nehézségeket a következőkben összegezte:

"Mert miről is van szó Csehszlovákiában? Ha a reakció erői általában is olyan nyíltan lépnének ott fel, mint amilyen nyíltan az emberi haladás ellenségei Spanyolországban vagy Görögországban érvényesülnek, akkor talán nem is lenne olyan nehéz a mentés utját megtalálni. Ami azonban a csehszlovákiai magyar kérdést sokszor oly idegtépően kilátástalanná teszi, az a magyarellenes sovinizmus és a csehszlovák demokrácia sajátos ötvözete. A csehek és szlovákok építenek, áldozatok árán visszaszerzett országukban lépésről lépésre viszik előbbre a társadalmi kibontakozást, nem egy tekintetben élenjárnak az igazi népuralom előmozdulásában,

s mindannyiunk számára hasznos példát jelentenének a Dunavölgye paraszti elmaradottságából való felemelésére, ha a nemzetiségi kérdéstől el lehetne tekinteni. Az igazi bonyodalom éppen abból származik, hogy a csehszlovák demokrácia létét nem lehet kétségbe vonni, ez a demokrácia azonban végzetesen eltorzult a magyar lakosokkal való bánásmód, s ami ezzel lényegében egyet jelent, a dunavölgyi felelősség tekintetében. Éppen ezért eleve téves minden olyan elképzelés, amely a fennálló csehszlovák demokrata rendszerrel szemben, vagy annak bármilyen megkerülésével próbálna a szlovákiai magyarok balsorsán enyhíteni. Spanyolországban csak Franco bukásával, Görögországban Caldaris uralmának leváltásával győzhet a demokrácia, Csehszlovákiában azonban magának a győztes demokráciának kell az elkövetett hibákat jóvátennie."^{30/}

1947 áprilisában kezdődött meg a magyar-csehszlovák lakosságcsere tényleges végrehajtása. A Szlovákiában maradó magyarok helyzete, minthogy sem állampolgári, sem nemzetiségi jogokkal nem rendelkeztek, változatlanul súlyos volt. Azok a magyarországi szlovákok, akik nem akartak áttelepülni, szorongással figyelték az áttelepülési akciót. Csak az 1948-as esztendő hozott döntő fordulatot a szlovák és a magyar nép kapcsolatában, amikor Magyarországon és Csehszlovákiában a burzsoázia és a proletariátus közötti, a hatalomért folyó harcból az utóbbi került ki győztesen, ami lehetővé tette, hogy megkezdjék a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok kérdésének internacionalista alapon, a szocialista nemzetiségi politika szellemében történő rendezését.

IV. fejezet

J e g y z e t e k

1. Samuel Cambel: Slovenska agrarna otázka 1944-1958 /A szlovák földkérdés 1944-1948/ Bratislava, 1972.
2. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok. Kossuth, 1975. 273. old.
A szlovákiai magyarság sorsának végleges eldöntéséig a csehszlovák kormány megszünteti a magyarok kiutasítását, belső áttelepítését és a vagyonek elkobzást /Gyöngyösi János külügyminiszter nyilatkozata a prágai megegyezés fontos részleteiről/ = Felvidéki Népszava, 1946. február 16.
3. Konfiskace, správa a převod nepřátelského majetku /Vagyonek elkobzás, az ellenséges vagyonek igazgatása és átírása, Praha, 1947.
Kiadta a prágai Osídlovací úrad /Telepítési Hivatal/ ld. 50. oldal.
4. Konfiskace... i.m. 62. old.
5. A szlovák belügyi megbízott 1946. november 16-án kelt 37-873/9-IV-4-1946. számú körlevele: "Megállapítottam, hogy az illetékes szervek az utasításokat nem tartják be, és a belügyi megbízott /Povereník vnútra/ helybenhagyása nélkül adják ki határozataikat a vagyonek elkobzás jogosultságának fennállásáról, ami által gyakorlatilag végrehajtják a magyar nemzetiségű személyek vagyonának elkobzását. Minthogy a Csehszlovák Köztársaság kormánya a Csehszlovákia és Magyarország között 1946. február 27-én megkötött egyezményben kötelezte magát, hogy felfüggeszti azon magyarok vagyonának elkobzására vonatkozó intézkedéseit, akik a Csehszlovák Köztársaság ellen nem vétettek,

elrendelem, hogy a további utasításig a magyar nemzetiségű fizikai személyek vagyonának elkobzását ne folytassák, amennyiben azok nem vétettek a Csehszlovák Köztársaság ellen."

6. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok. i.m. 273. old.
7. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok ... i.m. 294. old.
8. Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában. Bratislava, Politikai Könyvkiadó 1965. 37. oldal.
9. Csehszlovákia 1946. május 20-án intézett tiltakozó jegyzéket a magyar kormányhoz, a magyar külügyminisztérium jegyzékeibe foglalt panaszokat és sérelmeket a Szabad Nép az alábbiakban foglalta össze: "1/ A Magyarországra küldött Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 21 esetben, mégpedig lényeges elvi kérdésben megszegte az egyezményt és propagandája során kedvezőtlenül és elitélően nyilatkozott a magyar államról, a magyar demokráciáról, Magyarország gazdasági helyzetéről.
2/ A lakosságcsere egyezmény alaprendelkezését, mely szerint a Szlovákiában elbocsátott magyar nemzetiségű tisztviselőknek és nyugdíjasoknak létfenntartásukat biztosító szociális segílyt kell adni, nem tartották be. 3/ A csehszlovák sajtó és rádió a lakosságcsere egyezmény megkötése óta változatlanul éles, a nemzetközi érintkezésben szokatlan hangon támadja Magyarországot, a magyar demokráciát és a Szlovákiában élő magyar kisebbséget. 4/ A csehszlovák belügyi szervek a szlovákiai magyarságot továbbüldözik... 5/ Azt a csehszlovák kormányhatározatot, amely a magyarok vagyonának elkobzásáról szóló rendeletet felfüggeszti, a szlovák hatóságok nem tartják be." /A magyar kormány válasza a csehszlovák kormány panaszára = Szabad Nép 1946. június 5./

10. Csehszlovákián a sor = Szabad Nép, 1946. április 11.
11. Arató Endre: A magyar-cseh-szlovák viszony ötven éve.
Kossuth, 1969. 74. oldalon
12. Az áttelepítés nem kerül be a békeszerződésbe, közvetlen tárgyalások lesznek a szlovákiai magyarok ügyében = Szabad Nép 1946. október 1.
13. 600 szlovák hazát cserél = Szabad Nép, 1946. szeptember 22.
Bakonycsérnye szlovákjai elhagyták az országot. Megkezdődött a csehszlovák-magyar lakosságcsere végrehajtása = Szabad Szó 1946. szeptember 19.
Illetékes közlés a szlovák bányászcsaládok soron kívüli átköltözésével kapcsolatban = Kis Ujság, 1945. június 15.
Borsodból elindult a Szlovákiába áttelepülők első csoportja = Szabad Szó, 1946. szeptember 22.
Miskolcra és környékére 56 diák és tanár költözött át Szlovákiába, Szabad Szó, 1946. szeptember 28.
157 szlovák kitelepülő indult el Miskolcra Szlovákiába = Szabad Magyarország, 1945. szeptember 22.
56 diák és tanár indul szombaton Szlovákiába = Szabad Magyarország, 1946. szeptember 24.
Elindult Miskolcra a szlovák áttelepülők első csoportja = Felvidéki Népszava, 1946. szeptember 22.
Ma reggel megkezdték 60 nincstelen szlovák áttelepítését /Drámai jelenetek Komáromban az "önként jelentkezők" között/ = Kis Ujság 1946. szeptember 19.
14. A Viharsarok szlovákjai közül 5000-nél több visszalépett az áttelepülés elől = Alföldi Ujság, 1946. szeptember 11.
15. Samuel Cambel: Slovenska @grárna otázka i.m. 318. old.

16. Samuel Cambel: Slovenska Agrárna otázka i.m. 318. old.
17. Uo. 318. old.
18. Gyöngyösi János 1946. november 27-én intézett jegyzéket a csehszlovák kormány budapesti megbizottjához, amelyben tiltakozott a szlovákiai magyarok deportálása miatt, és bejelentette a magyarországi szlovákok áttelepítésének felfüggesztését. /Szabad Szó, 1946. november 30. Felfüggesztik a magyarországi szlovákok áttelepítését./
19. Gyöngyösi külügyminiszter beszámolt a sajtónak a Clementis államtitkárral folytatott tárgyalásairól = Délmagyarország, 1947. január 31.
20. Lásd uo.
21. Tavaszi munkák zavartalan biztosítását követelte. A pedagógusok fizetésének rendezését kérte. A szlovákiai magyarok üldözése ellen tiltakozott a MKP megyei konferenciája. Hogyan született meg egy határozati javaslat = Viharsarok, 1947. február 2.
22. Ld. uo.
23. Delegácia Slovákov v Madarsku na ministerskom predsedníctve odvozdala Memorandum = Sloboda, 1946. december 5.
24. Nenávitna propaganda a aka je skutočnosť Zpráva^v nábo^vre pracovných síl na južnom Slovensku = Sloboda, 1946. december 5.
25. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok i.m. 404. old.
26. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok i.m. 404. old.
27. Svájci lap megállapítása szerint a csehszlovákiai magyar kitelepítések embertelenek = Délmagyarország, 1947. január 4.

28. Megegyezés a magyar-csehszlovák lakosságcsere kérdésében
/Már a jegyzőkönyvet fogalmazzák a bizottságok/ = Dél-
magyarország, 1947. április 25.
29. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok i.m. *403. old.*
- 30/ Erdélyi üzenet Csehszlovákiába. Irta: Balogh Edgár
/Kolozsvár/ = Szabad Szó, 1947. február 9.

V. fejezet

Az Antifasiszta Szlávok Frontja békéscsabai kongresszusa /1946. július 27-28./ Az áttelepülni nem akaró szlovákság tiltakozása /Békéscsaba 1946. augusztus 18./ az AFS hiva- talos politikája ellen

Az Antifasiszta Szlávok Frontja 1946. július 27-én és 28-án Békéscsabán kongresszust rendezett. A kongresszust megelőző időszakban a Front, a Csehszlovák Áttelepitési Bizottsággal szoros karöltve hatalmas propagandát fejtett ki a magyarországi szlovákok körében annak érdekében, hogy közülük minél többen jelentkezzenek áttelepülésre.

Francisci Mihály és emberei a CSÁB tagjaival együtt házról házra jártak, plakátokat és röpiratokat terjesztettek, terrorizálták a lakosságot. "Aki nem iratkozik fel a kitelepítési listára, elviszik Szibériába". "Aki jelentkezik kitelepítésre, azt nem vonhatják felelősségre háborus bűnössége miatt" - állították az AFS emberei agitációjuk során.^{1/} A Slobodában megjelenő cikkek tovább szították a magyar és a szlovák nép között a gyanakvás és bizalmatlanság légkörét. Francisciék még attól sem riadtak vissza, hogy cseh- és szovjetellenes híreket terjesszenek.

Horák Sándor, az AFS alelnöke 1946. május 26-án, a Slobodában megjelent cikkében azt állította, hogy a nemzetiségi kérdés megoldását Magyarországon és Csehszlovákiában csak a kötelezően végrehajtott lakosságcsere biztosíthatja.^{2/} Ugyanitt fejtette ki azt a nézetét is, hogy az európai országokban a német szigetek voltak a nácizmus előretolt állásai, s a magyar kisebbség

Csehszlovákiában hasonló szerepet játszott. Masaryk - írta Horák ebben a cikkében - ennek ellenére kedvezményeket biztosított a szlovákiai magyaroknak. Horák azt állította, hogy Csehszlovákia is felhasználhatta volna irredenta célokra a magyarországi szlovák településeket, ha szándékában lett volna.

Horák kifejezte azt a véleményét, hogy az Antifasiszta Szlávok Frontja főfeladatának az áttelepülés sikeres végrehajtását tekinti. Ha az összes magyarországi szlovák áttelepül, az Antifasiszta Szlávok Frontjára nem lesz szükség többé, meg fog szünni.^{3/}

Közben azonban mind nyilvánvalóbbá vált, annak ellenére, hogy a nacionalista propaganda, az erőszak és a fenyegetések hatására sok magyarországi szlovák jelentkezett az áttelepülésre, a magyarországi szlovákoknak mégis csak egy része szánta el magát az áttelepülésre, másik része szilárdan elhatározta, hogy Magyarországon maradjon és a magyar néppel együtt építi az új demokratikus Magyarországot. Ezt kénytelen volt tekintetbe venni az AFS programnyilatkozata is, amit a Sloboda 1946. július 25-i száma közölt.^{4/} A programnyilatkozat már azt hangoztatja, hogy a kitelepítés befejezése után is Magyarországon maradó szlovákok számára szükség van az AFS további működésére, és demagóg módon ezt azzal indokolta, hogy legyen ez a szervezet az a híd, amelyen keresztül később /ha meggondolták magukat?!/ csatlakozni tudnak ahhoz az etnikai közösséghez, amelyhez tartoznak.^{5/}

A Sloboda 1946. július 17-i számában felhívást tett közzé, amelyben az AFS tagjait meghívta a Békéscsabán 1946. július 27-én és 28-án tartandó szláv kongresszus rendezvényeire.

Francisci és Horák kísérletet tett arra, hogy a kitelepítésre vonatkozó, az előzőekben már ismerttetett álláspontjukat a

kongresszus résztvevőire ráerőszakolják és egyetértésüket kicsikarják. Ennek érdekében nem riadtak vissza a csalás, a hamisítás, és a hazudozás eszközeitől sem.

A kongresszuson képviseltette magát a magyar kormány, a kommunista párt, a SZEB és a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság is. A kongresszus botrányos körülmények között zajlott, annak következtében, hogy az alföldi szlovákság képviselői hevesen tiltakoztak Francisci és Horák Sándor terrorisztikus és antidemokrati- kus módszerei ellen. A kongresszuson összetűzésekre és verekedésekre is sor került.^{6/}

A nagygyűlésen Kis Roland belügyi államtitkár, a magyar kormány képviseletében szólalt fel, s kijelentette, hogy a demokratikus Magyarország barátságos viszonyra törekszik minden szomszéd néppel. Sajnos - mondotta - Csehszlovákiával kedvezőtlenül alakultak a kapcsolatok, a magyar kormány azonban ennek ellenére igyekszik megőrizni mértéktartását, másrészt mindent elkövet a csehszlovákiai magyarok érdekében. A kormány nevében biztosította a kongresszus résztvevőit, hogy a kormányzat Magyarországon minden nemzetiség számára garantálja a nemzetiségi jogokat.^{7/} Beszédét nem tudta végig mondani, mert a sovinszta agitátorok által feltűzött tömeg "Ki a magyarokkal", "magyarokat Ázsiába vissza" kiabálásokkal ebben megakadályozta.^{8/} A korabeli sajtó beszámolója szerint a gyűlés résztvevői egy rendőrt is megtámadtak, s csak a rendőrség higgadtságának volt köszönhető, hogy vérontás nem volt. A kongresszuson ott volt a Szovjetunió képviselője is, s látva ezt a féktelen gyűlöletet és tömeghangulatot, az Antifasiszta Szlávok Frontja vezetőinek többszörös felkérésére sem volt hajlandó a tömeghez szólni.^{9/} Betlen Oszkár a Szabad Nép 1946. augusztus 11-i

számában megjelent írásában a békéscsabai kongresszus tanulságait a következőkben összegezte:

Az "Ázsiába a magyarokkal!" kiáltó szlovákok Szlovákiában sem megbékélést fognak hirdetni. És nem a szlovák demokráciát erősíteni. Az "Ázsiába a magyarokkal" kiáltás mellé nem illik a "Le a fasiszmussal" kiáltás, hanem a "Le a kommunistákkal, Palesztinába a zsidókkal" kiáltás és a fasiszta karlendítés."^{10/}

Az Antifasiszta Szlovák Frontja elnöksége nem tudott elszámolni a pozsonyi Slovenska Banca sokmillió csehszlovák koronás juttatásairól és a magyarországi szegény szlovák lakosságtól származó szintén hatalmas, fillérekből összeadott összegről."^{11/}

A főtitkár beszámolója is elmaradt, s annak ellenére, hogy a küldöttek számottevő része - éppen az észlelt szabálytalanságok miatt - nem adta meg a régi vezetőség számára a felmentést, Horák és Francisci újból saját magukat választották alelnöknek és elnöknek.^{12/} Ez a következőképp történt: Horák lelkész felállt és javasolta Franciscit elnöknek, az így "megválasztott" elnök viszont javasolta Horákot alelnöknek.^{13/}

A kongresszus szlovák küldötteinek jelentős része felháborodásában otthagya a kongresszust, mert nem akarta, hogy azonosítsák azzal a magyarelles, gyűlölködő sovinizmussal, amely a kongresszuson a Francisci-Horák-féle klikk részéről kifejezésre jutott. És azért is kivonult, mert felháborította az a mód, ahogy az AFS vezetőit "megválasztották."^{14/}

A kongresszus egyik küldötte kijelentette, hogy "Ez nem vezetőségválasztás, ez cirkusz. Így választottak Horthy idején is, akkor is azért hívták össze a tagokat, hogy bölintsunk, bele-

egyezzünk és hallgassunk, mert szavunk nem volt. Ez a demokrácia megcsufolása, hagyják el a termet, akik ezzel velem egyet-
értenek!"^{15/}

Néhány nappal a botrányba fulladó békéscsabai szlovák kongresszus után Masaryk csehszlovák külügyminiszter sürgönyt olvasott fel a párizsi békekonferencián. Ebben a békéscsabai kongresszus határozati javaslat formájában kérte a békekonferenciát, hogy ne csak az önként kitelepülni akaró szlovákokat telepítsék ki, hanem valamennyit. A Haladás című lap munkatársai felkeresték Francisci Mihályt, hogy a Párizsba küldött távirat megszületésének körülményeiről olvasóikat behatóbban tájékoztathassák. Az interjúban Francisci Mihály lelkész beismerte, hogy a kongresszuson nem olvasták fel a Párizsba küldött táviratot./Titónak, Benesnek és Tildynek is küldtek táviratot, ezek üdvözlő táviratok voltak, melyek nem tartalmazták a határozati javaslatot, ezeket a kongresszuson felolvasták./ Francisci elismerte, hogy a Párizsba küldött távirat szövegét saját maga fogalmazta, Horák Sándor titkár és Benyó András elnök segítségével.^{16/} Francisci tevékenységét kissé irónikusan, de igen találóan - a békéscsabai kongresszus tanulságait messzemenően figyelembe véve - Keleti Ferenc a Vihar-sarok 1946. szeptember 7-i számában így jellemezte: "A mi demokráciánk nagyfoku türelmessége kellett ahhoz, hogy Francisci Mihály ur élére állhasson egy nagy antifasiszta egyesületnek és kihasználva a szlovák nép tájékoztatatlanságát, papi kegyeskedéssel lelkébe férkőzzön és egy áttelepülési akció hivatalos intézkedési intézményévé süllyessze le az AFS-t."^{17/}

A Francisciék által Párizsba küldött távirat híre nagy felháborodást váltott ki azokból a szlovák tömegekből, akik szülőföldjükhöz ragaszkodtak és nem állt szándékukban áttelepülni. A korabeli sajtó részletesen beszámolt arról a Békéscsabán, 1946. augusztus 18-án megrendezett szlovák nagygyűlésről, amelyen közel 20 ezer szlovák vett részt. A jelenlevő szlovákság megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy az AFS 1946. július 28-i nagygyűlése olyan javaslattal fordul a békekonferenciához, hogy rendelje el a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok kényszerkitelepítését. Ez ellen a leghatározottabban tiltakoztak, mert az AFS gyűlésén ilyen értelmű határozati javaslat el nem hangzott.^{18/}

A gyűlésen a koalíciós pártokban tevékenykedő szlovákok mondtak beszédet. Hirka János a magyarországi szlovák kommunisták nevében szólalt fel:

"Azért jöttünk össze, hogy tiltakozzunk az ellen, hogy bennünket erőszakosan telepítsenek át Szlovákiába. A Szlávok Antifasiszta Frontjának 1946. évi július hó 28-i békéscsabai kongresszusáról táviratot küldtek Párizsba, mely szerint az összes magyarországi szlovákok át akarnak települni Szlovákiába. Mi, magyarországi szlovákok, a demokrácia adta jogokban egyformán részesültünk. A földreform egyformán kiterjedt minden nemzetiségre."^{19/} "Nem vagyunk kiskorúak ... s minthogy a magyar demokrácia biztosítja szabad fejlődésünket, mi nem akarunk megszökni a feladatok elől, hanem a magyar munkással és paraszttal együtt részt akarunk venni az országépítésben... Nem tiltakozunk az ellen, hogy aki távozni akar, távozzék, ezeknek minden jót és boldogságot kívánunk, mi azonban itt akarunk élni, testvériességben a magyarokkal."^{20/}

Pepó János a szlovák anyanyelvű szociáldemokraták véleményét tolmácsolta:

"Üzenjük azoknak a judásoknak, akik meghamisították a szlovákok akaratát: "Mi, szlovák anyanyelvű szociáldemokraták hosszú évtizedeken keresztül a magyar dolgozókkal együtt küzdöttünk és most mi is élvezni akarjuk a magyar demokrácia eredményeit."²¹
Szentesi András a Független Kisgazdapárt szlovákjainak nevében kijelentette: "- A demokrácia azt jelenti, hogy mindenki saját maga fejezheti ki véleményét és szabadon választhat... Akik úgy határoztak, hogy el akarnak menni, azoknak szívből kívánom, hogy boldoguljanak kint, de mi többiek, itt akarunk maradni és békében akarunk élni."^{22/}

Betkó Pál, a Nemzeti Parasztpárt békéscsabai szervezete nevében a következőket mondotta:

"- Mi úgy képzeljük el a szabadságot, hogy szabadon választjuk meg lakóhelyünket. Az erőszakos áttelepítés nem jelent szabadságot, nem békét jelent, hanem háborút! /Közbekiáltások: Do Slovenska nejdeme!/^{23/} Nem megyünk Szlovákiába!/"Tudjuk jól - mondotta -, kik azok az urak, akik hamisítanak. Amikor a csendőrcsizma taposott rajtunk, akkor nem lehetett őket látni!"^{24/}

Hodák János pitvarosi, Konyecsni Anna szarvasi, Lehotszky Márton ambrózfalvi, Szlávik János nagybánhegyesi, Kollár János mezőberényi, Mladonyiczky János kondorosi küldött községük itt maradási szándékát tolmácsolta.^{25/}

Az 1946. augusztus 18-i békéscsabai szlovák nagygyűlés azoknak a szlovákoknak a jogos felháborodását fejezte ki, akik elítélték az Antifasiszta Szlovák Frontja hivatalos, a magyarországi szlovákok és a szlovákiai magyarok kényszerkitelepítését

szorgalmazó politikáját. A nagygyűlésen fogadták el a résztvevő szlovákok a következő kiáltványt: "Közös sors a magyar dolgozókkal!"

Mi, magyarországi szlovákok itt születünk és itt élünk ebben az országban a legnagyobb nyomoruságok és sorscsapások idején is. A magyar dolgozókkal volt közös, nemcsak a munkánk, hanem az elnyomás is, amelyben a reakciós magyar urak egyformán részesítettek bennünket. A sok szenvedés és pusztulás után - hála a Vörös Hadsereg áldozatos küzdelmének - az uri Magyarország romjaiból egy új demokratikus Magyarország született. Ez a magyar demokrácia nemcsak a magyar dolgozók láncait törte le, hanem letörte a mi bilincseinket is. Szabadon használhatjuk nyelvünket, szlovák iskoláink vannak, szabadon viselhetünk hivatalt. Nincstelen parasztjaink a magyar földnélküliekkel egyenlő mértékben részesültek a földosztásból. Multunk, jelenünk és jövőnk egybefonódik a magyar dolgozókéval.

Nem akarunk földönfutók lenni! Nem szegültünk ellene az önkéntes kitelepülésnek, ma sem akadályozzuk meg senkinek az áttelepülését Szlovákiába. Azonban azt sem engedjük meg, hogy kitelepítési propaganda címen bennünket, demokratikusan érző és minden sovinizmust elítélő szlovák dolgozókat álhirekkel riogassanak és fenyegetsenek. A csehszlovák-magyar egyezmény szabad választásunkra bizta: menni vagy maradni. A leghatározottabban szembefordulunk minden kényszerkitelepítési tervvel. Elítélünk minden erre irányuló törekvést.

A legmesszebbmenően elítéljük a magyar és a szlovák sovinizmust, amely megmérgezi nemcsak az itt élő szlovákok és magyarok

hanem a csehszlovák és magyar demokratikus állam jószomszédi viszonyát is.

Meggyőződésünk, de létérdekeink is arra tanítanak bennünket, hogy egyedül a nemzetiségi jogok teljes biztosítása hozhatja meg mindnyájunk nyugalmát Magyarországon éppugy, mint Csehszlovákiában. Hámulattal és elismeréssel adózunk a nagy Szovjetuniónak, ahol a lenini-sztálini elvek szerint békében élnek egymással az egyenjogú nemzetek. Jugoszlávia is ennek az elvnek értelmében biztosította népei szabad egyesülését. Hasonló szellemű megoldással biztosítsák a kisebbségek jogait Magyarországon és Szlovákiában, mert sem magyar, sem szlovák demokrácia nem képzelhető el, nem állhat fenn a nemzetiségek elnyomása közepette. De a dunavölgyi népek elemi érdekei is azt követelik, hogy igazságos megoldással vessünk véget a szlovák-magyar vitának, mert ennek az elhuzódása, vagy a demokrácia szellemének meg nem felelő megoldása végső soron veszélyeztetné a Dunavölgye népeinek békéjét is.

Éljen a szlovák és a magyar dolgozó nép!

Le a magyar és a szlovák sovinsztákkal!

Éljen a szlovák-magyar barátság!"^{26/}

A nagygyűlés a következő szövegű táviratot küldte Párizsba a békekonferencián résztvevő magyar külügyminiszternek, Gyöngyösi Jánosnak:

"A magyarországi szlovákság Békéscsabán, augusztus 18-án tartott nagygyűlésén határozati javaslatot fogadott el, amelyben a kényszerkitelepítések ellen tiltakozott. A határozatot a nagygyűlés a magyar köztársaság kormányához továbbította. A magyarországi szlovákság nevében: a békéscsabai nagygyűlés közönsége."^{27/}

1946 augusztusában a demokratikus pártok a Nógrád megyei Kóspallag községben is tiltakozó gyűlést rendeztek, amelyen állást foglaltak a kényszerkitelepitések ellen. A gyűlésen mintegy 500-600 főnyi szlovák tömeg vett részt, s az elfogadott határozat szövegét a magyar miniszterelnökhöz továbbították azzal a kéréssel, hogy terjessze azt a párizsi békekonferencia elé. Francisci és Horák erőszakos, antidemokratikus módszerei, szélsőséges nacionalizmusa és sovinizmusa még az AFS tagjainak egy részében is nagy felháborodást váltott ki. Az AFS szervezeti szervezete röpiratokat terjesztett, amelyekben éles és szenvedélyes szavakban ítelték el Francisci klikkjének tevékenységét. Ime az egyik röpirat szövegének főbb részletei:

"Testvérek!

1946. július 27. és 28-án a pesti, u.n. AFS központi irodájának kezdeményezésére Békéscsabán kongresszus zajlott le. Ezekhez az ünnepségekhez a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság is hozzájárult autóval, benzinnel és egyéb eszközökkel, hogy az minél tökéletesebb és mutatósabb legyen.

Sok szlovák munkájával, erőfeszítésével és jelenlétével emelte az ünnepség fényét. De kiderült, hogy ezek az ünnepségek és az anyagi kiadások csak ahhoz kellettek, hogy egy antidemokratikus klikk ezen ünnepségek leple alatt célját elérje, - ami - a körülmények összejátszása folytán - sikerült is.

A választásokon jelen voltak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselője, a demokratikus magyar kormány képviselője és egyéb magyar hivatalok felelős tényezői.

Az Ellenőrző Bizottság s a magyar kormány képviselői látva ezt a fasiszta komédiázást, a gyűlésről eltávoztak, dokumentálva azt, hogy azt, ami ott történik - nem helyeslik."28/
Az AFS szarvasi szervezetének egy másik röpirata megállapítja, hogy "Az, ami Csabán történt, az a legbrutálisabb támadás a demokrácia és a szabadság ellen, s általában mindazok az ideálok ellen, amelyeket az AFS programjába vett fel."29/

Az események egyértelműen bebizonyították, hogy az Antifasiszta Szlovák Frontja nem képviselte a magyarországi szlovákság igazi érdekeit, mert élén reakciós papi vezetés állt, amely minden energiáját az áttelepülés propagálására koncentrált, demagóg ígéretekkel és fenyegetéssel igyekezett nyomást gyakorolni azokra a szlovákokra, akik ragaszkodtak szülőföldjükhöz, és nem akartak áttelepülni. Francisci és Horák olyan tömegeket kívántak áttelepítésre kényszeríteni, akiknek eszük ágában sem volt elhagyni hazájukat és szülőföldjüket. A kitelepítési akciót arra használták fel, hogy saját karriervágyukat kiéljék. Propagandájuk során demagóg módon saját hasznukra tudták fordítani azt a körülményt, hogy Csehszlovákiában a szóban forgó időszakban a bonyolult belpolitikai helyzet következtében a nemzetiségek kitelepítésével a haladó erők is egyetértettek. Ez tette lehetővé azt, hogy Francisciék megjátsszák a "demokratát", az "antifasiszta" szlovát, s hogy átmenetileg sikerült sok becsületes és tisztességes szlovákot megtéveszteniük.

A békéscsabai kongresszus sok olyan szlováknak nyitotta fel a szemét, akik korábban nem látták tisztán Francisci és Horák igazi politikai arculatát. Az 1946. augusztus 18-i békéscsabai szlovák gyűlés és az azt követő egyéb tiltakozó megnyilvánulások

méltó módon juttatták kifejezésre azoknak a szlovákoknak hazához és szülőföldhöz való ragaszkodását, akik nem akartak áttelepülni. A történelem bebizonyította, hogy a magyarországi szlovákok igazi érdekeit az Antifasiszta Szlovák Frontjával szemben a szlovák kommunisták képviselték. Ők voltak azok, akik később 1948 decemberében megalakították a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségét, amely hitet tett amellett, hogy a magyarországi szlovák dolgozók a párt vezetése alatt, a magyar dolgozókkal szorosan összefogva felépítik az új szocialista Magyarországot, miközben nem feledkeznek meg sajátos szlovák kulturájuk és nyelvük ápolásáról sem.

V. fejezet

J e g y z e t e k

1. Francisci ittmarad - Irta: Szegő Zsuzsanna = Haladás, 1946. augusztus 22.
2. Preco podporuje AFS persidlenie? Irta: Alexander Horák = Sloboda, 1946. május 26.
3. Z ťažkých čias na výsne krajských dní a rokov = Sloboda 1946. június 9.
4. Programové vyhlásenie Antifasistického Frontu Slovanov = Sloboda, 1946. július 25.
5. L. uo.
6. Magyarellenes tüntetés a csabai szláv kongresszuson = Alföldi Ujság, 1946. augusztus 3.
7. Fasiszta szlovák himnusz - Békéscsabán Százezer magyart akarnak a szlovákok Csallóközből kitelepíteni = Szabad Nép, 1946. augusztus 1.
8. Magyarellenes tüntetés volt a békéscsabai szláv kongresszuson = Szabad Nép, 1946. augusztus 2.
9. Uo.
10. Antifasiszta szervezet, Fasiszta vezetők. Irta: Betlen Oszkár = Szabad Nép, 1946. augusztus 11.
11. Az Antifasiszta Front elnöke lemond. Az AFS vezetősége nem bírja kiheverni a fasiszta multat = Viharsarok, 1946. augusztus 14.
12. Uo.
13. Ld. Betlen Oszkár fent említett irását
14. Uo.

15. Nem tudott sem elszámolni, sem beszámolni munkájáról az AFS régi vezetősége. A küldöttek nagy része kivonult, mégis a régi vezetőket választotta meg a "közgyűlés". = Viharsarok, 1946. július 31.
16. Francisci itt marad. Irta: Szegő Zsuzsanna = Haladás, 1946. augusztus 22.
17. Több mint 5000 csabai lépett vissza az áttelepitéstől = Viharsarok, 1946. augusztus 22.
18. Itt akarunk élni testvériességben a magyarokkal! A Magyarországhoz hű szlovákok hatalmas tiltakozó gyűlése Békéscsabán. Megállapították, hogy a Szlovák Antifasiszta Front papvezetői hamis határozati javaslatot küldtek Párizsba. Tiltakozás az erőszakos áttelepítés ellen = Szabad Nép, 1946. augusztus 20.
19. Kényszerkitelepítés és a Francisci-klikk ellen tüntetett a Viharsarok szlováksága = Viharsarok, 1946. augusztus 20.
20. A Magyarországhoz hű szlovákok hatalmas tiltakozó gyűlése... fent említett cikk, Szabad Nép, 1946. augusztus 20.
21. A kényszerkitelepítés és a Francisci-klikk ellen... fent említett cikk, ld. Viharsarok, 1946. augusztus 20. számát.
22. Nem megyünk! A magyarországi szlovákok tiltakozása az erőszakos áttelepítés és az alávaló politikai fegyverek ellen Irta: K.I. "Kis Ujság, 1946. augusztus 20."
23. A kényszerkitelepítés és a Francisci-klikk ellen ... ld. fentebb említett cikket a Viharsarok 1946. augusztus 20-i számában.
24. A Magyarországhoz hű szlovákok ... ld. fentebb említett cikket a Szabad Nép 1946. augusztus 20-i számában.
25. Ld.uo,

26. A Magyarországhoz hű szlovákok tiltakozó gyűlése Békéscsában = Szarvasi Ujság, 1946. augusztus 23.
27. Ld. uo.
28. Az AFS demokratikus ellenzéke a szlovák néphez fordul és Francisciék távozását követeli = Viharsarok, 1946. augusztus 14.
29. Ld. uo. A Front tudniillik különböző megnyilatkozásaiban állandóan azt hangoztatta, hogy harcol a reakció és a fasizmus mindenféle megnyilvánulása ellen. /Ld. például: Nas front = Sloboda, 1945. július 14./

VI. fejezet

1947: A lakosságcsere éve

1947 március végén - április elején a magyar és csehszlovák kormány között kompromisszumos megállapodás született a lakosságcsereire vonatkozóan. Ennek értelmében a szlovákiai magyarok csehországi kényszerkitelepitését megszüntették, a magyar kormány ennek fejében hozzájárult ahhoz, hogy a tényleges lakosságcserét 1947 áprilisában megkezdjék.

A magyar-csehszlovák lakosságcsere kisebb-nagyobb megszakításokkal 1947 áprilisától egészen 1948 decemberéig tartott, de az áttelepülők nagy része 1947-ben hagyta el szülőföldjét. 1947 június közepéig mintegy 11 177 magyar hagyta el Csehszlovákiát a lakosságcsere egyezmény végrehajtása következtében.^{1/} Magyarországról Csehszlovákiába 1947 augusztusáig 30 ezer személyt telepitettek át.^{2/}

A magyar és a csehszlovák kormány között azonban a tényleges lakosságcsere akció megindulása után sem szűnt meg az ellentét a nemzetiségi kérdést és a lakosságcserét illetően. A két kormány a legfőbb kérdésekben teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett. A magyar kormánynak az volt a célja, hogy minél kevesebb szlovákiai magyar és magyarországi szlovák kényszerüljön szülőföldjének elhagyására, garantálta a Magyarországon maradó szlovákok nemzetiségi jogait, s követelte, hogy a Szlovákiában maradó magyarok számára biztosítsák mindazon jogokat, melyeket a két világháború között a csehszlovákiai magyar nemzetiség élvezett. A csehszlovák kormány ezzel szemben az áttelepülők számának növelésére törekedett, s semmiféle jogot nem kívánt biztosítani a Szlovákiában maradó magyarok számára.

A csehszlovák kormány jegyzékeiben és hivatalos állásfoglalásaiban a magyar kormányt azzal vádolta, hogy gátolja és szabotálja a lakosságcsere egyezmény végrehajtását. A magyar kormány - mint ezt a korabeli források bizonyítják - törekedett az egyezmény korrekt végrehajtására, attól a szemponttól vezéreltetve, hogy ezáltal is hozzájáruljon a szlovákiai magyarság nehéz helyzetének könnyítéséhez. Nem gátolta a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság munkáját, sem az Antifasiszta Szlovák Frontja tevékenységét, de következetesen védelmébe vette azokat a szlovákokat, akik meggondolták magukat, s nem akartak áttelepülni. Ezt a csehszlovák hatóságok - amelyek arra törekedtek, hogy a Magyarországról áttelepülők számát minél magasabbra növeljék, akár mesterséges eszközökkel is - nem vették jó néven. A csehszlovák fél követelte, hogy a magyar kormány ezeket a visszajelentkezéseket tekintse érvénytelennek.

1947 tavaszán a szlovákiai magyarság csehországi kényszerkitelepitése megszűnt, de helyzete változatlanul igen nehéz volt. A lakosságcsere akció során emberek ezrei hagyták el szülőföldjüket, s szakadtak ki eredeti közösségükből.

"Sok sérelem, túl nagy vérveszteség érte ezeket a szegény áttelepített és menekült magyarokat, hiszen régi szülőföldjükön nemzedékek munkájának eredményeit látták egyik napról a másikra összeomlani, ősi otthonuk, meghitt családi fészkek ajtajai zárultak be mögöttük, hogy általmenne a határon új országban, új körülmények között rendezkedjenek be életük folytatására."^{3/}
- írta 1948. július 4-én a Gyulai Kis Ujság. De a Szlovákiában maradó magyarok élete sem volt könnyű. Tovább folytatódott a szlovákiai magyarság jogfosztása és szaklatása.

Egyes szervek még 1947-ben is gyakran kézbesítettek vagyonekobbzó végzéseket, s a Práca című lap 1947. május 1-i számában kénytelen volt az illetékes szerveket nyilvánosan bírálni.

"A magyar nemzetiségű személyek esetében az általános vagyonekobbzó dekrétum a Magyarország és Csehszlovákia között létrejött lakosságcsere egyezmény aláírása óta érvényét veszítette, és kizárólag olyan személyekre vonatkozik, akik bizonyíthatóan vétettek Csehszlovákia és a demokrácia ellen, vagy akik ellen az ilyen tevékenység miatt Magyarországon is eljárás indult volna. A többi magyar nemzetiségű személynek főleg azoknak, akik kitelepítésre vannak kijelölve, a vagyonát nem lehet elkobozni." Tovább folytatódtott az erőszakos reszlovakizációs kampány is. Ezzel kapcsolatban türelmetlen és elfogult nyilatkozatok láttak napvilágot. Ján Strba 1947. december 31-én a Nové Prudy című lapban megjelent cikkében a következőket írta:

"A München előtti Csehszlovákiában senki sem csodálkozott, ha a pozsonyi üzletekben, kávéházakban, utcákon magyarul beszélő emberekkel találkoztunk, mert akkor volt magyar kisebbségünk, kisebbségi jogokkal. Most azonban, amikor a csehek és szlovákok nemzeti programjában a nemzeti állam valósult meg, csak csodálkozhatunk, hogy nagymértékben találkozunk a magyar nyelvvel, és nemcsak a kisebbség tagjainál, akiknek ügye még vár a végső megoldásra, hanem olyan emberek esetében, akik tulajdonképpen nem is vallják magukat magyarnak, és akik az ismert akció keretében jöttek hozzánk..." /A cikkiró arra céloz, hogy a Magyarországról áttelepült szlovákok is előszeretettel használják a magyar nyelvet./ A magyar lakosságot ezenkívül igen súlyosan érintették - az esetek döntő többségében minden különösebb indok nélkül - végrehajtott kilakoltatások is.

Annak ellenére, hogy 1947-ben Magyarország és Csehszlovákia között még feszült volt a viszony a nemzetiségi kérdés miatt, ez az esztendő volt az, amikor megkezdődött a két ország államközi kapcsolatainak lassu, fokozatos normalizálódása is. Magyarország nemzetközi helyzete a békeszerződés ratifikálása után előnyösen megváltozott. Mint szuverén és független ország, részévé vált a népi demokratikus országok táborának. Mindez nem maradt hatás nélkül a csehszlovák-magyar kapcsolatok alakulására sem. A békeszerződés ratifikálása után Csehszlovákia 1947. szeptember 15-től kezdve felvette a rendes diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal.^{4/}

Ugyancsak ezt a folyamatot segítette a gazdasági kapcsolatok fokozatos felvétele is. A Szabad Szó esti kiadása pl. 1947. július 4-én arról tudósított, hogy Magyarország 200 000 pár cipőt vásárolt Csehszlovákiától.^{5/} 1947 szeptemberében csehszlovák kereskedelmi küldöttség tárgyalt az egy évre szóló új magyar-csehszlovák áruforgalmi egyezményről.^{6/} Az együttműködés kialakítása gazdasági téren nemcsak lehetséges, de szükséges is volt, mivel a két ország földrajzi adottságainál fogva szorosán egymásra van utalva. Ezt az is elősegítette, hogy mindkét országban ebben az időben egyre nagyobb lendülettel bontakozott ki a tervgazdálkodás, ami a tervszerű együttműködés feltételeinek kialakítása szempontjából szintén igen kedvező lehetőséget kínált.

Az 1947-es esztendő a magyar-csehszlovák kapcsolatok szempontjából tehát rendkívül ellentmondásosnak tekinthető. Egyrészt még igen sok feszültséget és ellentétet okozott a magyar és csehszlovák állam kapcsolatában a nemzetiségi kérdés, másrészt

lassan, fokozatosan megkezdődött a kapcsolatok normalizálódása is. A kapcsolatok normalizálásának legfőbb zálogát az jelentette, hogy mindkét ország közös uton, a népi demokratikus fejlődés útján járt, s ez fokozatosan megteremtette a vitás kérdések - így a nemzetiségi kérdés - rendezésének lehetőségét is.

Csehszlovákiában és Magyarországon ebben az időben döntő fázisba jutott a hatalomért folyó harc. A két ország hasonló gondokkal és problémákkal küszködött. A hasonló gondok, a célok azonosossága szükségszerűvé tették, hogy a haladó erők az internacionalista együttműködést gátló tényezőket előbb vagy utóbb leküzdjék. A magyar és a csehszlovák baloldal között 1947 tavaszától megélénkült a kapcsolatfelvétel. Ebben a folyamatban - a Kommunista Párton kívül - a magyar Szociáldemokrata Párt is aktív szerepet játszott. 1947 májusában a dunavölgyi szociáldemokrata pártok konferenciát rendeztek Budapesten, amelyen a magyar, osztrák, lengyel és román szociáldemokrata pártok küldöttein kívül a csehszlovák párt küldöttei is részt vettek. A konferencia feladatát a szociáldemokrata baloldalhoz tartozó Horváth Zoltán a következőkben összegezte:

"Ennek a konferenciának jelképeznie kell, hogy itt Közép- és Kelet-Európában vége a multnak, új korszak kezdődik, s ezt az új korszakot nem a sovinszta gyűlölködés, nem a gazdasági elzárkózás, nem a bizalmatlanság és egymástól való félelem jellemzi, hanem éppen ellenkezőleg: a békéért és a demokratikus rend megszilárdulásáért együtt, közös erőfeszítéssel dolgozunk mindazon nemzetek, amelyek oly végtelenül sokat szenvedtek a mult bűnei miatt." 7/

Az internacionalista kapcsolatfelvétel előkészítése szempontjából különösen nagy volt a jelentősége a Magyar Kommunista Párt vezetőinek, Rákosi Mátyás miniszterelnökhelyettes és Farkas Mihály, az MKP főtitkárhelyettesének prágai utjának, amelyre 1947 júniusában került sor. Farkas Mihály Prágából történő visszaérkezése után a Szabad Nép munkatársának a következőképpen nyilatkozott: "Külön alá akarom huzni azt a meleg baráti fogadtatást, amelyben a Csehszlovák Kommunista Párt vezetői részesítettek bennünket. Nagy meglepéssel tapasztaltam Prágában, hogy a magyar demokrácia eredményes harca a reakció ellen kedvezően változtatta meg a csehszlovák közvéleményt Magyarország iránt."^{8/}

Annak ellenére, hogy a csehszlovák közéletben változatlanul sok éles magyarellenes és nacionalista hang hallatszott a lakosságcsere kérdésének kapcsán, a haladó csehszlovák politikai erők a magyarországi népi demokratikus átalakulás eredményeire pozitívan reagáltak. Különösen kedvező visszhangot váltott ki az 1947 augusztusában tartott magyarországi országgyűlési választások eredménye, amelynek következtében a magyarországi jobboldal gyakorlatilag teljesen kiszorult a politikai életből. A csehszlovák szakszervezetek lapja, a Práce és a CsKP külpolitikai folyóirata, a Svetove Rozhledy cikkekben méltatták a magyarországi népi demokratikus fejlődés elért vívmányait.

1947 novemberében a csehszlovák szociáldemokrata párt 21. kongresszusára magyar küldöttség utazott,^{9/} melynek tagjai Szakasits Árpád, Ries István, Kéthly Anna, Marosán György és Szélig Imre voltak. Ezenkívül a kapcsolatfelvétel előkészítése szempontjából igen fontos volt az 1947 júniusában Prágában megtartott szakszervezeti világkongresszus is, melyen Kossa István

és Nemes Dezső a magyar szakszervezetek képviselőjében vett részt.^{10/} A magyar szakszervezeti küldöttség tagjai a csehszlovák politikai élet számos vezetőjével találkoztak, kommunista, szociáldemokrata, szakszervezeti stb. tisztségviselőkkel.

1947-ben, ha lassan is, de egyes csehszlovákiai körökben érlelődött az a felismerés, hogy a tiszta "szláv" "nemzeti" Csehszlovákia megvalósítása ábránd csupán, s így az országban maradó nemzeti kisebbségek számára előbb-utóbb biztosítani kell az őket megillető jogokat. A Nová Generacia című független revüje a következőket írta: "Szóval az iskolák. Már majdnem biztos, hogy a magyarok nagy része nálunk marad, és nem is tudunk lelkesedni azért a gondolatért, hogy ez nemzetünkre nézve szerencsétlenség volna. És iskolákat előbb vagy utóbb kapnak egészen egyszerű oknál fogva: ezt megkívánja a jó csehszlovák-magyar viszony. Ezenkívül nem fogjuk alkalmazni a régi apponyizmust... Méltóságunkon aluli volna megmagyarázni, hogy miért."^{11/}

A magyar és a csehszlovák haladó erők közötti közeledés első szerény megnyilvánulásai a polgári sajtó dühödt támadását váltotta ki Csehszlovákiában, melynek éle elsősorban a kommunisták ellen irányult. Az Obzory című lap 1947. október 11-i száma így írt: "Mint sok más bengáli tűz, ez is kialvóban van, úgy látszik, hogy a KSC /CsKP/ hazafiai a nemzeti állam eszméjét lassan eltemetik ... A Magyar Kommunista Párt első titkára egy gyűlésen kijelentette, hogy prágai látogatása alkalmával, ahová a KSC /CsKP/ meghívására érkezett, sikerrel tárgyalt a magyarok kisebbségi jogairól... Azt kell kérdeznünk a KSC uraitól, hogy tényleg elejtették-e már a nemzeti állam eszméjét... A kérdés sokkal komolyabb, semhogy a

Rudé Právo szerény hallgatással elmehetne mellette." A kommunisták elleni kirohanás szorosan összefüggött azzal, hogy 1947 második felében Csehszlovákiában a hatalomért folyó harc a proletáriátus és a burzsoázia között egyre hevesebbé vált.

A magyarországi szlovákság egyes csoportjainak áttelepülése szórványos esetekben 1945 folyamán megkezdődött. Ezek azonban szinte kizárólag egyéni, illetve magánakciók voltak, szervezett kitelepítésre 1946 nyarán-őszén került sor, amikor a csehszlovák hatóságok megkezdték - elsősorban a vagyontalan - szlovákok kitelepítését. Ezt az akciót a magyar kormány a szlovákiai magyarság csehországi határszélekre történő deportálása miatt 1946 novemberében leállította. A magyarországi szlovákság áttelepülése szempontjából 1947 volt a döntő év, miután az áttelepülők zöme ekkor hagyta el szülőföldjét.

Az 1947-es esztendő eseményei az Antifasiszta Szlávok Frontjának politikáját sem hagyták teljesen hatás nélkül. Az AFS-nek számolnia kellett a belpolitikai helyzetben bekövetkező változásokkal, s figyelembe kellett vennie azt a körülményt is, hogy ebben az évben megkezdődött a magyar-csehszlovák államközi kapcsolatok lassu normalizálódása. A Front politikáját azonban alapvetően az határozta meg, hogy 1947 volt a lakosságcsere éve, vagyis az áttelepülő szlovákok zöme ekkor hagyta el az ország területét.

1947 első felében, a szlovákiai magyarság csehországi határszélekre történő deportálását a Front nyíltan védelmében vette, s élesen támadta a magyar kormányt azért, hogy 1946 novemberében a magyarországi szlovákok kitelepítését ideiglenesen

felfüggesztette. A Sloboda demagóg módon 1947. évi 3. számában, januárban közzétette az "éhező és fázó" szlovákok kiáltványát, amely az áttelepülés elakadása miatt tiltakozott. A magyar-csehszlovák lakosságcsere ügyében létrejött kompromisszumos megállapodás /1947 április/ és a tényleges lakosságcsere megkezdődése után a Front valamelyest mérsékelte szélsőséges magyarellenes hangját, ám a Slobodában megjelent cikkek változatlanul élesen támadták azokat a szlovákokat, akik nem akartak áttelepülni. A Front a lakosságcsere megindulásakor attól sem riadt vissza, hogy rémhírekkel riogassa azokat a szlovákokat, akik nem akartak áttelepülni. A Sloboda 1947. április 11-én megjelent számában azt állította, hogy minden áttelepítésre jelentkezett, de visszalépett magyarországi szlováknak számolnia kell azzal, hogy függetlenül a visszajelentkezésétől, házába szlovákiai magyart telepítenek.^{12/} A Viharsarok 1947. április 17-i száma a Sloboda állítását következőképpen cáfolta:

"Illetékes helyen megállapítják, hogy ez az állítás teljesen alaptalan. A magyarországi szlovákok áttelepülése önkéntes, akik nem települnek ki, még ha korábban jelentkeztek is, teljes jogu állampolgárok maradnak és mindennemű vagyonukat háborítatlanul birtokukban hagyják."^{13/}

A Frontnak egyre inkább tudomásul kellett vennie, hogy az áttelepülésre a magyarországi szlovákoknak csak egy része jelentkezett, s sokan a korábbi jelentkezők közül is visszaléptek. "Békéscsabáról jelentik: Az áttelepülésre feliratkozott szlovákoknak alig egynegyede hagyja el az országot. Mintegy fele visszairatkozott. Mások egyszerűen nem jelentkeznek a vonatindulásnál. Így például a három legutóbbi esetben 139 közül 61, 151 kö-

zül 56, 151 közül 70 kitelepülő indult el a kijelölt vonatokkal."14/ - írta a Szabad Nép 1947. július 22-én.

Az 1947-es augusztusi magyarországi választások után a politikai életből gyakorlatilag kiszorultak a nyílt reakciós jobboldali erők. Ezek után a Front olyan értelemben kényszerült módosítani politikáját, hogy számolnia kellett azzal, hogy a baloldal befolyása - mint országos viszonylatban is - a szlovák lakta területeken jelentős mértékben megerősödött. Ez a körülmény a szlovák nemzetiségű kommunisták sulyát a magyarországi szlovák lakosság körében jelentős mértékben megnövelte. Ez a tényező nem kedvezett a Front számára, hogy korábbi nyílt, szélsőséges nacionalista politikáját korlátlan mértékben folytassa, a belpolitikai helyzet 1947 augusztusa után úgy alakult, hogy jelentős gátakat állított a Front ilyen irányú törekvései elé.

1947 októberében az Antifasiszta Szlávok Frontjának szlovák tagozata Budapesten tartott III. közgyűlése kimondta a Front megszűnését és a Magyarországi Szlávok Szövetségének megalakulását.^{15/}

Az itt elfogadott határozat egyrészt változatlanul a kitelepítés mielőbbi végrehajtása mellett foglalt állást, másrészt leszögezte, hogy a Magyarországon maradó szlovákok a mindenkori köztársasági elnököt ismerik el államfőjüknek.^{16/} A Szlávok Szövetségének elnöke a távozó Francisci helyett Horák Sándor lett. A közgyűlés üdvözlő táviratot küldött Dinnyés Lajos miniszterelnöknek.^{17/}

Francisci Mihály 1947 őszén áttelepült Csehszlovákiába, A Szlávok Szövetsége az Antifasiszta Szlávok Frontja politikáját

folytatta, legfőbb céljának az áttelepítés megvalósítását tekintette, ám a korábbi éles magyarellenes sovinszta megnyilvánulásokhoz képest hangja mérsékeltebb, s több lojalitást tanúsított mind a magyar demokráciával szemben, mind pedig a Magyarországon maradó szlovákokkal szemben. Még - mint a mult anakronisztikus képviselője - jelen volt a Szlovák Szövetségének vezetésében Horák Sándor, aki az új helyzethez ügyesen alkalmazkodva kerülte a korábbi szélsőséges sovinszta hangot, s a magyar állam iránti lojalitás pózában tetszelgett, a történelem azonban nem sokkal később óhatatlanul elsöpörte és félreállította őt és társait, akik a magyar és szlovák nép kapcsolatában oly sok, szinte jóvátehetetlen kárt okoztak.

A szlovák nemzetiségű kommunisták befolyásának jelentős növekedésére utal az a körülmény, hogy egyre több olyan szlovák rendezvényre került sor, amelyen távozó és maradó szlovákok közösen vettek részt. Az egyik legjelentősebb rendezvényre 1947 októberében Tótkomlóson, a község felszabadulásának harmadik évfordulóján került sor. A gyűlésen felszólalt a távozni készülő Francisci Mihály, valamint Horák Sándor is. A maradni szándékozó szlovákok nevében Hirka János szólalt fel, aki a szlovák kommunisták álláspontját a következőkben összegezte:

"A dolgozó nép: a szlovák és magyar ma már egyformán szabad. A demokrácia jótéteményeit mi, magyarországi szlovákok, nemzetiségi téren is élvezzük. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium leirata tegnap érkezett meg, amelyben közlik Tótkomlós lakosságával, hogy a szlovák iskolák községünkben a lakosságcsere lezajlása után is megmaradnak.

A demokratikus Magyarországon nyíltan megvallhatjuk, hogy szlovák nemzetiségűek vagyunk.

- Azok a szlovákok, akik távoznak: Szlovákiában találnak új otthonra. Mi, akik úgy döntöttünk, hogy továbbra is szülőföldünkön maradunk, ezen az ünnepi összejövetelen leszögezzük, hogy a demokratikus Magyarországnak hűséges alattvalói leszünk, de szlovák nemzetiségünket nem tagadjuk meg. A mai ünnepségen tisztáznunk akarjuk az államhűség és nemzetiség fogalmát. Nem vagyunk szlovák ajkú magyarok, vagy szlovákul beszélő magyarok, hanem szlovák anyanyelvű és szlovák nemzetiségű magyar állampolgárok. Ez az állásfoglalásunk a demokrácia alapelvéből származik. Mint szlovák nemzetiségű, lojális magyar állampolgárok, tudatában vagyunk annak, hogy amikor nemzetiségi téren a legteljesebb fejlődési lehetőséget kívánjuk, ugyanakkor az állampolgári kötelességek teljesítését is vállaljuk.

- Mi, magyarországi szlovákok a magyar és szlovák nép között a jóbarátságot és igazi békét akarjuk, és ennek megvalósítását szorgalmazzuk a magyar demokratikus köztársaság és Csehszlovákia között. A béke aranyhidjának uttörői akarunk lenni. Igazi béke azonban Magyarország és Csehszlovákia között csak akkor jöhet létre, ha a magyarországi szlovákok nemzetiségi jogainak biztosítása mellett a Szlovákiában élő magyarok: munkások és parasztok visszanyerik emberi jogukat, számukra biztosítják a nemzetiségi jogokat is...^{18/}

Az idő Hirka Jánost és társait igazolta. A Magyarországon maradt szlovák dolgozók aktívan kapcsolódtak be a szocializmus építésébe, s ma társadalmunk megbecsült tagjai. A cseh-

szlovákiai proletariátus 1948-as Februári Győzelme után megkezdődött a szlovákiai magyarsággal szemben elkövetett hibák kijavítása. Az a körülmény, hogy ma Magyarország és Csehszlovákia dolgozó népe egyaránt a szocializmust építő népek családjába tartozik, kedvező feltételt biztosít ahhoz, hogy népeink kapcsolatában a nemzetiségek egyre inkább az összekötő kapocs, a híd szerepét töltsék be, a béke és barátság aktív tényezői legyenek.

VI. fejezet

J e g y z e t e k

1. Balogh Sándor: Az 1946. február 27-i magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény = Történelmi Szemle 1979/1. 87. old.
2. 30 ezer személyt telepítettek át Magyarországról Csehszlovákiába = Alföldi Népujság, 1947. augusztus 28.
3. Mindennapi kenyерünk = Gyulai Kis Ujság, 1948. július 14.
4. Csehszlovák-magyar diplomáciai kapcsolatok felvétele = Szabad Nép, 1947. szeptember 16.
5. 200 000 pár cipőt vásároltunk Csehszlovákiában = Esti Szabad Szó, 1947. július 4.
6. Csehszlovák kereskedelmi küldöttség Budapesten. Megkezdődtek a magyar-lengyel kereskedelmi tárgyalások = Szabad Nép 1947. szeptember 23.
7. Dunavölgyi feladatok. Irta: Horváth Zoltán = Alföldi Ujság 1947. május 14.
8. Rákosi Mátyás és Farkas Mihály elvtársak visszaérkeztek Prágából. A magyar demokrácia eredményes harca kedvezően változtatta meg a csehszlovák közvéleményt = Szabad Nép, 1947. június 27.
9. Megkezdődött a csehszlovák szociáldemokrata párt országos értekezlete = Népszava, 1947. november 14.
10. A magyar demokrácia tekintélye jelentősen növekedett. Kossa István és Nemes Dezső elvtársak a Szakszervezeti Világszövetség értekezletéről = Szabad Nép, 1947. június 17.
11. Ld. a 255421/1948. sz. VKM ügyirathoz mellékelt sajtószemlét.

12. 12. apríla odchod prvých transportov Rokovania v Bratislava o uskutočnení Dohody o výmene pokračujú Ako je to s presídlencami, ktorí sa odhlásili Ďalsie soznamy určených na presídlenie = Sloboda, 1947. apríl 11.
13. A "Sloboda" hamis híradással akarja megszavazni a lakosság-cserét = Viharsarok, 1947. apríl 17.
14. Alig egynegyede távozik a kitelepülésre jelentkezett szlovákoknak = Szabad Nép, 1947. július 22.
15. A demokratikus Magyarország teljes fejlődési lehetőséget biztosít az itt élő szlovákoknak -állapította meg a pozsonyi áttelepítési hivatal vezetője a magyarországi szlovákok III. kongresszusán = Szabad Nép = 1947. október 28.
16. Rezolúcia zástupcov slovenského a českého ľudu, sídlených na voľnom shromaždení Antifasistického Frontu Slovanov v Maďarsku dňa 26 októbra 1947 = Sloboda, 1947. október 31.
17. A magyar kormány a teljes nemzetiségi jogegyenlőség alapján áll = Szabad Nép, 1947. november 1.
18. Magyarországi szlovákok kérik az emberi és nemzetiségi jogok megadását a szlovákiai magyarok számára = Kis Ujság, 1947. október 16.

VII. fejezet

Erőfeszítések a magyarországi nemzetiségi iskolahálózat
megteremtésére. Szlovák iskolák Magyarországon /1945-48/

Az 1945-1948 között zajló telepítési akciók megnehezítették, hogy a demokratikus magyar kormányzat által a nemzetiségek egyenjoguságának biztosítására irányuló rendelkezéseknek a mindennapi élet gyakorlatában következetesen érvényt lehessen szerezni. Ennek következtében a magyarországi nemzetiségi iskolahálózat megteremtésére vonatkozó erőfeszítések szinte emberfeletti nehézségekkel találták szembe magukat.

A szórványtelepüléseken élő magyarországi nemzetiségi lakosság, amely a történelmi-társadalmi fejlődés sajátosságai következtében nem rendelkezett fejlett nemzeti-nemzetiségi öntudattal, s amelynek emlékezetében közvetlenül a második világháború befejezése után tulságosan is frissen éltek a múltban elszenvedett sérelmek, a felszabadulás után - a telepítések által okozott félelem és szorongás hatása alatt is - jórészt eltitkolta nemzetiségét. Nem élt azokkal a jogokkal és lehetőségekkel, melyeket számára a demokratikus kormányzat által hozott törvényes rendelkezések - a nemzetiségi iskolákat illetően is - biztosítottak.

A nemzetiségi oktatásügy rendezésére az első lépések már 1945 nyarán megtörténtek. Jogi kiindulópontul az a rendelettervezet szolgált, amelyet 1945 nyarán a Belügyminisztérium készített elő a nemzetiségi egyenjoguság tárgyában.^{1/} A rendelettervezet, amely a nemzetiségi nyelvek számára a magán- és közéletben széles körű használati jogot biztosított, garanciát vállalt arra vonatkozóan

is, hogy a nemzetiségi iskolák a magyar iskolákkal mindenféle szempontból egyenjogúságot fognak élvezni, a kormány által számukra adott támogatás mértéke azonos lesz a magyar iskolákéval.

Ilyen előzmények után jelent meg 1945 októberében az Ideiglenes Nemzeti Kormány 10.030/1945. ME sz. rendelete, amely a felszabadulás után első ízben jogilag szabályozta a nemzetiségi iskolák helyzetét.^{2/} A rendelet előírta, hogy ott, ahol tíz tanuló szülője /gyámja/ kéri a nemzetiségi oktatást, titkos szavazással döntsenek arról, hogy gyermekeiket anyanyelvükön kívánják-e taníttatni a magyar nyelvnek mint tantárgynak tanításával, vagy pedig anyanyelvük tantárgyaképpen tanítását akarják-e. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 68.800/1945. sz. rendelete a fentieket a közép- és felsőfoku iskolákra is kiterjesztette.^{3/}

A fenti rendeleteket az Antifasiszta Szlávok Frontja délszláv tagozata részéről több bírálat és kritikai megjegyzés érte. Ezeknek a lényege abban foglalható össze, hogy a két rendelet - a bírálók véleménye szerint - nem biztosítja elég hatékonyan a magyarországi szláv nemzetiségek kulturális-oktatási jogait. A demokratikus magyar kormányzat ezeket a bírálatokat és kritikai megjegyzéseket messzemenően figyelembe vette, s a kérdés tisztázására vizsgálatot rendelt el. 1946 januárjában Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter vezetésével bizottság utazott az ország déli részére, délszlávok által is lakott településeire, hogy a felmerült problémák tisztázására a helyszínen szerezzen tapasztalatokat. A bizottság útja során bejárta Pécs, Mohács és Baja vidékét.^{4/}

A vizsgálat lezárása után a 10.030/1945. ME sz. és a 68.800/1945.VKM sz. rendeleteket hatályon kívül helyezték, s 1946 februárjában új rendeleteket hoztak. A 330/1946. ME sz. kormányrendelet,^{5/} valamint az 1200/1946. sz. VKM rendelet abból az elvből indultak ki, hogy a nemzetiségi tanulókat anyanyelven kell oktatásban részesíteni. Ez utóbbi rendelet I. fejezetének 1. § /2/ bekezdése kimondotta, hogy a nemzetiségi iskolákat a nemzeti hovatartozást is kimutató népesedési adatok alapján kell felállítani, az I. fejezet 1. § /3/ bekezdése pedig elrendelte, hogy "Minden községben /városban/, ahol a népesedési statisztika vagy osztálybeosztási nyomtatvány adatai szerint legalább 15 egy nemzetiséghez tartozó tanköteles gyermek van, a tanfelügyelő beiratást rendel el a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolába."^{6/}

Természetesen a rendeletek módosítása önmagában véve - mint ez ma már bizonyos történelmi távlatból egyértelműen megállapítható - nem oldotta meg a nemzetiségi iskolák problémáját. 1945-48 között a nemzetiségi iskolák száma állandóan változott, éppen ezért egy-egy rövidebb periódusban - még a korabeli források alapján is - az iskolák számát és tanulóinak létszámát csak megközelítő pontossággal lehet rekonstruálni. /Erre egyébként még a korabeli hivatalos jelentések is félreérthetetlenül utalnak./^{7/} Nemegyszer előfordult, hogy valamely nemzetiségi iskola csak papíron létezett, annak következtében, hogy az iskola tanulók hiányában a gyakorlatban nem működött.^{8/} De sokszor még azok az iskolák sem rendelkeztek stabil tanulólétszámmal, melyek ténylegesen működtek, mert ez - elsősorban a telepítések hatása miatt -

állandóan változott. Ez a megállapítás elsősorban a szlovák iskolákra vonatkozatható, hiszen a telepítések ezeket érintették a legközvetlenebbül. Ugyanakkor nem lebecsülendő az a negatív hatás, amely pl. - elsősorban a többenemzetiségű, vegyes lakosú területeken - a délszlávokat más nemzetiségek kitelepítésének példája nyomán érte, ezért a szóban forgó időszakban a délszláv iskolák tanulóinak száma is állandóan ingadozott. A telepítések hatása a legkevésbé a románokat érte, a magyarországi németek, minthogy kitelepítésük napirenden volt, ebben az időben egyáltalán nem rendelkeztek iskolákkal.

További elmélyült és rendszeres kutatások szükségesek annak érdekében, hogy újabb részadatok felszínre hozásával az 1945-1948 közötti korszak nemzetiségi iskolahálózatáról valamelyest összképet ki tudjunk alakítani, s a nemzetiségi iskolák számát legalább megközelítően rekonstruálni tudjuk. 1945-1946-ra vonatkozóan még viszonylag több összefoglaló jellegű adatot találni a sajtóban és a levéltári anyagban. 1947-1948-ra vonatkozóan az összefoglaló jellegű adatok lényegesen ritkábbak, ami valószínűleg azzal függ össze, hogy a különböző telepítési akciók ekkor érték el tetőpontjukat, ezért a telepítések által legközvetlenebbül érintett iskolák tanulóinak száma szinte óráról órára változott.

1946 elején, közvetlenül a 330/1946. ME sz. rendelet és az 1200/1946. VKM sz. rendelet kibocsátását követő időszakban, a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezményrel kapcsolatos tárgyalások idején a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium összefoglaló jelentést készített a Miniszterelnökség felkérésére.^{9/} Eszerint a legtöbb iskolával a délszlávok rendelkeztek /49/, a magyarországi

szlovák iskolák száma 12 volt /azaz tulajdonképpen csak 11, mert a békéscsabai szlovák gimnázium tanulók hiánya miatt nem működött/. 1946 elején a magyarországi nemzetiségek közül a románok rendelkeztek a legkevesebb iskolával /összesen 4/, ami nyilván azzal is összefügg, hogy a nemzetiségi iskolázás terén a többi nemzetiséghez képest a felszabadulás előtt ők voltak a leghátrányosabb helyzetben, így a román nemzetiségi iskolahálózat kiépítését - eltekintve a felszabadulás előtt működő egy-két román egyházi iskolától - szinte teljesen előlről kellett kezdeni.

1946 április elején a magyar sajtóban közlemény jelent meg a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatban.^{10/} Eszerint az országban ebben az időben 48 délszláv tanítási nyelvű iskola nyílt meg. A szerb egyházi iskolák száma 17, ezek már a felszabadulás előtt is működtek. A közlemény a következő új középfokú nemzetiségi tanintézeteket említette: szláv liceum és tanítóképző Pécsen, szlovák gimnázium Békéscsabán^{11/}, szlovák állami polgári iskolai tagozat Tótkomlóson. A közlemény a továbbiakban ismertette az 1200/1946. sz. VKM rendeletnek azt a rendelkezését, hogy tizenöt nemzetiségi szülő kívánságára a nemzetiségi nyelvet tantárgyként kell tanítani magyar iskolában is.^{12/} A közlemény - minimális eltérésekkel - lényegében ugyanazokat az adatokat közölte a nyilvánossággal, amelyeket a fentebb idézett /29.035/1946. sz. VKM/ ügyirat tartalmaz.

1947. március 15-én - tehát egy esztendő múlva - Kósa Jánosnak az Új Magyarországon megjelenő cikke a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatban a következő főbb adatokat közölte:^{13/}

15 görögkeleti szerb és 2 római katolikus délszláv iskolán kívül 42 délszláv állami tannyelvű iskolát nyitottak meg, ezek közül 17-be egyetlenegy tanuló sem iratkozott be. A cikk szerzője szerint ennek egyik oka a szülők gyakorlatias gondolkodása, akik gyermekeik boldogulását az életben a magyar nyelv minél tökéletesebb elsajátításában látják biztosítva, s erre a célra a magyar iskolát megfelelőbbnek tartják, mint a nemzetiségit. A másik ok Kósa János szerint az, hogy egyes szülők - bár a kormány mindent megtett annak érdekében, hogy az ilyen jellegű aggodalmakat eloszlassa - attól tartottak, hogy a nemzetiségi iskolába történő beiratkozásnak később valamilyen lakosságcsere keretében áttelepítés lehet a következménye.^{14/} A 42 megnyitott délszláv állami iskola közül 11-ben a tanulók száma nem érte el az 1200/1946. sz. VKM rendeletben előírt 15 fős létszámot. A 42 délszláv tannyelvű iskola mellett 2 állami és 22 római katolikus magyar tannyelvű iskolában a délszláv nyelvek valamelyikét tanítják. Az 1945/46. tanévben a magyar kormány Pécsen délszláv tanítóképzőt állított fel.

Kósa János cikke a továbbiakban a magyarországi román és szlovák iskolákkal foglalkozik. 1947-ben 8 román állami és 3 görögkeleti román tannyelvű iskola működött. Ezenkívül Gyulán az 1946/47. tanév elején román gimnáziumot állítottak fel. A szlovák iskolákkal kapcsolatban a cikk szerzője keserűen állapítja meg, hogy "A szlovák iskoláztatás kérdése a magyar nemzetiségi politika legsajátosabb és legfájdalmasabb esete." Kósa János ezzel a megjegyzésével a kitelepítéssel kapcsolatos nehézségekre utal, hiszen 1947 volt a lakosságcsere éve. /A cikk - 1947. március

15-én jelent meg, még a tényleges lakosságcsere megkezdése előtt./ A magyar kormánynak ennek ellenére sikerült 8 szlovák népiskolát felállítania, a békéscsabai szlovák gimnázium tanulóihiány miatt azonban még mindig nem működött. A problémák egyik okát Kósa János abban látja, hogy "Sajnos, a magyarországi szlovákság hivatalos képviselői a kisebbségek kölcsönös likvidálásának csehszlovák javaslatát tették magukévá és a magyar kultuskormány által felállított szlovák iskolákkal szemben a merev elutasítás álláspontjára helyezkedtek."

Az 1947-es augusztusi választások után a politikai életből kiszorult a burzsoázia. 1948-ban a két munkáspárt egyesülése, a nagyarányú államosítások következtében a hatalomért folyó harc végleg a proletariátus javára dőlt el, a népi demokrácia rendszerre proletárdiktaturává fejlődött. Ez a fordulat, valamint az a körülmény, hogy 1948-ban a telepítési akciók befejezéshez közeledtek, lehetővé tette azt, hogy fokozatosan kialakuljanak a szocialista nemzetiségi politika megteremtésének előfeltételei. Ebből a szempontból döntő jelentősége volt az uralkodó osztályok művelődési monopóliuma megtörésének, az iskolák államosításának, a kulturforradalomnak. A fordulat éve után megkezdődött a szocialista nemzetiségi iskolahálózat kiépítése.^{15/}

x x x

A felszabadulás után közvetlenül, a Viharsarokban, az ország egyik legnagyobb szlovák lakossággal rendelkező megyéjében, Békés megyében a munkáspártok már 1945 tavaszán szorgalmazták a helyi szlovák oktatás hálózatának megteremtését. 1945 máju-

sában a békéscsabai Nevelők Szakszervezete szemináriuma keretében Mengyán György középiskolai tanár tartott előadást "A nemzetiségi kérdés új megvilágításban" címmel.^{16/}

A szeminárium résztvevői hozzászólásukban bírálták a múlt rendszer erőszakos asszimilációs politikáját, mely főleg az iskolákon keresztül érvényesült. A Viharsarok 1945 nyarán megjelent számaiban több fontos cikket közölt a nemzetiségi kérdés tárgyköréből, tekintettel a megyében élő, viszonylag nagyobb számú szlovákságra.^{17/} Ezek a cikkek felhívták a figyelmet a kérdés jelentőségére, ugyanakkor óvtak mind a magyar, mind a szlovák nacionalizmus túlzó ítéleteitől és elfogultságától. Juszkó József, a Viharsarok 1945. augusztus 1-én megjelent "Csodák muzeuma" című vezércikkében a Slobodában megjelent cikkekkel polemizál, melyek a múlt rendszer büneiért az egész magyar népet tették felelőssé. Egy másik cikk szerint el kell ismerni a szlovákok kulturális elnyomásának tényét a múltban, de ugyanakkor hangsúlyozta: a régi rendszer a munkásság sokkal nagyobb többségét is elzárta a kultúrától.^{18/} A cikk szerzője Kurunczi Péter arra figyelmeztetett, hogy "Kisebbségi védelem ... csak a demokratikus szabadságjogok, a jogegyenlőség szellemében képzelhető el." Megállapította, hogy "Ezt a levegőt pedig sem ők, sem mi nem szivhattuk tüdőnkbe az elmúlt idők során." Kurunczi Péter szerint a szlovák és magyar dolgozóknak az a feladata, hogy a múltat feledve az új Magyarország felépítésén közösen dolgozzanak, hogy "a demokratikus légkörben a kisebbségi kérdés is megoldást nyerjen."^{19/}

A Kommunista Párt felhívására 1945 júniusában tanácskozásra gyűltek össze a békéscsabai elemi és középiskolák igazgatói,

hogy megbeszéljék a szlovák nyelv tanításával kapcsolatos kérdéseket. Rajtuk kívül még mintegy 20 tanár és tanító vett részt a tanácskozáson.^{20/}

Szintén ugyanebben a hónapban a békéscsabai Nemzeti Bizottság ülésén Gyuska János az MKP nevében javasolta, hogy a békéscsabai iskolákban vezessék be a szlovák nyelvű oktatást, valamint a városban az utcák elnevezéseit szlovákul is tüntessék fel.^{21/}

A Sloboda 1945 nyarán, a nemzetiségi iskolakérdést is felvető cikkeiben tulzós és irreális követeléseket támasztott a fiatal magyar demokráciával szemben - mely a háború utáni helyzetben amúgyis sok gonddal és nehézséggel birkózott -, amikor olyan problémák azonnali, látványos eredményekben is bővelkedő megoldását kérte tőle számon, melyeket a régi rendszer közel száz év alatt sem volt képes rendezni. A Sloboda élesen támadta a magyar kormányt azért, hogy Magyarországon kevés a szlovák iskola, és a magyarországi szlovákság nem rendelkezik saját soraiból kikerülő tanítókkal. 1945 nyarán azonban a fiatal magyar demokrácia még nem volt abban a helyzetben, hogy a régi földesuri - burzsoá rendszer mulasztásait egycsapásra jóvátegye, ennek ellenére nem lebecsülendők azok a kezdeményezések, melyeket a szlovák iskolák problémájának megoldása érdekében kifejtett.

Éppen ezért a Slobodának azon állítása, mely szerint a nemzetiségi politikát illetően a fiatal magyar demokrácia lényeges változások nélkül ott folytatja, ahol a Horthy-rendszer abbahagyta, minden alapot nélkülöz, s nem felel meg a valóságnak.^{22/}

Francisci lelkész tevékenységével, az AFS elnökével kapcsolatban igen találó Gyuska János következő megjegyzése: "Nem látjuk segítségét a reakció okozta kultursérelmek eltakarításánál"^{23/}
A megjegyzés jogos volt, mert Francisci és az általa vezetett klikk csak vádaskodott, de a magyar demokrácia erőfeszítését a nemzetiségi oktatásügy rendezésére nem támogatta, sőt kifejezetten ellene dolgozott.

A Slobodában megjelenő cikkek nem számoltak a háboru utólagos hatásainak következményeként - még a magyar iskolák is igen nagy nehézségekkel küzdöttek, probléma volt a megfelelő tanerő, épület és felszerelés biztosítása. A Front kritikai megjegyzései - mint a későbbi események ezt egyértelműen bebizonyították - valójában nem a problémák rendezésére irányultak, hanem azt a célt szolgálták, hogy az áttelepülés propagálásához szolgáltassanak érveket. A Front ugyanis azt állította, hogy a felszabadulás utáni Magyarország sem biztosítja a szlovákok nemzetiségi jogait, az egyetlen megoldás éppen ezért csak az lehet, hogy a szlovákok "haza" települnek Szlovákiába, s ezáltal egycsapásra megoldódik az anyanyelvű oktatás problémája is.

A demokratikus magyar kormány - annak ellenére, hogy a nemzetiségi kérdés rendezésére irányuló törekvései az Antifasiszta Szlovák Frontja részéről nem sok jóindulattal találkoztak - a Slobodában megjelenő kritikai észrevételeket messzemenően figyelembe vette, s megkezdte a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos rendezlettervezet előkészítését. A rendelet tervezetét a kormány az Antifasiszta Szlovák Frontja szlovák tagozata vezetőinek tanulmányozása céljából kiadta. Miután a Front vezetőinek állásfoglalását

a kormány hosszú heteken át nélkülözte, a 10.030/1945. sz. ME rendelet és ennek végrehajtási utasítása, a 68.800/1945. sz. VKM rendelet csak bizonyos késéssel jelenhetett meg.^{24/} A Slobodában 1945 nyara után megjelenő további cikkek ezt a tényt diszkrétten eltitkolták olvasóik elől.

1945 októbere-novembere után az Ideiglenes Nemzeti Kormány fenti két rendeletének kibocsátása után megkezdődött - a többi nemzetiségi iskolához hasonlóan - a magyarországi szlovák iskolák hálózatának megszervezése. Nagy gondot és nehézséget jelentett, hogy kevés volt a szlovákul jól tudó tanerő, hiányos volt a felszerelés, nem volt tankönyv, épületgondok voltak stb. Azonban a legtöbb problémát mégsem az okozta /hiszen ezeket a problémákat jó szervezéssel igen sokat lehetett volna enyhíteni/, hanem az, hogy az érdekelt szlovák lakosság a kitelepítés napirendre kerülése miatt az esetek nagy részében passzívan viselkedett a létrehozandó szlovák iskolákkal kapcsolatban. Ez volt az oka annak, hogy - bár a kormányzat igen nagy erőfeszítéseket tett - a békéscsabai szlovák gimnázium létrehozása diákhiány miatt nem sikerült. Sem 1945-ben, sem 1946-48 között, hanem csak 1949-ben. Akkor, amikor mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában a hatalomért folyó harcból végső győztesként a proletáriátus került ki, s a telepítés végleg lekerült a napirendről.

x x x

Az 1946 elején megjelenő 330/1946. sz. ME rendelet és az 1200/1946. sz. VKM rendelet abból az elvből indultak ki, hogy a nemzetiségi tanulókat anyanyelvükön kell oktatásban részesíteni.

A körülmények szerencsétlen összejátszása folytán a fenti rendelkezések által előirt beiratkozások a szlovák vidékeken levő iskolákba zömmel 1946 márciusára estek, vagyis arra az időszakra, amikor a Csehszlovák Áttelepitési Bizottság magyarországi propagandatevékenységét megkezdte, s a vele szorosan együttműködő Antifasiszta Szlávok Frontja is erőteljesebb propagandát fejtett ki az áttelepülés érdekében.

A korabeli beiratási jegyzőkönyvek tanúsága szerint az egyes szlovák lakta területeken a nemzetiségi iskolába történő beiratások eredménye igen vegyes volt. Jellemző azonban a konkrét történelmi helyzetre, hogy a legtöbb szlovák lakta településen a nemzetiségi tannyelvű iskola megnyitásához az 1200/1946. sz. VKM rendeletben előirt 15 fős létszám nem volt meg, a nemzetiségi nyelv magyar iskolában történő oktatását is viszonylag kevesen vették igénybe.

1946 nyarán - minthogy az előzetes várakozással szemben jóval kevesebb magyarországi szlovák jelentkezett áttelepitésre, mint amennyire a nacionalista propaganda által felcsigázott csehszlovákiai közvélemény számított - a csehszlovák fél a magyar kormányt a lakosságcsere egyezmény megsértésével vádolta. Ehhez a kampányhoz az Antifasiszta Szlávok Frontja is csatlakozott, s a szlovák iskolákra vonatkozóan különböző sérelmeket tett szóvá. A hivatalos vizsgálatok megállapították, hogy az esetek tulnyomó többségében az Antifasiszta Szlávok Frontja által szóvá tett sérelmek nem feleltek meg a valóságnak. A hatóságok a Sloboda által közzétett sérelmeket is gondosan megvizsgálták.^{25/}

Ezeknek a támadásoknak az éle elsősorban a szlovák vidékeken működő magyar tanítók ellen irányult. Az Antifasiszta Szlovák Frontja a Horthy-rendszer elnyomó kulturpolitikájáért a felelősséget egyoldaluan azoknak az egyszerű néptanítóknak a nyakába varrta, akiknek tulnyomó többsége a felszabadulás után szíves-lélelkel dolgozott az új demokratikus magyar iskolarendszer megteremtéséért. Előfordultak ugyan kisebb-nagyobb törvénysértések a szlovák lakta vidékeken egyes helyi tanügyi hatóságok részéről, ezekben az esetekben azonban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium illetékes osztálya erélyesen és határozottan fellépett a törvényes rendelkezések betartásáért.

Az Antifasiszta Szlovák Frontja igazi célja azonban nem a nemzetiségi politika hibáinak korrigálása volt, hanem az, hogy aktívan közreműködjön a magyarországi szlovákság Szlovákiába történő áttelepítésében. Hogy az áttelepítési propagandához megfelelő érvekkel járuljon hozzá, nem riadt vissza attól sem, hogy - a tényeket rendszerint meghamisítva - műsérelmeket gyártson.

A magyar kormány a magyarországi szlovák iskolák tanerőgönjain - minthogy ebben az időben még kevés volt a szakképzett, a szlovák irodalmi nyelvet jól ismerő szlovák anyanyelvű pedagógus - főleg a szlovákiai, u.n. menekült magyar tanítók munkába állításával igyekezett segíteni, akik a szlovák irodalmi nyelvet jól ismerték. Ezeknek áldozatos munkája nélkül később - a fordulat éve után - sokkal nehezebb lett volna megteremtteni a szocialista nemzetiségi iskolahálózatot, s jelentős érdemük van abban is, hogy ma már a magyarországi szlovák nemzetiség saját soraiból kikerülő, szocialista értelmiséggel rendelkezik. Ezek a tanítók

igen nehéz, sokszor mostoha körülmények között végezték munkájukat, s bizonyára nem lehetett könnyű számukra a szülőföldtől távol, idegen környezetben végzett munka, az, hogy tultegyék magukat azokon a sérelmeken, melyek őket a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos diszkriminációs intézkedések kapcsán érték. A munka, melyet végeztek /a szlovák nyelv és irodalom oktatása/ igen hasznos volt, s jól szolgálta a szlovák-magyar közeledés ügyét.

1947-1948-ban a lakosságcsere következményeként a működő szlovák iskolák tanulólétszáma jelentős mértékben csökkent, sőt egyes helyeken a szlovák iskolák teljesen elnéptelenedtek. 1946 ősze után ugyanis az a sajátos helyzet állt elő, hogy zömmel azok a szlovák szülők iratták be gyermeküket szlovák iskolába, akik áttelepülésre jelentkeztek, az át nem települő szülők többsége a szlovák iskolákkal kapcsolatosan továbbra is tartózkodó álláspont-ra helyezkedett. Korábban az áttelepülő szülők is passzív álláspontra helyezkedtek a szlovák iskolákkal kapcsolatosan. A változás valószínűleg bonyolult és összetett folyamatokra vezethető vissza. Elképzelhető, hogy az Antifasiszta Szlávok Frontján belül, a Franciscival és Horákkal - a békéscsabai kongresszus /1946. július 27-28./ után - szemben álló ellenzék agitációs munkájának is szerepe van abban, hogy pl. Békés megyében a szlovák szülők körében megnövekedett az érdeklődés a szlovák iskolák iránt.^{26/}

/A Viharsarokban megjelent korabeli cikk Szekerkát és Ancsint említi, mint a Front olyan vezetőit, akikkel a demokratikus magyar kormányzat a magyarországi szlovák iskolák kérdésében eredményesen együtt tud működni./^{27/} Azonban ez még mindig nem ad megfelelő magyarázatot arra a kérdésre, hogy miért éppen az áttelepülő szülők voltak azok, akik 1946 ősze után a korábbi idő-

szakhoz viszonyítva jóval nagyobb számban iratták be gyermekeiket szlovák iskolákba.

A magyarázatot valószínűleg abban a megváltozott magatartásban kereshetjük, melyet az Antifasiszta Szlovák Frontja hivatalos vezetése és a Csehszlovák Áttelepitési Bizottság tanúsított 1946 ősze után a magyarországi szlovák iskolák kérdésében. Míg korábban, az áttelepitési propagandahadjáratban, 1946 tavaszán a szlovák lakta településeken tartott nagygyűléseken a Szlovákiából érkező szónokok kategórikusan kijelentették, hogy a magyarországi szlovákságnak nincs szüksége szlovák iskolákra Magyarország földjén, 1946 ősze után előfordult, hogy éppen a CSÁB tagjai kezdeményezték, hogy a szlovák lakta településeken új szlovák iskolákat nyissanak.^{28/} Hogy mi motiválta a CSÁB-nak és az Antifasiszta Szlovák Frontjának - korábbiakhoz képest - ezt a megváltozott magatartását, ma még nem tudjuk pontosan. Elképzelhető, hogy a Szlovákiában 1946 nyarán kibontakozó reszlovakizációs folyamat igen sajátos magyarországi lecsapódásával számolhatunk a kitelepítési akció során. A korabeli csehszlovák sajtó ugyanis tele van panasszal amiatt, hogy a Magyarországról áttelepülő szlovákok szlovák nyelvtudása nem megfelelő, sőt még a magyar nyelvet is előszeretettel használják. Feltehető, hogy a magyarországi szlovák iskolákban történő beiratkozás propagálását a csehszlovák hivatalos szervek a szlovák nemzeti öntudat nacionalista szellemű felébresztésével próbálták összekapcsolni, s hogy az áttelepülő magyarországi szlovákság gyermekei számára a magyarországi szlovák iskolák az áttelepítés küszöbén valamiféle nyelvi "előkészítő tanfolyamként" szolgáltak volna ahhoz, hogy a "tisztá nemzeti szláv" Csehszlovákiába valamivel tökéletesebb nyelvtudással ér-

kezzenek, mint amilyennel korábban rendelkeztek. /Ez persze csak feltevés, mindenesetre tény, hogy korábban maga a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság is kísérletet tett arra, hogy saját rendezésében szlovák nyelvtanfolyamot tartson áttelepülő szlovákok gyermekei számára.^{29/} /Voltak azonban olyan települések is, ahol mind az át nem települő szülők, mind az áttelepülő szülők teljes közönyt tanusítottak a szlovák iskolával szemben.^{30/}

Érthető, hogy azok az iskolák, melyekbe zömmel - vagy nem egy helyen kizárólag - áttelepülő szülők gyermekei iratkoztak be, 1947 áprilisa után, a tényleges lakosságcsere megindulása következtében elnéptelenedtek, de legalábbis a tanulók létszáma igen nagymértékben visszaesett.^{31/} Ez a folyamat 1948-ban is folytatódott, minthogy a magyarországi szlovákok utolsó kitelepülő csoportja csak ezen esztendő decemberében hagyta el Magyarország földjét. Ezeknek a nehézségeknek ellenére 1948-ban már a rendezés előfeltételei is érlelődtek. Döntő jelentősége volt ebből a szempontból a két munkáspárt egyesülésének és az egységes munkáspárt /az MDP/ létrejöttének, annak, hogy 1948-ban hazánkban a népi demokratikus forradalmi átalakulás során létrejött a proletárdiktatúra.

1948-ban a magyar-csehszlovák kapcsolatokban is döntő fordulat következett be, megkezdődött a két népi demokratikus ország közötti internacionalista együttműködés kialakítása. A fordulatot az tette lehetővé, hogy 1948 februárjában a hatalomért folyó harc Csehszlovákiában is a munkásosztály javára dőlt el.

A Februári Győzelem után megteremtődött annak lehetősége, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség ügyét a marxista-leninista

nemzetiségi politika szellemében rendezzék. /Ehhez persze arra is szükség volt, hogy a CsKP a nemzetiségi kérdésben visszatérjen a két világháború közötti időszak internacionalista hagyományaihoz./

Ebben a folyamatban igen fontos lépés volt a szlovákiai magyarok állampolgárságának rendezése. Nosek csehszlovák belügyminiszter 1948 októberében javaslatot terjesztett a csehszlovák kormány elé, hogy a szlovákiai magyarok kapják vissza állampolgárságukat. A kormány elfogadta a belügyminiszter előterjesztését.^{32/}

A csehszlovák kormány nagy jelentőségű döntését, amely elősegítette, hogy a szlovákiai magyarok fokozatosan visszanyerjék emberi és polgári jogukat, Révai József a Szabad Népben 1948. október 17-én megjelent "A magyar-csehszlovák megegyezés útján" cikkében lelkesen üdvözölte. A cikk hangsúlyozta, hogy "A magyar népi demokrácia belső fejlődése, a munkásosztály és a dolgozó parasztság győzelme, a magyar reakció veresége és kiszorulása a hatalomból: - íme, nem utolsósorban ez vezetett arra, hogy a szlovákiai magyarok visszakapják emberi, polgári, nemzeti jogukat." /Révai József/^{33/}

Révai nagy fontosságú cikke a továbbiakban a magyarországi szlovák iskolák ügyével foglalkozott. A következő problémákat vetette fel: Gondoskodtak-e a megfelelő szervek arról, hogy a magyarországi szlovákok anyanyelven történő oktatása kellőképpen megvalósuljon? Nem jogos-e a szlovákok panasza középiskolák hiányáról? Nem érvényesül-e helyenként a hatóságok részéről kényszer

azon szlovák szülők felé, akik nem magyar iskolába akarják adni gyermeküket? Révai véleménye szerint ezt mind meg kell vizsgálni és intézkedni kell, hogy a magyarországi szlovákoknak ne legyen okuk panaszra!

1948 novemberében Békéscsabán szlovák szülői értekezletet tartottak, melynek fő előadója Ortutay Gyula kultuszminiszter volt. Ortutay beszédének fő témája a magyarországi szlovákok iskoláztatási jogaival kapcsolatos problémák tisztázása volt. A szónok véleménye szerint: "A mi hibánk az volt, hogy a magyarországi szlovákság nemzetiségi iskoláit eddig nem emeltük teljesen arra a fokra, amelyet a magyar iskolák már elértek, s arra sem törekedtünk eléggé, hogy világosan megmondjuk: a nemzetiségi iskolák elvégzése az életben semmilyen hátránnyal nem jár. A szlovákok hibája az, hogy elterjedt és még ma is terjed az a szoviszta agitáció, amely azt akarja elhíttetni a magyarországi szlováksággal, hogy aki szlováknak vallja magát és gyermekeit szlovák iskolába járattja, azt akarata ellenére is kitelepitik."^{34/}

Révai fent említett cikke, majd a békéscsabai szlovák szülői értekezlet Csehszlovákiában igen kedvező és pozitív visszhangra talált. 1948 decemberében Siroky csehszlovák miniszterelnök-helyettes az MTI tudósítójának adott nyilatkozatában nagyra értékelte azokat az erőfeszítéseket és kezdeményezéseket, melyeket az MDP a magyarországi szlovák iskolákkal kapcsolatosan kifejtett, mert véleménye szerint ez "... komoly bizonyítéka annak, hogy az MDP és a magyar demokrácia kormánya őszintén felszámolja a régi rendszer nemzeti gyűlölségét és elnyomását jellemző politikájának maradványait. Ez mindkét oldalon hozzájárul a nacionalista elő-

ítéletek megszűnéséhez." ^{35/} A nyilatkozat további részében bejelentette, hogy Csehszlovákiában a közeljövőben magyar iskolákat nyitnak, magyar ujságokat adnak ki, s magyar kulturegyesületet hoznak létre.

Összegzésként megállapítható, hogy 1945-1948 között a magyarországi szlovákok kitelepítése volt az a legfontosabb gátló tényező, mely megnehezítette, hogy a magyarországi szlovák iskolahálózat megteremtésére irányuló szándékok sikerrel járjanak. Döntő változás ezen a téren csak akkor következik be, amikor mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában a szocializmus erői végleg kiszorították a burzsoáziát a hatalomból, s az internacionalista kapcsolatfelvétel következtében a teelepítés egyszer s mindenkorra lekerült a napirendről. A proletárdiktatura létrejötté, az iskolák államosítása, az uralkodó osztályok művelődési monopóliumának megtörése pedig lehetővé tette azt, hogy a fordulat éve után megkezdődhessen a szocialista nemzetiségi iskolahálózat kiépítése - ennek keretén belül szlovák iskolák, kollégiumok, középiskolák - létesítése.

VII. fejezet

J e g y z e t e k

1. Kormányrendelet biztosítja a nemzetiségek teljes szabadságát = Szabad Nép, 1945. augusztus 4.
2. Nevelésügyünk husz éve. 1945-1964. Tankönyvkiadó, Budapest. 1965. Lásd Simon Gyula irását: A köznevelés fejlődésének néhány sajátossága, 36-37. old.
3. Lásd uo. 36-37. old.
4. Teljesítjük a délmagyarországi szlávok kívánságait = Népszava, 1946. január 11.
5. Magyar Közlöny, 1946. február 20. 42. sz.
6. Lásd uo.
7. Lásd a 74.117/1946. VKM sz. ügyiratot.
8. Az egyik legjellemzőbb példa erre vonatkozóan a békéscsabai szlovák gimnázium esete, lásd 29.035/1946. sz. VKM ügyiratot.
9. 29.035/1946. sz. VKM ügyirat.

Az ügyirat helységenként sorolja fel /1946 eleji állapotot rögzítve/ a nemzetiségi iskolákat:

Délszláv iskolák

Pécsi tankerületi főigazgatóság területén

1. Alsószentmárton	6. Kökény
2. Áts	7. Lippó
3. Belvárdgyula	8. Lothárd
4. Kázád	9. Magyarsarlós
5. Kátoly	10. Mohács-Belváros

11. Mohács-Alsókanda	27. Csikéria
12. Mohács-Felsőkanda	28. Csikéria-Széchenyi telep
13. Monyoród	29. Felsőszentiván
14. Nagykozár	30. Gara
15. Németi	31. Gara-György-puszta
16. Olasz	32. Hercegszántó rk.
17. Pécsudvard	33. Hercegszántó gör.k.
18. Pogány	34. Katymár
19. Püspökmárok	35. Tompa-Csajkás-sor
20. Szalánta	36. Vaskut
21. Szemely	37. Felsőszentmárton
22. Szőkéd	38. Lakócsa
23. Versend	39. Potony
24. Bácsalmás	40. Szentborbás
25. Bácsbokod	41. Tótujfalu
26. Csávoly	

Szombathelyi főig. területén

/1946. február 7-i helyzet/

43. Rábatótujfalu	
44. Szakonyfalu	
45. Alsószölnök	
46. Felsőszölnök	/vend/
47. Apátistvánfalva	"
48. Permise	"

Székesfehérvári tanker. főig. területén

49. Medina	/szerb/

Szlovák tanítási nyelvű népiskolák

/1946. február 7-i helyzet/

Szegedi tankerületi főigazgatóság területén

1. Kiskirályság
2. Tótkomlós
3. Ambrózfalva /Békéscsaba-Beliczay-majorban
4. Csanádalberti a szlovák nyelvet tanítják/
5. Nagybánhegyes
6. Nagykopáncs
7. Pítvaros
8. Szarvas-Ezüstszőlő

Budapest-vidéki tankerületi főigazgatóság területén

9. Perbál
10. Csobánka

Szlovák középiskolák

1. Tótkomlós /polgári/
2. Békéscsaba /gimnázium/ nem működik

Román tanítási nyelvű népiskolák

1. Kétegyháza
2. Kétegyháza - Vengyelpusztá
3. Battonya

Debreceni tankerületi főigazgatóság területén

1. Méhkerék

/A kimutatásban nem szerepelt a debreceni tankerületi főigazgatóság területén működő többi nemzetiségi iskola, miután a kimutatás elkészítésének idejére az erre vonatkozó jelentés a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba még nem érkezett meg. Ezen a területen kb. 4 román iskola működött./

10. Nemzetiségi anyanyelvű nép- és középiskolák nyílnak meg az országban = Szabad Nép 1946. április 3.
11. A sajtóközlemény - feltehetően külpolitikai szempontok miatt, hiszen ebben az időben javában folyt a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság propagandamunkája a magyarországi szlovákok között - nem említette, hogy a békéscsabai szlovák gimnázium a gyakorlatban nem működik, annak ellenére, hogy volt tanári kara, s kinevezett igazgatója. A kortársak előtt azonban ez a tény ismert volt, mivel a magyar sajtóban más alkalommal megjelenő cikkek megírták, hogy diákhány miatt nem működik a békéscsabai szlovák gimnázium. /Pl.: Három tanuló jelentkezett, egyelőre nem nyílik meg a csabai szlovák gimnázium = Vihar-sarok, 1945. november 14., és Diákhány miatt nem működik a békéscsabai szlovák gimnázium. A szláv Antifasiszta Front vezetői is magyar iskolába járatják gyermekeiket = Szabad Szó, 1946. április 13./
12. Tizenöt szülő kívánságára tantárgyként tanítják a nemzetiségi nyelvet = Esti Szabad Szó, 1946. április 3.

13. Nemzetiségi iskolák Magyarországon. Irta: Kósa János
= Uj Magyarország, 1947. március 15.
14. Ezért vallotta a délszlávok egy része magyarnak magát
1946 tavaszán, a magyarországi délszlávok összeírása
során, lásd a 42.188/1946. VKM. sz. ügyiratot.
15. A szocialista nemzetiségi iskolaszervezetnek az 1950-es
évek elején elért eredményeit jól szemlélteti az 1950-es
évek első átfogó felmérése. "Az 1955-56. tanévben 43 nem-
zetiségi óvodában, 300 általános iskolában, 3 általános
gimnáziumban, 3 tanítóképzőben, a szegedi Pedagógia Főis-
kola 3 nemzetiségi tanszékén, valamint a budapesti Eötvös
Lóránd Tudományegyetem német, román, szláv tanintézetében
folyt nemzetiségi oktatás, illetve nemzetiségi nyelvű pe-
dagógusképzés. A nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulók
anyanyelvi oktatásának megkönnyítésére 7 nemzetiségi álta-
lános iskolai diákotthon működik: Gyulán román, Békéscsabán,
Szarvason, Budapesten és Sátoraljaujhelyen szlovák, Pécsen
és Budapesten délszláv." /Kovács Péter: Nemzeti kisebbsé-
geink oktatásügyéről = Köznevelés, 1956. augusztus 15-i,
16. sz. 315.1./
16. Magyarul és szlovákul vitatták meg a nemzetiségi kérdést
a békéscsabai nevelők = Viharsarok, 1945. május 26.
17. A magyar-szlovák együttműködésről = Viharsarok, 1945.
június 6. /Irta: Kurunczi Péter/
Két hozzászólás a magyar-szlovák kérdéshez = Viharsarok,
1945. június 9.

Beszéljünk nyíltan /Irtá/ Gyuska János = Viharsarok,
1945. június 20.

Csodák muzeuma /Irtá/ Juszkó József = Viharsarok,
1945. augusztus 1.

18. A magyar-szlovák együttműködésről = Viharsarok,
1945. június 6. /Irtá/ Kurunczi Péter

19. Lásd uo.

20. Tervezet a szlovák nyelv tanításáról = Viharsarok,
1945. június 30.

21. Bevezetik a szlovák nyelvet a békéscsabai iskolákban,
magyar-szlovák utcatáblákat kapunk = Viharsarok,
1945. június 23.

22. Hriech reakcie = Sloboda, 1945. június 23.

23. Beszéljünk nyíltan /Irtá/ Gyuska János = Viharsarok,
1945. június 20.

24. 79.565/1945.VKM sz. ügyirat

25. Lásd a 76.993/1946. sz. VKM és a 76.647/1946. VKM. sz.
ügyiratokat.

26. Lásd a 97.084/1946. sz. VKM ügyiratot.

27. Francisciék ellenezték, az AFS demokratái helyeslik a
csabai szlovák iskola megszervezését = Viharsarok,
1946. augusztus 28.

28. Lásd a 130.270/1946. sz. VKM ügyiratot.

29. Lásd a 71.250/1946. sz. VKM Ügyiratot. /Ez az ügyirat 1946 júniusában készült, amikor a CSÁB - és ennek határára az AFS - még azt hangoztatta, hogy a magyarországi szlovákoknak nincs szükségük arra, hogy a magyar állam költségén kapjanak iskolákat./
30. Ez volt a helyzet pl. Szarvason /Lásd a 43.673 sz. VKM ügyiratot/.
31. Pl. a békéscsabai szlovák iskola 1946 őszén mintegy 500 fős tanulólétszámmal kezdte meg tevékenységét, minthogy azonban 1947 őszére ennek több mint fele kitelepült Szlovákiába, a tanulók száma 217-re csökkent. /Lásd: A békéscsabai szlovákok gyermekei szlovákul tanulnak, 217 tanuló látogatja a Petőfi utcai szlovák általános iskolát = Vihar-sarok, 1947. október 29. S.M. cikkiró/ 1948-ban az iskola bezárta kapuit. A tanítás a lakosságcsere befejeződése után, 1949. február 7-től folytatódott. Az 1948/49. tanévben 139 diák kapott bizonyítványt a békéscsabai szlovák általános iskolában.
32. A csehszlovák kormány döntése: Visszanyerik állampolgárságukat a csehszlovákiai magyarok = Szabad Nép, 1948. október 13.
33. A magyar-csehszlovák megegyezés útján /irta/ Révai József = Szabad Nép, 1948. október 17.

34. "Magyarországon senkit sem érhet sérelem nemzetiségi jogaihoz való ragaszkodása miatt" Ortutay kultuszminiszter beszéde a magyarországi szlovákok iskoláztatási jogairól = Szabad Nép, 1948. november 5.
35. Magyar iskolák, ujságok, kulturegyesületek Csehszlovákiában. Siroky csehszlovák miniszterelnökhelyettes nyilatkozata = Délmagyarország, 1948. december 11.

VIII. fejezet

A magyar-csehszlovák kapcsolatok konszolidációjának utján: az internacionalista együttműködés kezdetei. 1948: a lakos- ságcsera befejezésének éve

Az 1947-es augusztusi országgyűlési választások után a hatalomból kiszorult a burzsoázia, Döntő vereséget szenvedtek azok az erők, amelyek a nemzeti kérdésben a nacionalizmus és a sovinizmus politikáját képviselték. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy a magyar népi demokrácia és a szomszédos népi demokráciák közötti kapcsolatfelvétel folyamata jelentős mértékben felgyorsuljon. A kortársak tisztában voltak azzal, hogy a kapcsolatfelvétel, a szoros baráti együttműködés kialakítása a nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából is nagy jelentőséggel bír.

Dinnyés Lajos miniszterelnök 1947. október 7-én a parlamentben új kormánya programjának ismertetésekor elismerően nyilatkozott a román Groza kormány nemzetiségi politikájáról, amely a magyar nemzetiség nemzetiségi jogait következetesen biztosítja.^{1/} A csehszlovák-magyar kapcsolatok alakulásával kapcsolatosan megjegyezte, hogy az együttműködés legfőbb akadályát még mindig a szlovákiai magyarság rendezetlen sorsa jelenti. A miniszterelnök bejelentette, hogy a magyar kormány képviselői a békeszerződés 5. cikkelye alapján tárgyalni fognak a csehszlovák kormány képviselőivel, s ezek a tárgyalások lesznek hivatottak a szlovákiai magyarság sorsának elrendezésére. Az előző fejezetben már utaltam arra, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség sorsának alakulásában,

a csehszlovák-magyar kapcsolatok történetében a csehszlovákiai proletáriátus 1948-as Februári Győzelme hozta meg a döntő fordulatot. Ezt megelőzően már korábban sor került a magyar és a többi szomszédos népi demokrácia közötti kapcsolatfelvételre, a szoros baráti együttműködés megteremtésére, amely a magyar-csehszlovák kapcsolatok konszolidációjának folyamatára is pozitív hatást gyakorolt.

A magyar és szomszéd népek közötti barátság és együttműködés jelentőségével a magyarországi nemzetiségek politikailag legöntudatosabb képviselői kezdettől fogva tisztában voltak. 1947. november 5-én Rob Antal délszláv nemzetiségű képviselő, a Kommunista Párt tagja országgyűlési felszólalásában állást foglalt a magyar-jugoszláv baráti együttműködés mellett.^{2/} Beszédét szerb és magyar nyelven mondotta el, ezzel is jelképezve, hogy a magyar nemzetiségi politika történetében új korszak kezdődött; a magyar történelemben először fordult elő, hogy délszláv nemzetiségű képviselő anyanyelvén szólalt fel a magyar parlamentben.

A magyar és szomszéd népi demokráciák közötti kapcsolatfelvétel folyamatában a magyar külpolitika aktív és kezdeményező szerepet játszott. A magyar parlament 1947. december 5-én tárgyalta az 1947. október 15-én Belgrádban aláírt magyar-jugoszláv kulturális egyezmény becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot. Molnár Erik külügyminiszter a törvényjavaslat vitájában felszólalásában hangsúlyozta, hogy a magyar kormány egyik legfontosabb feladatának azt tartja, hogy "Magyarország és a szomszédos népi demokráciák között minél messzebbmenő gazdasági, kulturális és

politikai együttműködést hozzon létre. Ennek a programnak a megvalósításában fontos lépés a magyar-jugoszláv egyezmény megkötése." ^{3/} A külügyminiszter azt is elmondotta, hogy a magyar nemzetiség Jugoszláviában élvezzi a legteljesebb nemzetiségi, polgári és politikai egyenjogúságot. A magyarországi délszlávok nevében Rob Antal az egyezménynek különösen azt a pontját üdvözölte, amely a Jugoszláviában élő magyar és a Magyarországon élő délszláv nemzetiség kulturális és közművelődési tevékenységének elősegítéséről szól. ^{4/}

1947. december 8-án Budapesten magyar-jugoszláv barátsági és együttműködési egyezményt irtak alá. Az egyezmény becikelyezéséről szóló parlamenti vitában Gyöngyösi János volt külügyminiszter 1948. január 13-án tartott előadói beszédében kifejezte meggyőződését, hogy a szerződés "kétségtől ösztönzőleg és jótékonyan fog kihatni a többi szomszédunkkal kiépítendő barátság és hasonló szellemű szerződés létrehozására, valamint egyéb problémáinak megoldására is, és itt elsősorban a más állam területén élő magyar nemzetiségű polgárok helyzetére gondolok" ^{5/} A vitában több hozzászóló hangsúlyozta, hogy a magyar-jugoszláv szerződés megkötése azáltal vált lehetővé, hogy a magyar népi demokrácia képes volt leszámolni azokkal az erőkkel, amelyek a nemzeti kérdés^{ben} a nacionalizmus politikáját képviselték. Révai József megállapította, hogy "Két olyan államszövetkezik egymással, amelyekben a munkások, a parasztok és a dolgozó értelmiség vették kezükbe a hatalmat." ^{6/}

A szomszédos népi demokráciákkal történő kapcsolatfelvétel folyamatában a következő jelentős állomás az 1947. november

25-én Bukarestben aláírt magyar-román kulturális egyezmény volt. 1948. január 30-án Ortutay Gyula kultuszminiszter az egyezmény becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat vitájakor a parlamentben az egyezmény jelentőségét legfőképp abban látta, hogy az hozzájárul a kelet-európai népek közötti baráti együttműködés megszilárdulásához, és elősegíti a nemzetiségi kérdés megoldását is.^{7/} A kultuszminiszter véleménye szerint az egyezmény nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a romániai magyarok és a magyarországi románok könnyebben kielégíthessék kulturális igényeiket. A vita több résztvevője elismeréssel szólt a román népi demokratikus állam nemzetiségi politikájáról is.^{8/}

A román-magyar kulturális megállapodást 1948. január 24-én a Budapesten aláírt román-magyar barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés követte. A szerződés parlamenti vitájában Molnár Erik külügyminiszter hangsúlyozta, hogy "a Román Népköztársasággal kötött barátsági szerződésünk további lépést jelent azon az uton, amelynek első állomását a Jugoszláviával aláírt barátsági szerződés jelzi."^{9/} A vita résztvevői egyetértettek abban, hogy a román-magyar barátsági szerződés jelentős mértékben hozzájárul a dunai népek békepolitikájának megszilárdulásához. A felszólalók kifejezték meggyőződésüket, hogy a népi demokratikus Magyarország helye a Szovjetunió és a többi népi demokratikus ország oldalán, a béke és haladás erőinek táborában van.

Magyar-csehszlovák viszonylatban a kapcsolatfelvételre valamivel később került sor, mert a nemzetiségi kérdés miatti elmentések, a csehszlovákiai magyarság rendezetlen sorsa sokáig

akadályozta az együttműködés megteremtését. 1948-ban azonban a csehszlovák-magyar kapcsolatokban is döntő fordulat következett be. Ennek legfőbb feltételét az a fejlődés teremtette meg, melynek során mindkét ország a szocializmus útjára lépett. 1948 februárjában a hatalomért folyó harc Csehszlovákiában is a munkásosztály javára dőlt el, s ez megteremtette az alapot a szlovákiai magyar nemzetiség helyzetének alapvető megváltozásához.

A szlovákiai magyarság Magyarországra történő áttelepítése 1948. szeptember 30-án megszűnt.^{10/} A lakosságcsere ezzel gyakorlatilag véget ért, bár azoknak a szlovákoknak a kitelepítése, akik az Antifasiszta Szlávok Frontja, illetve később a Szlávok Szövetsége propagandájának hatására végig kitartottak a kitelepülés gondolata mellett, csak 1948 december közepén fejeződött be.^{11/}

A kitelepítési akcióra vonatkozóan pontos adatokkal nem rendelkezünk. Juraj Zvara adatai szerint a lakosságcsere akció során 73 273 magyarországi szlovák települt át Szlovákiába, míg Csehszlovákiából 68 407 magyart telepítettek át Magyarországra.^{12/} Nem tudjuk azonban, hányan települtek át a hivatalos, tényleges lakosságcsere akció keretein kívül. A szlovákiai magyarok esetében ez igen tekintélyes szám lehet, miután egyes helyi hatóságok már 1945 nyarán megkezdték a magyarok kiutasítását, ezenkívül - főleg a csehországi határszélekre történő kényszertelepítések idején - ezrek kényszerültek arra, hogy szülőföldjükről menekülésszerűen távozzanak. A magyar nemzetiség érzékeny veszteséget szenvedett azáltal is, hogy értelmisége nagymértékben meggyengült annak következtében, hogy számos magyar értelmiségi és pedagógus szintén távozásra kényszerült.

A magyarországi szlovákok közül senki sem kényszerült arra, hogy szülőföldjéről menekülésszerűen távozzon, miután velük szemben nem érvényesült az adott időszakban olyan jogfosztó nemzetiségi politika, mint amilyen a szlovákiai magyarságot sújtotta. A magyarországi szlovákok kitelepülési akcióját semmiféle történelmi szükségszerűség nem indokolta, miután a felszabadulás után kezdettől fogva a magyar dolgozókkal egyformán részesültek a demokratikus fejlődés vívmányaiból. A magyarországi szlovákok kitelepítését nem a magyar demokrácia kezdeményezte. A kitelepítési akció nagymértékben megakadályozta, hogy a magyarországi szlovákok számára biztosított nemzetiségi jogok a mindennapi élet gyakorlatában következetesen érvényesüljenek. Ahhoz, hogy a magyarországi szlovákok számára a nemzetiségi jogokat következetesen biztosítani lehessen, arra volt szükség, hogy a kitelepítés egyszer s mindenkorra kerüljön le a napirendről. A legfontosabb feltételt ehhez a szocializmus erőinek magyarországi és csehszlovákiai győzelme, a magyar-csehszlovák kapcsolatok 1948-ban elkezdődő konszolidációja, az internacionalista együttműködés létrejötte teremtette meg.

A Szlávok Szövetsége az alapvetően megváltozott történelmi helyzetben is azt hirdette, hogy a nemzetiségi kérdés legideálisabb megoldása a kitelepülés. A Szlávok Szövetsége 1947 októberében jött létre az akkor megszűnt Antifasiszta Szlávok Frontja helyett. Valójában csak az elnevezés változott, mert a Szlávok Szövetsége ugyanazt a politikát folytatta, mint az Antifasiszta Szlávok Frontja. A Szlávok Szövetsége azonban nem hagyhatta figyelmen kívül a szocializmus erőinek magyarországi és csehszlovákiai előretörését, számolnia kellett a magyarországi szlovák

kommunisták megnövekedett befolyásával, s azzal, hogy a kitelepítési akció a végéhez közeledett. A Szlávok Szövetsége kerülte az Antifasiszta Szlávok Frontjára jellemző nyílt, szélsőséges, magyarellenes nacionalizmust, a Fronthoz képest lojálisabb magatartást tanúsított a népi demokratikus magyar állammal szemben, s a Magyarországon maradó szlovákokkal kapcsolatosan, a változó időknek megfelelően a szocializmus jelszavait is hangoztatta. Legfőbb erejét azonban továbbra is a kitelepülési akció propagálására koncentrált. Azt hirdette, hogy a magyar és csehszlovák népi demokratikus állam közötti jóbarátság érdekei azt követelik, hogy a kitelepítési akciót minél tökéletesebben hajtsák végre.^{13/} A Szlávok Szövetsége lapjának, a Slobodának az érdeklődése főleg a kitelepítés ügyére irányult egészen addig, míg 1948 decemberében a kitelepülő magyarországi szlovákok utolsó csoportja el nem hagyta Magyarország területét.

A kitelepítés befejeződése után a Szlávok Szövetsége és lapja, a Sloboda beszüntette tevékenységét. Ezzel az aktussal saját maga mondott ítéletet önnön tevékenysége fölött, mintegy dokumentálva, hogy nem hajlandó vállalni a Magyarországon maradó szlovák dolgozók érdekeinek képviselését. A kitelepítés befejeződése után megteremtődtek a feltételei annak, hogy egy olyan új szlovák társadalmi és politikai szervezetet hozzanak létre, mely alkalmas a magyarországi szlovákok érdekeinek igazi képviselésére, s a szlovák dolgozókat többé nem a nacionalista szellemű nemzeti elkülönülés jegyében neveli, hanem a párt eszmei és politikai vezetése alatt a magyar és szlovák dolgozók összefogásának ügyét képviseli. Az új szlovák szervezet megteremtésében a kezdeményező

szerepet azok a szlovák kommunisták játszották, akik a hatalomért folyó harc és a kitelepítés idején válllvetve küzdöttek magyar elvtársaikkal a reakció és a sovinizmus ellen.

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének első, alapító kongresszusa 1948. december 19-én ült össze.^{14/} A kongresszus a szövetség elnökévé Hirka Jánost, az alföldi munkásmozgalom ismert harcosát választotta meg, Boldoczky János lett a főtitkár. Hirka János kongresszusi megnyitó beszédében kijelentette, hogy a Szlovák Szövetsége - miután tevékenységét elsősorban a kitelepítés végrehajtására koncentrált - nem volt alkalmas a magyarországi szlovák dolgozók érdekeinek igazi képviselőjére. Hirka János beszédében nyomatékosan hangsúlyozta, hogy "A mi célunk nem áttelepülni, hanem munkához fogni és a magyar dolgozókkal kéz a kézben munkálkodni közös hazánk felvirágoztatásán."

A kongresszuson elfogadott program kimondotta, hogy a magyarországi szlovákok Magyarországot tekintik hazájuknak, s a magyar dolgozókkal közösen kívánják felépíteni a szocializmust. Ez egyáltalán nem mond ellent annak, hogy a magyarországi szlovákok öntudatosan vállalják szlovák nemzetiségüket, ápolják nyelvüket, sajátos kulturájukat. A program sikraszállt a magyar és csehszlovák dolgozó nép közötti minél szorosabb baráti kapcsolatok megteremtéséért.

A kitelepítés befejeződése, a csehszlovákiai magyarok kérdésének rendeződése az utolsó akadályt is elhárította a magyar-csehszlovák együttműködés megteremtésének útjából.^{15/}

1948 novemberében az 1938 előtt csehszlovák állampolgársággal bíró magyarok - ha nem vétettek a köztársaság ellen - visszakapták állampolgárságukat. 1949. március 10-én megalakult a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregylete. 1948. december 5-től megjelent az Uj Szó, a Szlovák Kommunista Párt magyar nyelvű lapja, kezdetben hetilapként, később, 1949. május 1. után napilapként. A magyar lakta területek 68 helységében 68 iskolában párhuzamos magyar osztályt létesítettek, a pozsonyi egyetem bölcsészkarán a magyar tanszék újból megkezdte tevékenységét. Megindult a magyar sajtótermékek csehszlovákiai terjesztése is, engedélyezték a Szabad Nép, a Népszava, a Világosság című lapok csehszlovákiai forgalomba hozatalát. 1948 novemberében csehszlovák-magyar gazdasági és kulturális társaság alakult, amely eredményes tevékenységet fejtett ki a két nép közötti barátság ápolása érdekében.

A kapcsolatfelvétel folyamata jelentős mértékben felgyorsult, sor kerülhetett a két szomszédos népi demokrácia közötti internacionalista együttműködés megteremtésére. E folyamat jelentős állomása volt a magyar-csehszlovák barátsági és kölcsönös segélynyújtási egyezmény, melyet 1949. április 16-án irtak alá Budapesten a magyar és csehszlovák állam képviselői.^{16/}

A magyar parlament a magyar-csehszlovák barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést 1949. június 15-én vitatta meg. Andics Erzsébet előadói beszédében^{17/} kiemelte, hogy a csehszlovák-magyar szerződés fontos láncszeme azoknak a barátsági szerződéseknek, melyeket a szomszédos népi demokratikus államokkal kötött a népi demokratikus Magyarország, s amelyeknek

középpontjában a Szovjetunióval kötött barátsági szerződés áll.^{18/}
A felszólalók valamennyien egyetértettek abban, hogy a szerződés hozzájárulást jelent a béke és haladás ügyéhez, mert a népi demokratikus országok egységét erősíti az imperializmus erőivel szemben. Gyöngyösi János felszólalásában ezt következőképpen fogalmazta meg: A szerződés "Európai, sőt világpolitikai jelentőséget nyer azzal, hogy szervesen illeszkedik a Szovjetunió és a népi demokráciák szövetségi rendszerébe és hogy igen fontos láncszeme annak az eszmeileg és tartalmilag felzárkózó frontnak, amelynek zászlajára egyrészt a haladás, másrészt a béke van felírva. A haladás a szocializmus irányában, a béke az új világ felépítésére: az alkotó munkához szükséges a béke."^{19/} A felszólalók nagy jelentőséget tulajdonítottak az új magyar-csehszlovák szerződésnek a nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából is. Balogh István hozzászólásában kifejezésre juttatta meggyőződését, hogy "Ennek a szerződésnek a szelleme kétségtelenül kihat majd a két szerződő fél politikai, társadalmi és gazdasági életének minden terére, tehát a Magyarországon élő szlovák és a Csehszlovákiában élő magyar népcsoportok kulturális, gazdasági és társadalmi életére is."^{20/} A magyarországi szlovákok nevében Boldoczky János üdvözölte az egyezményt.^{21/}

Az ugynevezett Csorba-tói egyezmény 1949 júliusában^{22/} végleg rendezte a Magyarország és Csehszlovákia között függőben lévő pénzügyeket, amelyek a háború előtti gazdasági és pénzügyi kapcsolatokból, a békeszerződésből, valamint a lakosságcsere egyezményből következtek. A magyar-csehszlovák kapcsolatok történetében véget ért egy nehéz, súlyos ellentmondásokkal terhes időszak, hogy

átadja helyét egy olyan új történelmi korszaknak, amely mindenfajta kizsákmányolás és elnyomás felszámolásával, a szocialista társadalom megvalósításával a nemzetiségi kérdésmegoldására olyan kedvező lehetőségeket kínál, amilyenek eddig történelmünkben még nem voltak és kizsákmányoló társadalmakban soha nem is lehettek.

A magyar népi demokrácia haladó nemzetiségi politikája győzött. Az 1949. évi XX. törvénycikk, a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, amelyet 1949. augusztus 20-án fogadott el a magyar Országgyűlés, kimondja: "A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét." /VIII. fejezet. 49. § /3/ bekezdés./ A törvényjavaslat országgyűlési vitájában Mihályfi Ernő 1949. augusztus 17-i felszólalásában hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy a magyar népi demokrácia nemzetiségi politikája a szovjet nemzetiségi politika példáját tartja szem előtt, mert véleménye szerint "Ez az az együttélési törvény, amely fellendíti a népek sajátos nemzeti kultúráját, amely eltünteti a kölcsönös bizalmatlanság érzését, amely kifejleszti a kölcsönös barátság érzését és véglegesen megalapozza a népek igazi testvéri együttműködését."^{23/}

1945-1948 között a rendkívüli nehézségek és akadályok ellenére is megteremtődtek a nemzetiségi iskolahálózat alapjai. Az Országgyűlés 1949. december 20-i ülésén Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter újabb fejlődésről adhatott számot. "Itt említhetem meg" - mondotta a miniszter -, "hogy mindent megteszünk a nemzetiségi oktatásügy fejlesztésére is. Bentlakásos kollégiumokat szerveztünk, az oktatás minden lehetőségét,

a kellő tanszemélyzetet is megadtuk, és igen jelentős költségkihatásu nemzetiségi tankönyvek kiadását is vállaltuk, és ezek a tankönyvek rendelkezésre állnak már a legtöbb területen nemzetiségi iskoláink növendékei számára."^{24/} Fábián László az Országgyűlés ugyanezen ülészakán a népművelési minisztérium költségvetési vitájának keretében^{25/} arról számolt be, hogy a nemzetiségek népművelési munkája milyen állami támogatásban részesül. Elmondotta, hogy nyelvtanfolyamokat szerveztek a nemzetiségi dolgozók számára, hogy elsajátítsák az irodalmi nyelvet, a nemzetiség lakta megyékben bázisközségeket jelöltek ki a nemzetiségi kulturmunka fellendítése érdekében. Fábián László ezenkívül még azt is elmondotta, hogy a nemzetiségi területeken lévő kulturházakat újjáépítik, a nemzetiségi népművelési munkában jelentős szerepet játszanak az ugynevezett kulturautók is.

VIII. fejezet

J e g y z e t e k

1. 1947. október 7. Dinnyés Lajos miniszterelnök kormányprogramjából = Országgyűlési Napló 1947. I. köt. 4. ülés 46. hasáb.
2. 1947. november 5. Rob Antal /KP/ hazai délszláv képviselő szerb és magyar nyelvű felszólalása a kormány részére rendelkezések kibocsátására adott felhatalmazás meghosszabbításáról szóló vitában a jugoszláv-magyar együttműködésről = Országgyűlési Napló 1947. köt. 16. ülés, 800-807. hasáb.
3. 1947. december 5. Molnár Erik külügyminiszter felszólalása a magyar-jugoszláv kulturális egyezmény becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor = Országgyűlés Naplója 1947.-51. 2. köt. 27. ülés, 97-98. p.
4. 1947. december 5. Rob Antal /KP/ képviselő felszólalása ld. ugyanott 95-97. hasáb.
5. 1948. január 13. Gyöngyösi János előadó /KG/ felszólalása az 1947. december 8-án Budapesten aláírt magyar-jugoszláv barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor = Országgyűlés Naplója 1947-51. 2. kötet 34. ülés 367-370. hasáb.
6. 1948. január 13. Révai József /KP/ képviselő felszólalása ld. ugyanott 374-384. hasáb, 34. ülés.
7. 1948. január 30. Ortutay Gyula kultuszminiszter felszólalása a magyar-román kulturális együttműködésről szóló törvényja-

vaslat tárgyalásakor /az egyezményt 1947. november 25-én Bukarestben irták alá/ Országgyűlés Naplója 1947-51. 2.

kötet 531-532. hasáb 38. ülés.

8. Pl. Barcs Sándor /KG/ képviselő ugyanott 512-517. hasáb.

9. 1948. február 5. Molnár Erik külügyminiszter felszólalása a magyar-román barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés tárgyalásakor = Országgyűlés Naplója 1947-51. 2. kötet. 40. ülés 676-678. hasáb.

10. Csanda Sándor: Hidak sorsa. SVKL. 1965. 256. oldal.

11. Pred novymi ulohami Napisal Juraj Pribojsky = Sloboda, 1948. december 18.

12. Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában. Bratislava, Politikai Könyvkiadó, 1965. 36. oldal.

13. Co bude s presidlovaním? = Sloboda, 1948. július 30.
Teraz alebo nikdy = Sloboda, 1948. szeptember 10.

14. Historicky medznik v zivote Slovákov v Madarsku = Nasa Sloboda 1949. január 14.

15. Ld. Horváth Márton felszólalását a csehszlovák-magyar barátsági szerződés tárgyalásakor = 1949. június 15. 5. ülés Országgyűlés Naplója, 1949. I. kötet. 72-80. hasáb.

16. Ma délben ünnepélyesen aláírják a magyar-csehszlovák és kölcsönös együttműködési egyezményt = Szabad Szó 1949. április 16.

17. 1949. június 15. Andics Erzsébet előadói beszéde a magyar-csehszlovák barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés tárgyalásakor = Országgyűlés Naplója 1949. I. kötet 5. ülés. 67-72. hasáb

18. A szovjet-magyar barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést 1948. február 18-án irták alá.
19. 1949. június 15. Gyöngyösi János felszólalása a csehszlovák-magyar barátsági szerződés tárgyalásakor = Országgyűlés Naplója, 1949. I. kötet 5. ülés 8-83. hasáb
20. 1949. június 15. Balogh István felszólalása ld. ugyanott 87-90. hasáb
21. 1949. június 15. Boldoczky János felszólalása ld. ugyanott 90-94. hasáb
22. Véglegesen rendezték a függő pénzügyi kérdéseket Magyarország és Csehszlovákia között = Szabad Szó 1949. július 26.
23. 1949. augusztus 17. Mihályfi Ernő felszólalása a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor a nemzetiségek jogairól az új Alkotmány vonatkozásában = Országgyűlés Naplója 1949. I. kötet 10. ülés, 185-192. hasáb.
24. 1949. december 20. Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter felszólalása a minisztérium költségvetési vitájában a nemzetiségek oktatásügyének fejlesztéséről = Országgyűlés Naplója 1949. I. kötet, 23. ülés, 737-748.p.
25. 1949. december 20. Fábrián László felszólalása a népművelési minisztérium költségvetési vitája keretében a nemzetiségek népművelési munkájának támogatásáról = Országgyűlés Naplója 1949. I. kötet, 23. ülés, 761-766. h.

B i b l i o g r á f i a

a/ Könyvek

A CsEMADOK 25 éve Madách, 1974.

Almanach oslobodeného juhu /A felszabadult dél almanachja/

A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Kossuth, 1972.

A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Kossuth, 1964.

A magyar népi demokrácia története 1944-1962. Kossuth, 1978.

Arató Endre: A magyar-cseh-szlovák ötven éve.

Kossuth, 1969.

Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből.

1918-1975. Magvető, 1977.

A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. Tankönyvkiadó, 1962.

Balogh Edgár: Hétpróba, Budapest, 1965.

Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok 1945-1947. Kossuth, 1975.

Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Akadémiai Kiadó, 1975.

Boros Ferenc: Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben. Akadémiai Kiadó, 1970.

Cesta ke květnu /-Utunk májushoz/ Praha, 1965. Dokumentumgyűjtemény.

Csanda Sándor: Hidak sorsa. SVKL. 1965.

Compton Mackenzie: Dr. Benes. Praha, 1948.

Csatári Dániel: Román-magyar kapcsolatok. Kossuth, 1958.

Delibor M. Krno: Jednali jsme o mír s Maďarskom
/A békéről tárgyaltunk Magyarországgal ORBIS - Praha, 1947./

Delibor M. Krno: Maďarská cesta k demokracii /Magyarország
utja a demokráciához/ Bratislava, 1946.

Dokumenty z historie československej politiky 1939-1943.
/A csehszlovák politika történetének okiratai 1939-1943./
Ozáhalová-Červinková, Praha, 1966.

Dr. Eduárd Benes: Sest let exilu /A számkivetés hat éve/
Praha, 1947.

Dr. Eduard Benes: A nemzetek forradalma. III. kötet, 1936.

Dr. Eduard Benes: Paměti /Emlékek/ Praha, 1947.

Fábri Zoltán: Stószí délelőttök. Bratislava, 1968.

Firon András: Szomszédunk Csehszlovákia, Kossuth, 1974.

Generálny register právnych predpisov CSSR /A Csehszlovák
Szocialista Köztársaság jogszabályainak általános jegyzéke/
Bratislava, 1973.

Dr. Gustáv Husák: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní
/Tanuságtétel a Szlovák Nemzeti Fölkelésről/ Bratislava, 1964.

Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth,
1976.

Jozef Jablonicky: Slovensko na prelome /Áttörés Szlovákiában/
Bratislava, 1965.

Jozef Jablonický: Z ilegality do povstania /Az illegalitásból a Felkelésig/ Bratislava, 1969.

Dr. Jozef Lettrich: O slovenskej národnej rade /A Szlovák Nemzeti Tanácsról/ Bratislava, 1945.

Juraj Purgat: Od Trianonu po Košice /Trianontól Kassáig/ Bratislava, 1970.

Juraj Purgat: Vychodné Slovensko pred februárom /Kelet-Szlovákia február előtt./ Kosice, 1968.

Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában Bratislava, 1965.

Kassai Géza: Magyar történelmi sorsfordulók és a nemzetiségi kérdés, Kossuth, 1959.

Kommunistická Strana Slovenska, Dokumenty 1944-1948.
/Szlovákia Kommunista Pártja, Okiratok, 1944-1948/
Bratislava, 1971.

Konfiskacä, správa a prevod nepřateľského majetku /Vagyonelkobzás, az ellenséges vagyonok igazgatása és átírása/
Praha, 1947. Kiadta a prágai Osídlovací úrad /Telepítési Hivatal/
Magyarok Csehszlovákiában, Bratislava, 1969.

Magyarország és Kelet-Európa, Budapest, Officina 1947.

Magyarország és a második világháború /Szerkesztette: Zsigmond László/ Budapest, 1966.

Martin Vietor: Dejiny okupácie južného Slovenska /Dél-Szlovákia megszállásának története/ Bratislava, 1968.

Nagy László: A nemzetiségi kulturpolitika tiz éve a Magyar Népköztársaságban. Népművelési Minisztérium, 1955.

Nemzetiségi kérdés és magyar demokratikus külpolitika.

A Magyar Kommunista Párt álláspontja. Budapest, 1945.

Nemzetiségi kérdés - nemzetiségi politika, Kossuth. 1968.

Nemzetközi szerződések, Budapest, 1966.

Príspevky k dejinám východného Slovenska /Adatok Kelet-Szlovákia történetéhez /Bratislava, 1964./

Révai József: Élni tudunk a szabadsággal. Budapest, 1949.

Samuel Cambel: Revolúčný rok 1945. /Forradalmi év 1945./

Bratislava, 1965.

Samuel Cambel: Slovenká agrarná otázka 1944-1948. /A szlovák földkérdés 1944-1948/ Bratislava, 1972.

S.D. Kertesz: Diplomacy in a Whirlpool, Notre Dame - Indiana, USA, 1953.

Slovenské Narodné Povstanie r. 1944. /Az 1944. évi Szlovák Nemzeti Felkelés/ Bratislava, 1965.

Slovenské Národné Povstanie - Nemci a Slovensko /A Szlovák Nemzeti Felkelés - A németek és Szlovákia/ Bratislava, 1971.
Okiratgyűjtemény.

Slovník lidové správy /A népi közigazgatás szótára. Kézikönyv a Nemzeti Bizottságok tisztségviselői számára. /Praha, 1947.

Szalatnai Rezső: Kisebbségben és igazságban. Madách, 1970.

Szincsek György - Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944-1970. Tótkomlós nagyközség tanácsa, 1972.

Tilkovszky Lóránt: Revízió és Nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938-1941. Akadémiai Kiadó, 1967.

Lóránt Tilkovszky: Juzné Slovensko Vrokoč 1938-1945.

/Dél-Szlovákia az 1938-1945-ös években/ Bratislava, 1972.

Václav Král: Osvobození Československa /Csehszlovákia felszabadítása/ Praha, 1975.

Vilém Precan: Slovenské Národné ^{ov}Pástanie /A Szlovák Nemzeti Felkelés/ Bratislava, 1965.

Vladimír ^oMtoska: Profasistický ^{tilas}odboj v Novohradě /Antifasiszta küzdelem Nógrád megyében/ Bratislava, 1974.

Z dejin odborného hnutia na Slovensku /A szakszervezeti mozgalom történetéből Szlovákiában/ 1946-1948. Bratislava, 1971.

Z ^ynové Československo /Az új Csehszlovákiáért/ Bratislava, 1970.

b/ Cikkek és tanulmányok

A Divičanova: Z dejin činnosti Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku /A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének történetéből/ Naš Kalendar 1975.

Alexander Kormoš: Slovenská literatúra v Maďarsku po oslobodení /A felszabadulás utáni Magyarországi szlovák irodalom/ Naš Kalendar, 1977.

Balogh Sándor: Az 1946. február 27-i magyar-csehszlovák lakosságssere egyezmény. Történelmi Szemle 1979/1. száma

Cesloslovenská pracovná konferencia KSS v Kosiciach ako
prínos pri tvorbe vládneho programu prvej vlády Národého frontu
Cechov a Slovákov /Szlovákia Kommunista Pártjának munkakonfe-
renciája Kassán, mint hozzászólás a csehek és szlovákok Nemzeti
Frontja első kormányának kormányprogramjához/ Historicky
Casopis. Bratislava, 1975. 2. szám.

Dedinszky Gyula: Emlékezés a Cabiánsky Kalendárra Békési Élet,
1973/1. szám.

Lami István: Gondolatok a Magyarországi Szlovákok Demokratikus
Szövetsége első kongresszusáról. Kézirat.

Lami István: A magyarországi szlovákok öntevékeny művészeti
mozgalmáról. Kéziratban.

Majnek Attila: Békés megye közművelődési intézményeinek szerepe
és feladata a nemzetiségi közművelődésben. Békési Műhely,
1976. X. évf. 2. szám.

Mándics M.: A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségé-
nek három évtizede. Békési Műhely, 1976. V. évf. 2. sz.

Michal Krajčík: K tridsiatemu vyročiu zalozenia Demokratického
zväzu Slovákov v Madarsku /A Magyarországi Szlovákok Demokrati-
kus Szövetsége megalakulásának 30. évfordulójához/
Nas Kalendár 1979.

Pék Vendel: A CsKP a nemzetek és a nemzetiségek egységéért.
Hét. 1977. V. 27., 22. évf. 18. szám.

Roják Dezső: Negyven évvel ezelőtt és ma. Hét, 1977. V. 14.
22. évf. 19. szám.

Szincsek György: Tallózás az alföldi szlovákság irodalmi törekvései között. Békési Élet, 1973/1. szám.

c/ Korabeli sajtó

Alföld	/1945-1949/
Alföldi Népujság	/1946-1948/
Békésvármegye Hivatalos Lapja	/1947-1949/
Békés Népe	/1946-1947/
Békésmegyei Népujság	/1948/
Borsod-Gyömör-Vármegye Hivatalos Lapja	/1945-1950/
C11	/1947/
CAS	/1945-1948/
Ceskoslovensky Vychod	/1946/
Csanád Vármegye Hivatalos Lapja	/1947-1948/
Csongrád Vármegye Hivatalos Lapja	/1946/
Délmagyarország	/1945-1948/
Dnesek	/1947/
Észak-Magyarország	/1948-1952/
Felvidéki Magyar Hirlap	/1939/
Felvidéki Népszava	/1945-1948/
Gyulai Kis Ujság	/1946-1949/
Haladás	/1945-1950/
Hlas oslobodenych	/1947/
Igazság	/1945-1947/
Kis Ujság	/1945-1951/
Komárom-Esztergom Vármegye Hivatalos Lapja	/1945-1950/
Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja	/1946-1948/

Komárom-Esztergom megyei Dolgozók Lapja	/1948-1949/
Lidové Noviny	/1948/
Magyar Szemle	/1944/
Národná obrada	/1947/
Nas Národ	/1947/
Nasa Sloboda /Budapesten/	/1949/
Népszava	/1945-1948/
Nové Prudy	/1946-1948/
Nové Slovo	/1945/
Obrana Ludu	/1947/
Obzory	/1946-1948/
Partizán	/1947/
Pravda /Pozsony/	/1945-1948/
Práca	/1946-1947/
Sloboda /Budapesten/	/1945-1948/
Sloboda /Szlovákia/	/1948/
Slobodny Hlas /Tótkomlós/	/1945/
Szabad Magyarország	/1945-1948/
Szabad Nép	/1945-1950/
Szabad Szó	/1945-1951/
Szarvasi Ujság	/1946/
Tiszatáj	/1947-1951/
Tvorba	/1947-1948/
Uj Magyarország	/1945-1947/
Uj Otthon	/1948/
Uj Szó	/1949/
Viharsarok	/1945-1949/

Viharsarok Népe

/1949-1956/

Zprávy štátného planovacieho a
štatistického uradu

/1946/

d/ Levéltár

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Külföldi Kulturális
Kapcsolatok Osztálya /1945-1948/.

Uj Magyar Központi Levéltár.

T a r t a l o m j e g y z é k

NEMZETISÉGI KÉRDÉS MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORU UTÁN	1. oldal
Jegyzetek	7. oldal
<u>I. fejezet:</u> A magyar-csehszlovák lakosságcsere történelmi előzményei	10. oldal
Jegyzetek	18. oldal
<u>II. fejezet:</u> Válaszut előtt a magyar- országi szlovákság	20. oldal
Jegyzetek	37. oldal
<u>III. fejezet:</u> Az 1946. február 27-i csehszlovák- magyar egyezmény. Az Antifasiszta Szlávok Frontja szoros együttműködése a Csehszlovák Áttelepítési Bizottsággal	39. oldal
Jegyzetek	51. oldal
<u>IV. fejezet:</u> Kisérletek egy hibás koncepció gya- korlati megvalósítására	53. oldal
Jegyzetek	67. oldal
<u>V. fejezet:</u> Az Antifasiszta Szlávok Frontja bé- készsabai kongresszusa /1946. július 27-28./ Az áttelepülni nem akaró szlovákság tiltakozása /Békéscsaba, 1946. augusztus 18./ az AFS hivata- los politikája ellen	72. oldal
Jegyzetek	84. oldal
<u>VI. fejezet:</u> 1947: a lakosságcsere éve	87. oldal
Jegyzetek	100. oldal

VII. fejezet: Erőfeszítések a magyarországi nemzetiségi iskolahálózat megteremtésére.

Szlovák iskolák Magyarországon /1945-48/

102. oldal

Jegyzetek

121. oldal

VIII. fejezet: A magyar-csehszlovák kapcsolatok konszolidációjának útján: az internationalista együttműködés kezdetei.

1948: a lakosságcsere befejezésének éve

129. oldal

Jegyzetek

141. oldal

Tartalomjegyzék

152. oldal